

Tidning för Hitis skärgård

Tjugoförsta årgången

Rafhit

2023

**Gemensamma nöjen.
Det kommersiella har tagit
över frivilliga engagemang**

**Reportage från:
Biskopsö, Böle, Dragsfjärd,
Hangö, Hitis, Högsåra, Kasnäs,
Rosala, Vänö och Färöarna**

I detta nummer

- 4 Furutorp hundraåringen som står kvar
- 5 Renovering av föreningshus ingen enkel ekvation
- 7 Vikingaborg i Rosala förpliktat sin styrelse
- 9 Sunnanland slukar våra resurser
- 11 Inga ungdomar i ungdomsföreningens styrelse i Dragsfjärd
- 12 Målar Lindholm
- 14 Kasnäs Kompass en tidning för finska turister
- 16 Kaffeknopen: Ett företag med god smak
- 17 Allt kretsar kring turism och fritidsfolk på Vänö
- 19 Svenska Teatern i centrala Helsingfors, ledarskapet förtöjd vid Biskopsö
- 21 Roddare som sällan tar det med ro
- 23 Lycklig den åldring som har en tålmodig publik -Minnen och uttryck från mitt barndoms 30-tal
- 27 Hitis FBK Brandbåtens historia
- 29 Kulturen blomstrar i Rosala skola
- 31 Holmströms lanthandel överaskar
- 32 En fläkt av Frankrike i Hitis
- 34 Bästa rökte fisken i Hangö
- 35 Idun från Oslo fjord i Rosala vatten
- 38 Redare och lotskutterförare
- 40 Befälet på Ocean har hög kompetens
- 41 Kimitoöns gymnasium satsar på marinkunskap
- 42 RoHit har seglat i land
- 44 Södermans i Sandviken
- 46 Tre sjömän från Rosala omkom utanför Färöarna 1941
- 49 Skärgårdsöden som berör
- 51 Från byväg till allmän väg på 100 år
- 53 Några exempel på fester i Hitis under 1920-1940 talet
- 54 Stubbnäs från 1929 till 2023
- 57 Dyngbaggarna - nyttiga smådjur med urgamla anor
- 60 Begränsa fiskodling och andra punktutsläpp i skärgården!
- 62 Händelsekalender
- 64 RoHit dikt

Hitis Friidrottsträning & lek 2023

Träningsdagar	lördag	8/7	kl. 14.00-17.00
	söndag	9/7	kl. 14.00-17.00
	måndag	10/7	kl. 10.00-13.00
	onsdag	12/7	kl. 10.00-13.00
Tävling och avslutning	torsdag	13/7	kl. 14.00-19.30

Grenar - Höjdhopp, längdhopp, löpning (30/60m, 200/400m), kula (mini/lätt/tung kula), spjut (barn-/juniorspjut).

Ålder och gruppindelning

Grupp 1	Födelseår	2019
2		2018 - 2017
3		2016 - 2015
4		2014 - 2013
5		2012 - 2011
6		2010-

Hitis idrottsplan - Vi håller till på idrottsplanen på Vikarevägen mellan Hitis kyrka och Vikare.

Prova på - De allra minsta är välkomna att leka och prova på några grenar.

Regler - Alla som har deltagit på minst 2 st träningar och deltar på tävlingsdagen får medalj och diplom. Vid tävlingens poängberäkning räknas sämsta grenplaceringen bort.

Prisutdelning - Tävlingsdagen avslutas med prisutdelning.

Avgift - 8 euro som går till priser & förfriskningar på avslutningsdagen.

Kontakt - www.facebook.com/hitidrottsskola.
E-post: michael.lassenius@gmail.com

Medhjälpare - Vill du hjälpa till med träningar och tävling? Kontakta oss via Facebook eller E-post.

Välkomna önskar
Christer Wiberg, Michael Lassenius och Johan Nybergh med medhjälpare.

Idrottsträningen arrangeras genom Hembygdens vänner i Hitis rf.

Skärgården har bytt skepnad

I detta sista nummer av *RoHit* har vi undersökt hur det frivilliga arbetet lever i skärgården och särskilt hur föreningarna klarar av att underhålla och upprätthålla program i föreningslokalerna som är gamla, stora och är i ständigt behov av underhåll. Krafterna förbrukas på att hålla lokalerna i skick, programutbudet däremot är begränsat. Inte konstigt för det är en ekonomisk risktagning och kräver en hel del engagemang av frivilliga och utdelningen är inte entydigt positiv. Förut var denna form av nöje det enda alternativet i skärgården när det ännu fanns folk här ute.

När detta är sagt ska ni inte tro att skärgården är tömd på nöjen och upplevelser, tvärtom här florerar mera av sådan sommartid än någonsin tidigare. Det kommersiella livet har tagit över med musikaliskt underhåll och traktering samt förfriskningar på kaféer och restauranger som poppat upp lite här och var i skärgården. Här får man ta del av matupplevelser i olika varianter, artister som uppträder och viner av olika sorters druvor att testa munsken.

Något väsentligt har förändrats i skärgården och längs våra kuster. Folket i skärgården blickade förut ut mot havet för där fick man sin utkomst i form av fiske, lotsverksamhet, fyrvakter och sjöbevakare. Det stora var ändå det gränsöverskridande ut i den stora världen som sjömanslivet erbjöd traktens ungdomar. Impulser kom från andra sidan de stora haven i termer av språkbruk, upplevelser och inköpta gåvor. Både en och annan skärgårdsbo var bekant med New York, Liverpool eller Yokohama. Allt detta satte sin internationella prägel på skärgården som minsann inte var någon isolerad avkrok.

Nu har fokus flyttats mot nordost långt in i det finska Finland. Modellen för marknadsföring och språkbruk finns hos reklamakarna i Helsingfors eller någonstans inne i landet. Konsumenterna eller kunderna är endast till en mindre del skärgårdsbor, stadsbor uppe från den finska landbacken dominerar. Språkbruket i skyltning och reklamutbud har alltmer blivit det finska för att ytterligare markera sig mot det övriga Norden, antagligen av oförstånd. Allt detta kan man väl göra i det finska Finland men inte i skärgården och vid våra kuster. Det mångkulturella har fördelar och bygger broar till våra västliga granländer.

Statliga myndigheter och kommuner har en laglig skyldighet att följa språklagen, företag kan strunta i det, vilket de oftast gör. Landvägen till Hangö är ett exempel på det. Längs vägen dyker ena skylten efter den andra på finska och någon på engelska. Frågan är varför kopiera Savolax när Hangö enligt den kända valse är något alldeles extra vid havsbandet. Företagen är de mest finsknationella organisationer och de verkar inte ha förstått att östgränsen är stängd och att vi har allt skäl att närma oss det skandinaviska nu när Finland intresserar dem mer än på länge. Ryska var inget problem för de finska köpmännen vid östgränsen. Nu är den epoken över sedan 24 februari 2022 när Ryssland anföll Ukraina, för tusan vad tänker ni på företagare, har ni inte märkt att Finland har en fördel i att integreras närmare med det övriga Norden?

Jan Sundberg

RoHit

Tidning för Hitis skärgård
2023

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Baksida: Pontus Johansson

Redaktörer: Olof och Gun Biström

Erik Bonsdorff

Tony Cederberg

Sonja Salovius-Laurén

Conny Sjöqvist

Ann-Sofie Selin

Johan-Gustav Knuts

Reinhold Enqvist

Birgitta Snickars-von Wright

Heidi von Wright

Filip Danielsson

Lillemor Wennerström

Amanda Enberg

Stina Enberg

Magnus Lindberg

Fanny Örså

Tina Örså

Tryckeri: Mariehamns Tryckeri Ab

Ansvarig utgivare: Rosala Byråd r.f

Furutorp hundraåringen som står kvar

Det finns hundraåringar som försvinner och andra står kvar. Föreningslokalen Furutorp hör till de stationära. Undra på - byggd på fast mark av äkta skärgårdstimmer som stått bi mot vädrets vrede och varit värd för sommarens mångfald av fåglar och småkryp. Bättre timmer finns inte att få. Segheten är i en klass för sig och segt har folket varit som förvaltats byggnaden och som år efter annan stått för aktiviteterna innanför huset väggar. Byggnaden står ståtligt på backen men hur är det med de frivilliga krafterna som driver verksamheten?

För att ta reda på hur föreningslivet bakom Furutorp fungerar och mår är det bäst att ta sig, just det till Furutorp i Hitis. Namnet är anpassat efter naturen omkring som består av ståtliga furor. Samma fenomen måste ha gällt för drygt hundra år sedan när huset byggdes, även om trädbeståndet var mindre framträdande än i dag innan de stora kalhyggerna dominerade. Dessbättre är omgivningen kring Furutorp fortfarande furornas förlovade plats där Furutorp reser sig ståtligare än något annat i dess närhet.

Inne i byggnaden väntar **Anna Fihlman** som är ordförande för Hembygdens vänner i Hitis. Vi slår oss ned i rummet bredvid köket, att sitta i den stora salen skulle kännas tomt och konstigt. Anna bor en kort väg ifrån lokalen och det måste onekligen vara en fördel med tanke på det ansvar som ligger på henne och föreningens axlar.

Föreningshusets roll har förändrats

–För hundra år sedan var Furutorp en samlingspunkt för byns ungdomar. Ungdomarna byggde huset och var

initiativtagare till att en ungdomsförening skulle verka i byn även om modellen kom utifrån. Mycket har ändrats sedan dess men fortfarande är Hembygdens vänner i Hitis en ungdomsförening. Förut drog danserna och teaterföreställningarna fullt hus året om. Biljettintäkterna täckte det mesta av kostnaderna för husets underhåll. Ordningmännen fanns att tillgå bland medlemmar som inte behövde utbildning för ändamålet utan endast ett gott omdöme. Orkestrarna var billiga som gästade Hitis. Övernattningen skedde i huset och därtill fanns det lokala band som ställde upp för knappt något.

–Danser har inte ordnats för allmänheten i modern tid. Kostnaderna är hisnande och överstiger inkomsterna med råge. Orkestrarna är dyra och med lov och tillstånd stiger utgifterna med några hundralappar. Höstfesten är en tillställning i september för våra medlemmar och en

Ordförande Anna Fihlman

liten julfest brukar vi ordna i den del av huset som hålls varm under vintern.

–All verksamhet kretsar kring byggnaden och intäkterna går oavkortat till att upprätthålla huset. Styrelsens energi går åt till att hålla huset intakt. Vi hyr ut lokalen för möten, fester samt övernattning i ett rum. Någon gång hålls bröllopsfester här samt minnesstunder vid begravningar, avståndet till kyrkan är kort. Byggnadens yta är närmare 300m² och en stor del av byggnaden är inte uppvärmd under den kalla årstiden. Endast köket och toaletterna hålls varma, salen är kall. I övre våningen kan värmen vara påslagen vid behov. Uppvärmningen sker med direkt el-värme, en luftvärmepump står på önskelistan.

Pensionärerna gör ungdomarnas jobb

–Huset har byggts till i etapper. Scenen kom till före kriget. Farstun byggdes på 1990-talet varefter innetoaletter inrättades något senare. I övre våningen finns ett rum med dusch och toalett. Martharummet är ett rymligt rum med några sängar, vävstol och ett biljardbord. Innetoaletterna var en stor investering. En altan har byggts vid sidan om huvudingången. Därtill har tillkommit underhåll av olika slag, bland annat har yttertakets tvättats och målats och samma gäller ytterväggarna och fönsterbågarna.

–Åbolands ungdomsförbund har stött vår verksamhet och kommunen har gett oss bidrag. Ungefär hälften av kostnaderna för byggnaden består av bidrag, ja förmodligen med än så. Vi räknar med att kostnaderna för byggnaden uppgår till ungefär 7000€ per år. Här ingår elräkningar, underhåll av fastighet och gårdsplan. Till verksamheten hör även vägbelysning där vi vartefter övergår till energisnåla LED lampor. *RoHit* har gett medel för belysningen vilket vi är tacksamma för.

Renovering av föreningshus ingen enkel ekvation

Renovering av föreningshus och investeringar i Rnybyggen som tillkommer det allmännyttiga och inte en själv personligen avviker från dagens individuella nyttomaximering. Det individuella finns kvar i form av personligt ansvar som medlem i en styrelse, men nyttan av dyrbara investeringar tillkommer medlemmar och allmänheten. Något att tänka på för var och en som endast har sin tomt med egendom att förvalta i avsikt att förgylla och förverkliga sitt personliga jag. Detta om personliga solskenshistorier i lantlig skrud är våra dags- och veckotidningar fyllda av, vårt inlägg ger en annan bild av livet i skärgården.

För att få en bild av byråkratin och risktagningen kring renoveringar som kräver kunskap, engagemang och finansiering i form av lån vänder jag mig till **Jörgen Holmström** som är veteran på området i Hitis. Han har rötter i Hitis men är Esbobo och tillbringar en hel del av fritididén här ute. Eller fritid kanske är fel ordval eftersom mycket av tiden går åt till olika engagemang för Hitis by. Till kategorin investeringar hör bygget av servicehemmet

–Förr gjordes det mesta på talko av byns ungdomar, i dag lever talkoandan kvar men de unga lyser med sin frånvaro. Nu är det sextio plussarna som ställer upp. Förr fanns det folk i byn, nu är det en bristvara. Hälften av styrelsen består av fritidsfolk med anknytning till orten. Fritidsfolket modell äldre med Hitis anknytning ställer även upp på talko. Utan dem skulle inte byggnaden kunna skötas och förvaltas. Lokalen är viktig för oss som bor på orten men även för fritidsfolket.

–Ansvaret förpliktar och den bördan gör att det är svårt att få ihop en fungerande styrelse. Furutorp är fortfarande en samlingspunkt men det skulle vara otänkbart att bygga en liknande byggnad om Furutorp inte fanns.

Visst är budskapet klart när de egna aktiviteterna i form av danser och teaterföreställningar kunde finansiera det mesta av byggnadens underhåll som i själva verket sköttes av frivilliga krafter. Idag vilar merparten på inkasserade medel som beviljats efter ett flertal ansökningar till fonder, kommunen och andra finansiärer. Det ekonomiska ansvaret vilar tungt eftersom ansökningar ska formuleras, entreprenörer anlitas för att utföra reparationer, redovisning ska göras till bidragsgivare och den egna förningen. Kort sagt, Furutorps öde vilar inte bara i styrelsens händer utan lika mycket om inte mer i de fonder och myndigheter som välvilligt ställt upp med finansiering. Att ansvara för en stor byggnad som Furutorp är inget projekt som tar slut efter ett par år. I stället är det frågan om långvård med återkommande habilitering och rehabilitering.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså samt ur Hitis Byaförenings arkiv

Solglimten som stod färdig 2003 och var ett stort projekt med många inneboende ekonomiska risker och problem. Efter det har den stora branddepån i Vikare byggts, Furutorp renoverats, samt Vikare gamla brygga rivits och en ny har byggts efter många motgångar. Han har inte varit med som ansvarig i allt som här räknas upp men nog involverad på ett eller annat vis utan att gå in i detaljer.

Riskabelt att vara styrelsemedlem

–För att genomföra en renovering som var aktuell med föreningshuset Furutorp ska flera kriterier vara uppfyllda innan Finlands Hembygdsförbund kan ge finansiellt stöd via den regionala föreningen Åbolands Ungdomsförbund. Ett av kraven är att en byggmästare gör en plan för själva renoveringen och ibland avkrävs byggnadslov av kommunen. Den delen sköts elektroniskt och detaljerna i ansökan är till den del komplicerad att byggmästaren behövs för att det ska lyckas.

–Ansökan till Hembygdsförbundet ska innehålla de beräknade kostnaderna i minsta detalj även för det frivilliga arbete som ska utföras. Beslut fattas

Jörgen Holmström

på nationell nivå och understödet fördelas regionalt. Kontrollen beträffande renoveringen av Furutorp skedde i regi av Egentliga Finlands landskapsmuseum och med dem skrevs ett kontrakt. Det vore fint med expertis från landskapsmuseet eftersom de har kunskap om gamla byggnader. I små byar är det svårt att få ihop kompetens och risken är överhängande att medel inte beviljas och att byggnaden far illa.

–Ansökan kräver en hel del jobb och styrelsen ansvarar personligen för föreningens ekonomi. Om renoveringen misslyckas eller att utgifterna skenar i väg av någon anledning, ja då står styrelsemedlemmarna till svars. När styrelsen tar banklån ska varje styrelsemedlem ange sin personliga bankförbindelse till långivande bank. Det är i högsta grad en risktagning att sitta i en styrelse som tar banklån eller som har ansvar för en renovering där utgifterna överskrider det budgeterade.

–Hembygdsförbundet betalar 75 procent i förskott medan det EU baserade Lieder projekten betalar i efterskott. Ekvationen är utmanande för små föreningar och särskilt för dem med stora fastigheter. I fallet Furutorp blev renoveringen omfattande och bjöd på problem. Museiverket ville inte tillåta sprutmålning av taket eftersom nyansen blir annan än vid traditionellt målning med pensel. Däremot räknade inte Museiverket med att måla ett jättetak med pensel skulle av kostnadsskäl göra målandet omöjligt. Frågan är om det är bättre att taket rostar och far illa än att penseldragen inte syns ovanifrån. Sandblästring och sprutmålning var inte billigt det heller men överkomligt. Dessutom skulle alla fönsterbågar med 140 rutor åtgärdas (se artikel om detta i denna tidning).

Gästbrygga i Vikare

Den gamla förbindelsebåtsbryggan i Vikare, som ligger knappa kilometern från Hitis by var i statens ägo och tidens vågskvalp hade naggat på bryggan och en renovering började bli aktuell. Eftersom inga förbindelsebåtar med fordon ombord längre angör bryggan ansågs den vara obehövlig och blev dömd att rivas. Rivning var ingen billig affär, att förstöra stål och betong i stället för en renovering. Hitis byförening stretade emot och argument

som att det behövs en reservkaj om något sker i Långnäs föll för döva öron. Vid det skedet tog byföreningen över planeringen efter att den gamla bryggan rivits.

–Vi kontaktade Liedergruppen som gav råd hur gå till väga för att bygga en ny brygga. Villkoret som gavs var att föreningen står för 35 procent med egen finansiering. Totala budget uppgick till 60 000€ och vi satte i gång en penninginsamling för att få in behövliga 20 000€. För att skarva i behövde vi ett banklån där Aktia sa nej, samma svar hos Nordea men Sparbanken i Kimito beviljade oss lån. Därtill behövdes åtgärdstillstånd från kommunen som beviljades.

–Bygget sköttes av lokala entreprenörer och bryggan stod klar i september 2021. Den består av en kaj av betong samt betongpontoner. Föreningen fick skjuta till medel och därtill ingår en frivillig kajavgift för gästande båtar. Nu har byn en gästhamn som man saknat. Den är till sin

karaktär en naturhamn med tillhörande utedass och ett vattendjup på nästan fyra meter.

Bryggan är som en utsträckt hand sa kommundirektör **Erika Strandberg** när hon invigde bryggan. Visst är den det, men föreningarna i skärgården får på samma vis sträcka ut sin hand för att få medel för att upprätthålla och för att bygga något för det gemensamma. Tills vidare har styrelsemedlemmar i Hitis som refereras här undsluppit att ta fram plånboken för att täcka kostnader för renovering och nybygge, nära räknas inte inklusive sömnlösa nätter. Orättvist skulle det vara men lagens väktare har en annan syn på det hela. Inte konstigt att styrelseuppdrag i föreningar med fastigheter inte känns lockande. Än finns det enstaka som ställer upp, frågan är om vi nu ser de sista spillrorna av dessa volontärer som under decennier förgyllt livet ute i skärgården.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Jörgen

Född: I Hitis

Bor: Esbo

Familj: Fru, två döttrar, två barnbarn

Favoritträtt: Rökt fisk, tidigare flundra, numera abborre

Favoritdryck: Den bästa rökta fisken kräver rent vatten

Favoritläsning: Historia, speciellt Finlands och Nordens

Karaktärisera dig själv: Teammänniska

Vikingaborg i Rosala förpliktar sin styrelse

Föreningshuset Vikingaborg fyllde en förenande funktion för bybor när huset uppfördes med gemensamma krafter. Då fanns det folk i byn, ungdomsföreningarnas funktion var att skapa hembygdskänsla som förhoppningsvis skulle motverka flykten från skärgården. I dag är byn en skugga av vad den var i sina glansdagar beträffande befolkningens mängd. Vikingaborg står kvar men för det mesta står huset tomt, utgifterna för underhåll sätter styrelsen i en ansträngd sits.

Vikingaborg invigdes 1954 och behovet var stort att äntligen få ett eget föreningshus för att ordna sammankomster av olika slag. På den tiden stod huset kallt mellan evenemangen och när det var dags för sammankomst värmdes huset upp av gaslågor berättar **Gunn Fihlman** som är engagerad i hembygdsföreningens verksamhet. Javisst, ungdomsföreningen har övergått till att vara en hembygdsförening eftersom ungdomarnas andel är alltför liten.

Vikingaborg har varit föremål för tidningens intresse förut i olika repriser men denna gång är avsikten med besöket i lokalen att få en bild av med vilka problem en liten by brottas med att förvalta arvet efter en tidigare generation. Gunn Fihlman har suttit länge i styrelsen och föreningens kassa tar hon väl hand om.

–Lokalen är rejält större än 200 m². Stora ytor och högt till tak. Under 1990-talet byggdes huset till i båda ändar plus ett vindsrum. I den ändan som vetter mot byn förvaras bord och stolar och i den andra finns utrymmen för teaterensemblen och orkestrar som har möjlighet att

övernatta. Därtill finns utrymme för barn och ungdomar att vistas i.

–Under 1960-talet installerades oljevärmesystem som nu har blivit omodernt. För ändamålet byggdes en källare där oljepannorna finns. Ute i stora salen blåser en luftvärmepump. Köket genomgick en grundrenovering 1992 och utrustningen där fyller kraven på storkök. Därtill är köket försedd med golvvärme.

Här kan det tilläggas att i köket finns glas och porslin för en väldigt stor samling gäster. För övernattande orkestermedlemmar finns en innetoilet att tillgå. Övriga gäster får söka sig ut till mulltoan som finns på gårdsplanen. Eftersom vatten är dragen till huset hålls lokalen uppvärmd även när huset inte är i användning. Grundvärme är något som krävs för att inte rör och anläggningar far illa. Samtidigt säger det själv att löpande utgifterna är ansenliga i en så här stor lokal.

Verksamheten var en inkomstkälla

–Förut ordnade föreningen fester för sina medlemmar men även fester och danser för allmänheten. Därtill ordnades kalas där medlemmar fick hyra lokalen till ett facilt pris. Jul- och nyårsfester ordnades och aktiviteter som teater och annat för att roa publiken. Det sociala är viktigt i en levande by.

Bernt Örså berättar att när han inledde sin lärarbana i Rosala på 1980-talet gympade skolans barn i den stora salen och där spelades även innebandy. Något senare inleddes vuxengymnastik i kommunens regi och den verksamheten fortgår än i dag även om herrarna håller

Gunn Fihlman

sig nogsamt borta när damerna intar gympagolvet.

–Danserna förut var en stor inkomstkälla berättar Gunn Fihlman. Med dessa medel kunde byggnaden hållas i skick och verksamheten hölls flytande. Vägbelysningen som introducerades i början av 1990-talet fick ett startskott med pengar som danserna hämtade in. Midsommardanserna var det stora dragplåstret som drog folk från Hangö och Kimitoön. Dansorkestrarna var billiga och ordningen upprätthölls av betrodda ordsbor som skötte sin uppgift utan utbildning för ändamålet. Damerna tillredde smörgåsar som såldes med alkoholfria drycker. Ungdomarna tömde sina flaskor ute i omgivningen. Även teaterföreställningar med lokala krafter drog folk fram till tidigt 1990-tal.

–Genom dessa aktiviteter flöt pengar in för salen var alltid full med folk. Samma upprepades när Skärgårdsteatern började uppträda på lokalen, numera föredrar de Furutorp i Hitis. I stort sett var vi självförsörjande men för de kulturella satsningarna var de svenska fonderna behjälpliga.

Det var bättre förr

En romantisering av det förgångna låter sig lätt göras men om det överensstämmer med verkligheten är en annan sak. Här är jag säker på min sak om det är mängd i termer av folk och frivilligt engagemang som räknas vara det bättre. Om inte Vikingaborg fanns skulle inte en sådan byggnad byggas i dag. Något sådant behov med stora volymer finns inte längre och än mindre folk som ställer upp och fyllda salar med betalande gäster börjar bli en kuriositet.

–Av de forna begivenheterna är höst- och vårvinterfesterna kvar för medlemmar. Där ingår middag och medföljda förfriskningar är tillåtna. Vid medlemsfester gäller inte lika strikta reglementen som vid allmänna tillställningar.

En kommentar här är befogad. Pandemin satte stopp för medlemsfesterna som var uppskattade. När väl faran med pandemin var avblåst var det svårt att komma i gång på nytt. Hösten 2022 blev skördefesten inställd. Jaktlaget har stått för hjortkött och någon brist på kött gäller inte här. Hjortar räknas i hundratal och med hundrafyrtio fällda hjortar den gångna säsongen decimerar stammen men bara temporärt. En vårfest är i antågande när detta skrivs och det gläder många Rosalabor. Ett stort bakslag för folk

i byn med omnejd är att det populära sommarblotet på Hundtorget har upphört. Förklaringen är den samma som för alla andra begivenheter för allmänheten med tillägget att bänkar, bord och annan rekvisita ska transporteras från och till lokalen.

–Om det nu vore aktuellt att ordna en tillställning för allmänheten behövs det tillstånd. För att sälja svaga alkoholdrycker som exempelvis öl behövs ett tillstånd som överskrider 600€ samt ett tillstånd av polisen som inte heller är gratis. Därtill behöver evenemanget försäkras inklusive ordningsvakterna. Ordningsvakterna ska gå på kurs i Kimito eller Pargas under två eller tre veckoslut för att få behörighet. Därtill ska de gå på kompletterande kurser för att upprätthålla kompetensen. Vi brukar ha tillgång till fyra behöriga ordningsvakter. Orkestern är utan tvivel den största utgiftsposten och de debiterar mellan 1500 och 2000€ för en danskväll. Det är inte hållbart för utgifterna överstiger inkomsterna.

–Intäkterna kommer huvudsakligen från kommunen och olika stiftelser. För att upprätthålla byggnaden med omkringliggande tomt stiger kostnaderna till mellan 8000 och 10 000€ per år, vilket sammanhänger med att byggnaden hålls varm under vinterhalvåret. Kommunen hjälper med fastighetsbidrag eftersom lokalen används av skolan och medborgarinstitutets gympagrupp. Kommunen hjälper också med att finansiera vägbelysningen som hör till föreningens ansvar. I övrigt ansöker vi medel från svenska stiftelser. Till en del får vi intäkter genom medlemsavgifter, hyra från kommunen samt privata tillställningar såsom bröllop eller födelsedagsfester under somrarna. *RoHit* har årligen bidragit med medel till vägbelysningen vilket vi är tacksamma för. I år fyller vägbelysningen fyrtio år vilket är värt att notera.

Allt kretsar kring Vikingaborg

Gunn Fihlman berättar att hela föreningens och särskilt styrelsens krafter går åt till att sköta om fastigheten. Vikingaborg har blivit en belastning. Ett inval i styrelsen förpliktar att ombesörja byggnaden. Förutom en hel del frivilligt praktiskt arbete förväntas styrelsemedlemmar formulera ansökningar och se till att reparationer av olika slag blir gjorda. Det säger sig själv att styrelseuppgiften inte är populära. Medlemmarna vet vad som väntar och drar sig för att komma till förenings årsmöte där styrelsemedlemmar väljs.

Ett varv runt huset gjorde mig påmind vad som väntar den sittande styrelsen. Fönsterkarmarna i de mest utsatta väderstrecken är i ett bedrövt skick och kräver åtgärder innan träverket far illa och fönstren trillar ut på backen. I övrigt verkar fastigheten vara i gott skick förutom att staketet drar sina sista suckar. Men visst är det trist att styrelsens krafter ska gå åt till detta i stället för att ordna till fest och trevlig samvaro. Syftet med föreningen är uttryckligen detta och som de ser ut faller den stora bördan på pensionärerna i föreningen. En snäv åldersfördelning har även sina positiva effekter.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså samt ur Rosala Byråds arkiv

Sunnanland slukar våra resurer

Av de tre byar med föreningshus i forna Hitis kommun är Högsåra den minsta med ungefär fyrtio bofasta. Ungdomsföreningens lokal Sunnanland är dimensionerad för en betydligt större befolkningmängd som använde lokalen vid alla årstider. Någon verksamhet råder inte här på vintern och i övrigt står lokalen oanvänd för det mesta. Fastigheten ska skötas och hur det ska gå till är en gåta som inte lätt låter sig lösas av fåtalet aktiva föreningsmedlemmar.

Sunnanland är en ståtlig byggnad som reser sig en bit från den södra stranden av Högsåra mitt emot Söderön. De ungas vänner som ungdomsföreningen på ön heter grundades redan 1906 och är den äldsta i Hitis. I själva verket var föreningen tänkt att vara den gemensamma i hela Hitis kommun. Geografiska hinder stod i vägen och redan 1918 grundades Hembygdens Vänner i Hitis. Inte nog med det man var först med sitt stora föreningshus Furutorp 1921. Rosala med Böle kommer långt efter och där grundades ungdomsföreningen Skärgårdens Vänner i Rosala Böle strax innan utbrottet av andra världskriget och föreningslokalen Vikingaborg öppnade sina dörrar i mitten av 1950-talet. Sunnanland i sin tur invigdes 1925 och föreningen med

sin lokal verkade ett tag som den samlande för de som inte hunnit få en ungdomsförening och för de som var för små för att grunda en separat sådan.

Undertecknad med *RoHits* påpassliga fotograf gjorde slag i saken och kontaktade föreningen i Högsåra. Efter diverse kontaktproblem på grund av ordförandes bröllopsbestyr lyckades vi få en träff med styrelsemedlemmarna **Jenny Örnell** och **Karin Nyholm** som är väl insatta i föreningens angelägenheter och hur lokalen sköts och används. Vad bättre än att ta sig till Sunnanland och på ort och ställe gå igenom vad damerna har att förtälja.

Sunnanland var förut i flitig användning

–Byggnaden är över 200m² och här spelades teater, hölls klubbverksamhet och givetvis danser. Huset är bristfälligt isolerat men tre kakelugnar höll upp värmen åtminstone behjälpligt under kalla vinterdagar. Verksamheten pågick året om för då fanns det ungdomar i trakten. På somrarna ordnades här populära skärgårdsdanser med upp till 300 personer på plats. Vid stranden fanns en pontonbrygga som var full med båtar. De överförfriskade som ställde till med bråk förpassades till en av byns potatiskällare för att lugna ned

Jenny Örnell

sig.

–Danserna upphörde i mitten av 1990-talet på grund av olönsamhet. Folk stod utanför lokalen och intäkter gick förlorade. Orkestrarna blev mer professionella och samtidigt dyrare. Ordningsvakterna skulle utbildas och även det tärde på ekonomin.

Danserna alternerade mellan Furutorp, Vikingaborg och Sunnanland. Samtliga fick problem med ekonomin ungefär vid samma tider. Färderna till danserna kunde vara vådliga i blåst och mörker. Båtarna var ofta överfulla med ungdomar som sällan var utrustade med flytvästar. Även från Öro fort kom soldater på dans. Min far berättade att han med soldatkompisar fick kvällspermission och de rodde från Öro till Sunnanland och tillbaka för att dansa och se lite kjoltyg till omväxling från lumpens grå uniformer. Hur fortets roddbåtar såg ut på 1930-talet kan man bara föreställa sig, men bättre att lida pin vid åroarna i en klumpig båt än att missa uppenbarelsen av en fager tös från skärgården.

–Numera hyr vi ut lokalen för olika evenemang såsom när Skärgårdsteatern kommer på besök eller exempelvis bröllop och födelsedagsfester. Föreningen har även egna aktiviteter i huset. Huset står kallt på vintern och därför blir inte de löpande kostnaderna stora. I lokalen finns ett kök med vissa maskiner. Elkostnaderna blir ändå inte stora för att maten inte tillreds här. Vi klarar oss med ungefär 3000€ men då ingår inte reparationer och underhåll av fastigheten.

Karin Nyholm

Sunnanland en del av kulturlandskapet

–Museiverket har klassat lokalen till byns kulturlandskap och det förpliktar. Renoveringar som görs måste ske med varsam hand. För sju år sedan förnyades taket och det var en stor utgift som var helt nödvändig. Fönsterbågarna är åtgärdade på de mest utsatta ställena och det blev en dyr historia. Vi skrapade och målade med gemensamma krafter och delar av bredfördringen förnyades. Hembygdsförbundet stod för 75 procent av kostnaderna. Utan dem hade arbetet blivit ogjort.

–Köket borde renoveras och det blir en dyr historia eftersom en fullständig el renovering bör samtidigt genomföras. Även utedasset borde förnyas. När Almahemmet revs i Kimito gavs vi möjlighet att plocka åt oss köksutrustning av olika slag. Sommaren 2021 hade vi två volontärer från Italien som målade hela huset. Flickorna var korta till växten med de jobbade flitigt. Övernattningen skedde på lokalens långbord, nere på golvet härjade mössen till de unga damernas förskräckelse.

–Träd har fällt runt lokalen med den påföljden att vatten rann ned mot trappan som frös till ett isblock. Gårdsplanen måste planas, grus jämnades ut på marken och dräneringsrör grävdes ned framför lokalen.

–Vi går ständigt på minus och lever på understöd. Lokalen används endast till en liten del av vad kapaciteten erbjuder. Vi är ungefär 70 medlemmar i föreningen och alla våra krafter går åt till att upprätthålla lokalen. Krafterna sinar när det gäller att fylla huset med verksamheter.

Någon patentiösning finns inte i sikte hur lösa knuten med att hålla den stora byggnaden i skick, inklusive skaffa medel för alla renoveringar samt att därutöver se till att huset är fyllt med program. I själva verket är utbudet av program fler än någonsin i Högsåra. Skillnaden från förut är den att programvärdar är byns restauranger där gästerna underhålls av sång och musik ibland flera gånger i veckan under sommarsäsongen. Det kommersiella med tillhörande servering för gourmander med förfriskningar av allehanda slag har tagit över det allmännyttiga som baserar sig på frivillig verksamhet utan materiell belöning. Krafterna går åt att underhålla och servera restauranggästerna som inte tvekar att leva lyxliv inbäddad i skärgårdsmiljö. Inte mycket gemensamt här med vad Sunnanland med sin styrelse kan erbjuda. Visst går det att hitta en nisch som lockar till det annorlunda och framför allt det traditionella. Kruxet är att denna någon eller kanske hellre några som allt hänger på ska träda fram och göra grovjobbet som att städa upp, tömma utedasset, duka borden, tillreda maten och beställa folk som står för programmet. Ja listan kan göras betydligt längre men redan nu har intresset svalnat för gästerna i restaurangen ska ha påfyllnad i bubbelglaset. Korken från flaskan har flugit i väg och med den försvann det kollektiva andan bland potentiella gäster, kvar finns det individuella självförverkligandet som inte har något gemensamt med vad De ungas vänner har stått för i snart hundraåriga år.

Text: Jan Sundberg.
Foto: Bernt Örså

Inga ungdomar i ungdomsföreningens styrelse i Dragsfjärd

Ungdomsföreningarna i skärgården brottas med problem att upprätthålla fastigheter och ordna verksamhet när de aktivas skara har minimerats. Avfolkningen är inte lika påtaglig uppe på landbacken och då ligger Dragsfjärds ungdomsförening nära till hands för en jämförelse. Är problemen de samma där eller är det endast i skärgården som föreningarna har det motigt?

För att ta reda på hur det står till i den anrika ungdomsföreningen grundad 1897 träffade jag **Benny Paulsson** som är vice ordförande i föreningen och nyligen återflyttad till Hitis. Även i Hitis är han aktiv i ungdomsföreningen och i byaföreningen. Uppdrag brukar hoppa sig och då är det väl befogat att föra en diskussion med honom.

–Vi har verksamhet året om och därför hålls också stora salen grundvarm hela vintern. I källaren finns vävstolar som en vävgrupp använder regelbundet. Under 2022 ordnades två danser och vi hade runt 170 betalande den första som gick av stapeln på Påsklördagen. Orkestern och vi kom överens att den gången dela på vinsten och eventuella förlusten, då det var oklart om det skulle komma folk så kort efter pandemin. Meddelanden om danserna går ut via sociala medier och när vi har ett åttiotal anmälningar vågar vi satsa, utan att gå på förlust.

–Ingen regelbunden verksamhet för ungdomar och i styrelsen sitter enbart äldre som inte har så bra koll på vad ungdomar önskar. Vi har noterat att ungdomar gillar matlagning och i byggnaden finns kök. Ett lan party ska ordnas där ungdomar spelar på dator med hela världen som potentiell utmanare.

–Däremot ordnar vi regelbundet gubb- och gummadagis där seniorer träffas, diskuterar och fikar. Träffarna sker regelbundet under året och det sociala har betydelsen för minst ett tiotal brukar dyka upp. Familjeippon

har vi planerat att ordna med att åka pulka i backen och skidåkning i terrängen. Matlagning för barn där föräldrarna medverkar brukar vara populära när det väl blir av. Utrymmena kan också hyras ut för privata tillställningar, som möten och fester.

Ju fler evenemang desto mer jobb

–Styrelsen gör det mesta av arbetet utan ersättning. Danserna föregås av många möten och problemen hopar sig med att få ordningsmän som är behöriga och utbildade. Till styrelsens uppdrag hör även att skaffa finansiering genom ansökningar till olika aktörer, som till exempel Kulturfonden.

–Verksamheten kretsar kring fastigheten Furulund som är från 1962. Det är vi i styrelsen som är fastighetsskötare. Det gäller att måla och reparera, även här gäller det att ansöka om medel för större renoveringar. Medlemmarna i

Benny Paulsson

styrelsen försöker efter bästa förmåga engagera kompisar, släktingar och barn när jobben hopar sig.

–Jordvärme installerades för några år sedan men energiåtgången tär på ekonomin även om tekniken är energisnål, eftersom den gamla byggnaden i sig inte är det. Åbolands ungdomsförbund som regionens svenskspråkiga ungdomsföreningar hör till, försöker aktivera även vår förening med olika förslag till evenemang och de hjälper till med att sprida reklam. Problemet är att ju fler evenemang på dagordningen desto mer pressad blir styrelsen att leverera, det vill säga, förberedelserna, jobbet under evenemanget och att städa upp efteråt faller på styrelsen.

Inte konstigt att ungdomarna håller sig borta från styrelseuppdrag. De kan roa sig och ta del av fritidsverksamhet som står till buds på annat håll utan att de behöver jobba häcken av sig som pensionärerna verkar göra i Dragsfjärds ungdomsförening. Här finns en likhet till den i skärgården förutom att verksamheten verkar vara livligare på grund av att det bor mera folk i Dragsfjärd. När detta är sagt är det om möjligt ännu jobbigare att sitta i styrelsen där än i de små skärgårdsföreningarna var aktiviteterna koncentreras till i huvudsak juli månad när skärgården befolkas av sommargäster. Annat var det förut och visst har även jag minnen av danserna på Furulund och där fick jag lära mig av dansande flickor vad det betyder att ”trämas” på dansgolvet.

Målar Lindholm

Vägen från att vara arbetslös och sjuk med ekonomiska och sociala problem i släptåg till att bli uppskattad företagare är ingen solskensstory utan en karg verklighet hämtad från skärgården.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Benny Paulsson, Pensionerad sjöbevakare.
Född: 1968
Bor: Hitis by
Familj: Skild med 2 vuxna barn 28 årig pojke och 25 årig flicka.
Favoritträtt: Makaronilåda
Favoritdryck: Soodastream sockerfri med olika smaker och kaffe går det också åt.
Favoritläsning: Dagstidningar, närmast på nätet.
Karaktärisera dig själv: Lugn soldyrkare. Ljud och bild som hobby. Försöker klara det mesta själv och lyckas rätt ofta.

in här, motgångarna har övervunnits med att ta emot erbjudna arbetsuppdrag och som oförväntat förvandlats till ett uppskattat företag i skärgården.

Under ett flertal gånger har jag mött en skranglig vit skåpbil med dekalen Målar Lindholm längs vägarna i Rosala och Hitis. Ett trevligt namn var min första tanke utan att reflektera desto mer vem eller vad som döljer sig bakom detta företagsnamn. Uppslaget till denna intervju kom vid mitt återkommande besök till brandkårens gym i Hitis där vi från roddklubben får träna, vilket passar mig utmärkt som greppat skivstången oavbrutet i 45 år. Denna gång lossnade greppet och vikterna landade med en duns när jag upptäckte att Målar Lindholm anlände för att rigga upp ställningar. Brandkårshuset ska målas, huset är stort och en hel del jobb väntade företaget. Snabbt ut från gymmet och visst gick det att få en intervju med **Mikael Lindholm** men problemet var att hitta en lämplig dag och klockslag för nu var det högsäsong för alla målare och någon tid att låta penseln torka gavs inte.

Målandet började av en slump

–Det var 2010 som vi flyttade från Sibbo till Moan på Rosalalandet. I augusti året innan var vi bjudna till ett bröllop i Hitis. Det regnade och blåste men vi fick höra om den lilla skolan i Rosala. Min frus barn började bli i skolåldern. Hon var arbetslös och jag höll på att bli utan jobb. På vintern skottade jag snö från taken åt äldre folk och var helt slut på kvällarna och då tyckte de där hemma att nu får det räcka och beslutet togs att flytta ut till skärgården.

– Jag har en examen i automationsteknik och jobbade som montör i några år innan anställningen upphörde. Någon direkt koppling har examen inte till målaryrket. Här i Rosala var jag arbetslös och samma år som vi flyttade hit blev jag tillfrågad på färjan om jag kan hjälpa till i Martins Båthall med att måla båtar. Det var påsk och det var skyndsamt att få båtarna målade inför sjösättning. I två och ett halvt år jobbade jag med olika uppdrag i båthallen men **Martin Fagerholm** pensionerade sig och trappade ned verksamheten och jag blev arbetslös.

–Med arbetslösheten följde ett komplicerat diskbrock och i ett halvt år var jag orörlig varefter jag opererades. Känslan i högerfoten försvann. Grannarna behövde hjälp med målandet och det fungerade som en sorts rehabilitering. År 2017 var jag någorlunda återhämtad förutom känslan i högerfoten. Hembygdens Vänner i Hitis bad mig måla ytterväggarna i Furutorp. Dessutom fick jag i uppdrag att kitta och måla byggnadens fönsterbågar som uppgick till ett sjuttital. Drygt ett år varade jobbet. Under den kalla årstiden fixade jag fönsterbågarna uppe i det uppvärmda utrymmet i vindsvåningen. Under arbetets gång började hembygdsföreningens styrelse kalla mig Målar Lindholm.

–Medan jag jobbade för hembygdsföreningen föreslog styrelsen att jag likaväl kunde bli företagare. Jag kontaktade kommunens företagsrådgivare som kom med tips och en bokföreläsare i Dalsbruk hjälpte med pappersexercisen för att starta företaget. Företaget fick heta Målar Lindholm som styrelsen i Hitis börjat kalla mig. Den första april 2019 blev jag företagare.

Inga mållösa somrar

–Sommarsäsongen är fullbokad. Folk vill ha sina fastigheter färdigmålade till midsommar. Då är jag redan fullbokad och ligger långt efter i tidtabellen. Säsongen börjar i mitten av maj beträffande utvändiga ytor men fördröjs om våren är fuktig och kall. Juni är den bästa månaden men det går att måla i augusti för färgerna andas nuförtiden. I september börjar det bli för fuktigt och färgen vill inte torka.

–Jag har penslar och rullor med mig, inte är det kundens sak att bestå målaren med sina verktyg. Däremot bestämmer kunden målfärgen som antingen införskaffas av mig eller av kunden. Ställningar hyr jag i Kimito, stegar används endast att ta sig till och från ställningar enligt föreskrifter i arbetsskydd.

–Vissa arbeten gör jag på timpeng andra enligt offert. För att förkovra mig i professionen gäller självstudier om färger, mögelmedel och putsmedel. Själva arbetet utför jag för det mesta på fri hand, tejp kommer mera sällan till användning. Min fru utbildar sig till målare i Salo och hon jobbar med mig på somrarna.

–Efterfrågan är stor på målare i Kimito, här i Hitis och Rosala är jag den enda verksamma målaren. En båt har jag inte vilket skulle underlätta arbete på holmarna. Nu får värdfolket transportera mig men kanske jag en dag kan skaffa en egen arbetsbåt. Däremot är det nödvändigt att ha bil men för att det skulle vara möjligt måste jag skaffa körkort. Innan dess åkte jag med cykel på mina uppdrag. Min första bil var liten, sedan en lite större och nu har jag en rejäl skåpbil där stegen följer behändigt med på biltaket. Dessvärre är bilen slutkörd och snart har den rullat till sina sista uppdrag.

Byggnader i skärgården är mer än annanstans utsatta för vädrets makter som lämnar sina spår. Fastigheter måste underhållas regelbundet och målfärger är ett effektivt skydd mot bläst, regn och snö som slår mot väggar såväl vertikalt som horisontellt. Mikael såg nischen och tog den och nu är han en självständig företagare. Visst fanns det flera hinder på vägen som stegvis kunde undanröjas. Nu funderar Mikael på hur företaget kunde utvecklas och förstoras. Efterfrågan ger signaler om att detta är en bransch som har framtid. Mikael med fru är exempel på arbetslösa som ville jobba och lyckades bli företagare och står som ett exempel för andra arbetslösa.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Kasnäs Kompass en tidning för finska turister

Kasnäs utkommer en tidning till somrarna för turister som rör sig i dessa trakter. Tidningen är fylld med reklam och bilder varvad med texter på finska. I motsats till *RoHit* är Kompass kommersiell och vänder sig till en finsk publik, medan vår tidning analyserat det lokala med omvärlden i beaktande och en läsekrets som öppnar sig för det gränsöverskridande skandinaviska. Kort sagt, vi verkar på olika spelplan och frågan är hur den spelplanen ser ut som är främmande för oss?

Tidningen Kompass har sin hemvist i guldsmeds företaget i Kasnäs. Det är dit jag styr min väg för att tala med redaktören för tidningen, det vill säga Marie-Louise Järvinen eller Lussi som hon vill bli kallad. Hon jobbar tillsammans med ägaren Petri Järvinen som driver företaget. Samtalet med Lussi går naturligt på svenska för jag uppfattar henne vara finlandssvensk. Samtidigt hör hon till skaran svenskspråkiga som kan skriva på finska. I skärgården har man av hävd vänt sig ut till havs och det internationella som finns bakom horisonten medan man numera med turismen alltmer vänder sig norrut och österut in i det finska Finland. En markering är att skriva på finska även om många finnar är kunniga i bland annat svenska. Vad säger Lussi till detta?

–Den första responsen jag fick med vår finska tidning var att varför skriver ni inte på svenska? Vi tillmötesgår våra läsare som till största delen är finnar. Turister på

väg till Örö och Bengtskärs, hotellgäster, caravanare samt stugfolk och båtgäster i Kasnäs hamn plockar upp våra gratistidningar och upplagan är ungefär 7000 exemplar. Tidningen är gratis för att annonserna finansierar upplagorna. Bilderna dominerar tillsammans med annonserna medan texterna inte utgör mer än ungefär 40 procent av innehållet.

–Det tog ett tag innan jag lärde mig skriva på finska. Det är mest praktiska frågor som ventileras och uppslagen kommer från bildmaterialet. Arbetet underlättas även av att jag sällan behöver åka någonstans eftersom ämnena oftast kretsar kring Kasnäs. Det händer att jag skriver en artikel på svenska ifall personen det handlar om är svenskspråkig, och till mera omfattande artiklar brukar jag göra ett kort sammandrag på svenska. Men i huvudsak är tidningsartiklarna på finska eftersom innehållet riktar sig till finskspråkiga läsare. Skrivandet gör jag vid sidan av mitt jobb här på företaget, Petri sköter kontakterna till annonsörerna.

Tidningen en del av företaget

–Mitt huvudsakliga jobb sker vid vårt företag där bokföring och ekonomi hör till min lott att sköta. Jag är ekonomie magister från Hanken i Helsingfors där revision var mitt huvudämne. Jag träffade Petri ungefär samtidigt som jag blev klar med mina studier 1999. Sedan dess har jag jobbat här vilket passar mig för jag är hemma från

Björkboda. Vissa arbetskedan med smycken har jag lärt mig här vid fabriken.

–Vår tillverkning av smycken krympte rejält när vår stora kund i Sverige Guldfynd började göra affärer med kineserna. Vi åkte på smyckesmässan till Thailand och kunde där konstatera att vi inte har en chans att konkurrera med lågprisländer. Nu har vi en liten tillverkning som vi säljer till finska guldsmedsaffärer. Det officiella firmanamnet är Hopealiekki men brändet är Silver Bar. Dalsbruks Guld finns kvar och det är den av våra firmor som tillverkar och säljer produkter till Hopealiekki.

–Vi var för drygt tio år sedan på en semesterresa och där stötte vi på en brittisk tidning som heter Coast. Tidningen gjorde oss förtjusta och nu gör vi en liknande tidning tillsammans med andra Kompass-tidningar längs kusten som följer samma upplägg som vi. Örö Kompass är till omfånget mindre och den hör även till vårt bord att sköta. Tanken är att det digitala inslaget ska öka och pappersutgåvan minska i omfång.

Det är uppenbart att tidningar i pappers- eller digital form vars innehåll domineras av annonser och bildmaterial samt korta texter på finska är på frammarsch längs våra kuster. Avsikten är inte att fördjupa sig i kultur och sedvänjor i skärgården utan det är snarare ett medel att marknadsföra företag på landbacken och i skärgården. Uppenbart är det vad folk vill ha som seglar in till Kasnäs på köl eller rullar in på hjul. Vi på *RoHit* ligger i lä från dessa vindar, funderar och analyserar medan marknadskrafterna har sin gång där det svenska språket som förenar oss med Skandinavien inte har en plats, lika lite som Finlands tvåspråkighet kommer till heders.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Lussi
Född: 1973 i Dragsfjärd
Bor: i Kasnäs
Familj: min katt Pirre
Favoritträtt: mexikansk mat
Favoritdryck: bubbel
Favoritläsning: biografier
Karaktärisera dig själv: glad, snäll, aktiv djurälskare

Kaffeknopen: Ett företag med god smak

Att grunda ett företag kan vara nog så riskfullt om kalkylerna om utbud och efterfrågan bygger på önskedrömmar i stället för fakta. Det föreligger en stor skillnad mellan att tro och att veta. Helt säkert kan man aldrig vara men bättre att det lutar mot ett vetande än önskedrömmar och det förra uppfylldes med råge när Kaffeknopen såg dagens ljus.

Företaget grundades i april 2022 av gymnasieeleven **Linnéa Lans** från Ekenäs men med släktrötter i Rosala. Mormor och morfar driver Rosala gästhamn. Verksamheten där har skurits ned beträffande restaurang och butik som stängdes 2019. Fastigheten med inventarier står kvar och det var något av att komma till ett dukat bord när väl Linnéa bedömde om hon vågar ta steget till att bli företagare. Beslutet underlättades av att åtskilliga båtgäster och ortsbor när de förhoppningar om att dörrarna ska slå upp igen. Mitt under högsäsong öppnades dörrarna och där stod den nybakade företagaren med sina bakverk till gästernas förnöjelse.

Kaffeknopen föddes utan vändor

–Det var förvånansvärt enkelt att grunda företaget. Jag gjorde en anmälan på nätet tillsammans med en bokföringsfirma. Inget startkapital behövdes heller för att bli näringsidkare som företagsformen heter. En stor fördel var att det EU finansierade Lieder för ungdomar beviljade medel för att starta företag. I Egentliga Finland

heter projektet *I samma båt* och är avsedda för ungdomar upp till 25 år. Med den finansieringen kunde jag köpa mikrovågsugn, kärl, kassasystem samt ingredienser.

–Utbudet av dryck och bakverk hade varit mindre utan det finansiella stödet. Men visst måste jag lägga till av mina egna besparingar. Köket i fastigheten var helt intakt vilket underlättade mitt beslut att grunda företaget. Ett hygienpass har jag fått efter att ha avlagt ett prov. Till Livsmedelsverket meddelas om näringens karaktär, antalet platser för kunder i kaféet samt ett vattenprov.

–Det skadar inte heller av att ha erfarenhet från branschen. Jag har mer eller mindre vuxit upp med restaurangen och butiken under mina sommarlov här i Rosala. Dessutom har jag jobbat ett tag på kafé Schjerfbeck i Ekenäs. Jag bakar alla kakorna själv. Det har jag gjort sedan jag var liten. Kunskaperna har kommit väl till pass. Morotskakan har varit en favorit och samma gäller äppelkakan. Utbudet består av kaffe, te, bakelser, lösglass, toast, pajer till lätt lunch samt alkoholfria drycker.

–Båt- och cykelturister har hittat till oss samt folk från Rosala med omnejd. Mamma har hjälpt till vid behov. Kaféet har hållit öppet från kl. 12 till 18. Förberedande arbete sker givetvis innan dörrarna öppnas och efter att dörrarna stängs städar jag i ungefär en timme innan det är dags att lämna lokalen.

Lärorikt att vara företagare på riktigt

–För att minimera risker gjorde jag en kontrollplan över

de produkter som finns till salu. Därtill räknade jag ut prissättningen på kakorna jag säljer. Här gällde det att räkna ut mängdåtgång för alla ingredienser och kostnader per enhet inklusive arbete. Det ser ut som att företaget har gått på plus, illa hade det varit annars.

–Det har varit en kort men lärorik period. I skolan hade vi en kurs i ekonomi och företagande och under vintern kommer vi att ha en kurs i att bli ung företagare. Mina erfarenheter från denna sommar kommer jag att föra vidare till mina klasskamrater. Mina kunder har ställt förhoppningar om att Kaffeknopen ska finnas här i gästhamnen även denna sommar. Dessvärre har jag andra planer inför mina kommande studier och företaget får vila denna sommar.

Det är knappast en nyhet att det man får lära sig på kurser av olika slag som i detta fall om ekonomi med företagsamhet förädlas bäst med att själv bli företagare. Teori och praktik följs åt och denna gång var resultatet lyckat. Företagsamhet är en riskfylld bransch särskilt om det krävs en hel del investeringar innan verksamheten kan starta. I Linnéas fall låg det ovanligt väl bäddat för att vägen från idé till verklighet blev en framgång. Även om de yttre omständigheterna var exceptionellt goda förklarar de inte allt. Den unga företagaren Linnéa

visade en god omdömesförmåga och skicklighet vid bakkbordet. Bättre att ha två färdigheter eller för att säga det annorlunda: säkrare att stå på två ben än att stå på ett.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Linnéa

Född: 18 februari 2004

Bor: Ekenäs

Familj: Mamma, pappa, lillasyster och lillebror

Favoritdryck: Varm choklad

Favoritläsning: Reportage

Karaktärisera dig själv: Driftig, kunskapssugen, initiativrik och nyfiken

Allt kretsar kring turism och fritidsfolk på Vänö

Allt kretsade kring fiske på Vänö som förr var en levande by med ett hundratal boende. I dag är det tjänster kring turism och fritidsfastigheter som gäller som försörjning för de knappt tio som bor på ön året om. Förändringen är total såväl beträffande befolkningstal som näringsutövande. En person som har levt länge har under sin livstid kunnat vara vittne

till denna omställning. I dag hänger byns överlevnad på att få någon som lämnat ön att återvända.

Många har varit de planer och uppslag om att få folk att flytta ut till Vänö. Ingen brist på intresse för Vänö är populärare än någonsin med sin omkringliggande vackra skärgård. Folk flockas i hundratal med sina båtar

till gästhamnen, bryggor, bodar och bostadshus poppar upp som svampar efter regn ute på holmar och skär. Problemet är att turister och fritidsfolket kommer i släptåg efter flyttfågeln och de sista försvinner när tranplögen drar i väg söderut över Vänö. Likt flyttfåglar livar de upp omgivningen som levit i en stilla dvala när sommaren randas. Det kvittras och stojas med allehanda läten från människor, djur och farkoster på köl. Men när hösten är här och dörrar och fönster är igenbomade kryper vemodet fram, hur ska samhället överleva en vinter till. Jobb finns mer än man mäktar, men de arbetsföra försörjarna räknas på ena handens fingrar och att rekrytera förstärkning är motigt som nutida fiske. Fastän krokarna är ute blir det sällan napp och det man får faller inför kvalitetskravet. I skärgården ska man vara färdig att släpa och bära säckar, bjälkar och tegel på hala klippor, inte räds arbete i ur och skur på ensliga holmar tills höstmörkret omsluter en att förenas med mörkret.

Min vana trogen kontaktar jag **Joachim Hoffström** innan för att höra mig för vad och vem kunde vara föremål för en intervju. Han för snabbt samtalet in på något positivt eftersom hans yngre bror **Rasmus Hoffström** har visat intresse att jobba och bo här ute. Tills vidare har det inte lyckats till fullo men förhoppningar finns och de är inte helt ogrundade. Han föreslog att jag ska tala med Rasmus. Inget dåligt förslag som dessutom gick att realisera utan större problem.

Punkbandet fick vara

–Jag är född och uppvuxen på Vänö. Här fanns inga barn i min ålder. Min syster **Elin** är fyra år äldre och samma gäller **Mikaela Venberg**. Vi pendlade till skolan i Dalsbruk. Förbindelsebåten avgick kl. 6:40 på morgonen och på kvällen tillbaka. Väl ombord gjorde jag mina läxor eller fortsatte med nattsömnen. Från Kasnäs åkte vi buss till Dalsbruk och samma väg tillbaka. När jag inledde studierna i gymnasiet flyttade jag till Kimito. Därefter var det dags med militärutbildning.

–Vid Åbo Akademi studerade jag musikvetenskap. Utbildningen ledde inte till ett levebröd som jag kanske hade hoppats. Visserligen var jag trummis i ett punkband men en utkomst att leva på bjöd punkmusiken inte. I stället jobbade jag på min mammas firma som sköter om skärgårdsbokningar (se RoHit 2017 och 2020). Samtidigt passade jag på att utbilda mig till trädgårdsmästare.

–Jag blev klar med utbildningen till trädgårdsmästare på vintern 2022. Efter tio år i Åbo fick jag nog och köpte ett

hus i Påvalsby mitt på Kimitoön. Fritiden tillbringas jag och min sambo **Marjaana** i Påvalsby och arbetsdagarna är jag ute på Vänö tillsammans med min bror Joachim. Vi, det vill säga alla tre jobbar tillsammans. Kunskaper jag inhämtade från studierna till trädgårdsmästare är till nytta vid underhåll och byggnation av hus och gårdar.

Massor av byggnadsjobb

–Under tiden jag bedrev studier hjälpte jag Joachim med byggjobb när jag hade möjlighet. Vårt samarbete inleddes på sommaren 2021 och har fortgått sedan dess. Vi är specialiserade på att renovera och att snygga upp fastigheter såsom målarjobb och renovering av fönsterbågar. På Vänö finns endast åtta personer som är bofasta och av dem är endast några få arbetsföra. Här finns massor av byggnadsjobb och allt kretsar kring att serva turister och fritidsfolk.

–Byggnadsjobbet är koncentrerat till fritidsfolkets stugor på holmar och skär i närheten. Många har av olika orsaker låtit bli att sköta sina fastigheter och då anlitar de oss om de inte själva har tid, lust och färdighet att göra jobbet. Vi samåker med Joachims arbetsbåt som har en klaff i fören för att underlätta landstigning.

–Jag är osäker på min framtid. Det finns möjligheter att livnära sig men varannan gång känns det bra att vara här och varannan gång känns det för jävligt. Hur än jag vill kan jag inte ta Vänös framtid på mina axlar. Fördelen är att naturen är nära inpå, tystnaden och mörkret är inget problem för mig, snarare det motsatta för här ser man stjärnorna klarare än på landbacken. Fågellivet är fantastiskt på våren och växlingen mellan årstider upplevs starkare än annanstans.

–Trädgårdsmästarexamen öppnade mina ögon för växtlivet med flora och fauna. En utmaning eller kanske dröm skulle vara att ha en trädgård och varför inte ett växthus för odling av olika nyttoväxter.

Visst känns det jordnära med trädgård och fastighetsunderhåll som är mer realistisk födkrok än musiker i punkband. I varje händelse gäller detta på Vänö. Arbete och tillhörande lokalkultur ska leva i harmoni med varandra. Förmodligen har Rasmus med sambo en hel del att ge beträffande arbetsinsats och kultur om de beslutar sig för att bli Vänöbor på riktigt.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Svenska Teatern i centrala Helsingfors, ledarskapet förtöjd vid Biskopsö

Djurpö ligger nästan fastklitrad vid Biskopsö som avskiljs av en smal kanal. Idag är ön huvudsakligen en tillflyktsort för fritidsfolk. Vilka de är och vad de gör framgår inte för en förbipasserande som har fullt sjå att styra mellan blindskären. Skärgårdstelegrafan har meddelat att i stället för att leta efter teaterchefen på Mannerheimvägen är det bäst att ta sig till Djupö. Går det verkligen att kombinera ledarskapet över en nationalteater med skärgårdsliv?

Färden till Djupö föregicks av ett spontant samtal med **Joachim Thibblin** på midsommardagen i Hitis där Backom Café bjöd på underhåll för sina gäster. Teaterchefen var inte svårövertalad när ett besök kom på tal. För att minnet inte ska förläckas under årets ljusaste dagar gäller det att ta tillfället i akt och åka ut till den östra skärgården när väl midsommarfirandet var undanstökat. Biskopsö och Djupö är bekanta öar för en var båtfarare i trakten, värre är det att hitta rätt brygga. I jakt på brygga händer det ibland att det smäller till i köljärnet men Glada Laxen tar inte illa vid av detta, hon är byggd att klara av stötar. Inloppet till Joachims brygga är ingen djupfarled, snarare en slalombana som han vänligen lotsade oss igenom när vi väl blev upptäckta.

På Djupö spelas ingen teater

–Teaterlivet går inte lätt att kombinera med livet här ute i skärgården, snarare är Djupö en tillflyktsort för mig och familjen. Jag blev utexaminerad från Teaterhögskolan i Helsingfors 1999 och fick jobb vid landets äldsta teaterhus Åbo Svenska Teater där jag var anställd i femton år. Meriterna från Åbo förde mig till Esbo där jag var teaterchef i fyra år och efter det tog jag över chefsjobbet på Svenska Teatern i Helsingfors.

Här är det på sin plats att informera att teaterhuset i Åbo invigdes redan 1839, inte långt efter Åbo brand. Den nuvarande teaterbyggnaden i Helsingfors togs i bruk 1860 även om teater hade spelats på samma plats i en träbyggnad redan 1827. Frågan vem var först Åbo eller Helsingfors kan diskuteras, teater har spelats i århundraden utan tillgång till egna teaterhus. I varje händelse blev teatern i Helsingfors nationalscen för finlandssvensk teater 1915. Teatern i Åbo blev en regionteater och står för teaterutbudet i Åbo, Åboland, Åland och Västnyland.

–Under mina år i Åbo ägnade jag mycket tid här ute på Djupö och var aktivt med i Biskopsö byalag. Det var under min anställning i Åbo som jag etablerade mig här. Huset

medarbetare från såväl Finland som de övriga nordiska länderna. Riksteatern i Sverige har ett nationellt uppdrag och ägs av lokala teaterföreningar som köper föreställningar och står för värdskapet. Vi turnerar tillsammans med dem och i Finland har vi den starkaste nordiska profileringen. Förut kom stora grupper från Sverige till vår teater. Vi har ett nära samarbete med rederierna. Vår förhoppning är att vi återgår till det normala efter pandemin.

–Pandemin har gjort mig till specialist på hälsosäkerhet. Våra annulleringsrutiner kalibrerades under pandemin. Publikerna har haft förståelse och vi har klarat av verksamheten utan permitteringar. Hösten 2022 öppnade teatern med digert program.

Javisst, jag lovade Joachim att gå och se på den uppmärksammade pjäsen *Själarnas ö* och pjäsen var en framgång särskilt med dess förankring i skärgårdsmiljö. Pjäsen är en kritisk samhällsanalys där kvinnor blev placerade undan på enahanda grunder för att de avvek från normen på grund av utsatthet, psykiska besvär och kriminalitet. Någon bot och bättring var det få som var förunnade.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

är från 1970-talet och har fått en tillbyggnad. När vi kom till ön fanns det ingen väg men med gemensamma krafter finns en sådan nu från norr till söder för att behändigt ta sig till bryggan som angörs av förbindelsebåten.

–Vi hade en gård utanför Åbo där vi födde upp vaktlar som såldes till restauranger. Därtill uppfödde vi får och ett tiotal av dem har vistats här ute på ön. På Djupö spelas ingen teater och under min semester tar jag paus från allt detta nästan, Skärgårdsteatern kan jag ändå inte låta bli att uppleva när väl sällskapet debarkerar i Hitis. När pandemin slog till med besked på våren 2020 stängdes teatern och då flyttade jag ut till Djupö och ledde den nedlagda verksamheten härifrån.

Teatern har en nordisk profil

–Efter några år i branschen blev jag vald till teaterchef och det var jobbigt inledningsvis med kort arbetserfarenhet och därtill blev jag den yngsta chefen i landet. Nu är jag chef för landets största svenska teater som därtill har ett nationellt uppdrag. Teatern är en stor organisation med kring etthundra fastanställda och därtill kommer mellan tre och fyrahundra projektanställda årligen. Ungefär en tredjedel är skådespelare, resten jobbar med produktion, administration och marknadsföring. Bland dem finns målare, snickare, metallhantverkare, sömmerskor, tvätteripersonal, tjänstemän, scenpersonal som har hand om ljud och ljus samt video, orkester vid behov, pyrotekniker och IT folk.

–Vi jobbar nordiskt och samarbetar nära med teatrar i Sverige och Norge. Vi är ett öppet hus som rekryterar

Personporträtt: Joachim
Född: 11.4 1975 i Esbo
Bor: I Helsingfors
Familj: Fru samt två vuxna söner och hund
Favoritträtt: Husmanskost
Favoritdryck: Bloody Mary
Favoritläsning: Biografier
Karaktärisera dig själv: Öppen och eftertänksamt impulsiv

www.kera.fi
 Lankakauppa
 Kerä
 en liten
 garnaffär
 på nätet

Roddaren som sällan tar det med ro

Konsten att ro är inte lika enkelt som det ser ut. Särskilt när flera årpar ska samarbeta i båten växer kraven på varje enskild roddare. För att samarbetet ska lyckas behövs en kunnig handledare som kan sitt jobb. Dessbättre finns en sådan kunnig roddare i vår skärgård och hans råd har många haft nytta av. Frågan är hur långt ska man ro för att samla på denna kunskap. Svaret lyder: två varv runt jorden.

När jag inledde min skolgång och öppnade läseboken *Vi på solgård* följde jag med pekfingret texten och stavade fram bokstäver som blev ord och mening. Min första läsupplevelse var meningen *Mor ror far är rar*. Det gjorde intryck och samtidigt återspeglar texten i sin enkelhet den vardag som förelåg då. Finlandssvenskar är ett kust- och skärgårdsfolk där båt och rodd var lika naturligt som båt och aktersnurra är i dag. Alla skulle lära sig ro om man hade tillgång till en båt. Genom att hantera åroarna lärde vi oss att ro och hopa, svänga båten ett varv med en manöver, hålla fören mot vinden utan att båten drev i väg. Undra på att vi blev du med båten och hur hon betedde sig i med och motvind. I dag låter det förelegat, barn och ungdomar befattar sig inte med åror utan tar klivet direkt till aktersnurran eller vattenskotern. Baskunskapen om båt och naturkrafter går förlorad och samma gäller muskelstyrkan som förtvinar när motorn gör jobbet. För dem mäts styrkan i ben-, rygg- och armmuskler.

När detta är sagt överlåter jag ordet åt **Leif Degerth**, 80 åringen som vet bättre än någon annan i skärgården hur åra och båt ska hanteras. Hans idrottskarriär började

på 1960-talet och sedan dess har han rott för nöje och tävling. Sammanlagt har han rott två varv runt jorden under alla sina aktiva år som fortgår än i denna dag.

Rodd var förut en populär sport i landet

–Under min barndom bodde vi vid en liten sjö i Vichtis och där tog jag mina första årtag. Scouterna ordnade en roddtävling i Tirmo som ligger mittemot Pellinge. Jag var ung och ville givetvis pröva min förmåga. Resultatet blev att jag vann och tiden lockade andra att slå rekordet men utan att lyckas. Efter militärtjänsten började jag tävla på allvar.

–Jag anslöt mig till Akademiska roddklubben, som bekant har rodd varit en akademisk sport mellan tävlande universitet. Förutom den Akademiska roddklubben fanns det tre andra roddklubbar i Helsingfors. Mitt lag vann alla gånger och det här utspelade sig på 1960-talet. Tävlingar arrangerades varje vecka. Nuförtiden är det glest mellan tävlingar och roddklubbarna i Helsingfors har slagits ihop till en i brist på aktiva medlemmar.

–Fem upp på morgonen för att hinna till det första träningspasset i båten innan det var dags att skynda till jobbet. Efter jobbet var det dags med en ny träningsrunda med båten. Vi rodde så fort isen lossnade och träningarna fortgick in på senhösten till isen lade sig. Inledningsvis var vi fyra roddare i båten med styrman (cox) och senare var vi två utan styrman. På vintrarna övningsrodde vi på roddstadion där det fanns en bassäng. Det var innan ergometern fanns att tillgå. På gamla dar nådde jag tiden 6 minuter och 30 sekunder vid två kilometer på ergometern. Därtill åkte vi skidor och jag kom upp till

I begynnelsen. Leif andra från vänster.

1000km per säsong. Gymnastiska övningar hörde till och styrka övade vi upp med skivstång. Knäböj var en paradgren som var ett måste och som bäst fick jag upp 180kg och i marklyft hela 210kg.

Det är på sin plats med kommentarer. Ergometern eller roddmaskinen är ett utmärkt redskap att öva upp styrka, uthållighet och snabbhet. Tiden som Leif presterade är en utmärkt tid som förmodligen ingen i Roddklubben klarar av. Beträffande momentet knäböj gäller det att stående med skivstången på axeln böja knäna mer än 90 grader och sedan kämpa sig till upprätt ställning. Här ansträngs lårmuskler fram och bak till sitt yttersta. En utmärkt övning i att hålla balans och stärka benmuskulaturen som är nödvändig i rodd och viktig för envar som rör sig till fots. Med flera set och repetitioner får man styrka när man böjer knäna djupt, ett niande ger knappt något. Marklyft är den mest jobbiga av alla moment genom att den anstränger hela kroppen. Nu gäller det att lyfta stängen från golvet med raka armar och rak rygg tills man står helt upprätt. Med några repetitioner blir det flås och svetten tränger fram, pröva den som inte tror.

Tävlandet ökade motivationen

–I nordiska tävlingar var Norge och Danmark bäst. I Finland fanns inga tränare som kunde den rätta tekniken. Vi började snacka med den norska tränaren och han

Från vänster Marcus Bäckman och Leif Degerth

hjälppte oss med hur vi skulle hitta den optimala tekniken. Även den danska tränaren var hygglig och hjälpte oss. Finnarna som var med kunde inte språket och de rodde med rå styrka som inte kompenserade brist på teknik och de blev trötta trots god kondition. Tekniken går ut på långa drag och låta båten glida fram. Jag tävlade med **Marcus Bäckman** som förresten har stuga på Bodö, honom brukar jag ro till på mina sommarbesök. Vi rodde mer än 2000 km per säsong under mer än trettio år. Vi vann sju finska mästerskap och i veteranrodd vann vi sju världsmästerskap. Vi tävlade på banor som var 1000 meter långa och vår tid var drygt tre minuter. Tävlingarna arrangerades i England, Skottland, Frankrike, Tyskland och Sverige.

–Sulkava rodden är en stor roddtävling i insjö Finland och sträckan är ungefär 65 km. Jag har deltagit 20 gånger och den sista gången rodde jag ensam i båten. Förut deltog ungefär ettusen roddare i Sulkava rodden och nästan alla var små båtar och någon enstaka var kyrkbåt. I dag finns inga småbåtar kvar, endast kyrkbåtar med 14 roddare som har en rörlig bänk för att få maximal kraft av benen. Kyrkbåtarnas längd begränsas av trailers, i Sverige finns båtar med 20 roddare.

–Efter tio gånger i Sulkavarodden blir man utsedd till roddråd. I fyra år var jag ordförande för Finlands roddförbund och därtill satt jag fyra år i den Finlands olympiska kommittéen. Nu har jag fyllt 80 år men jag rör fortfarande kring 600km per sommar med min smäckra roddbåt. Inga skador under min långa karriär i rodd förutom blåsor i händerna och i baken.

–Jag är grundande medlem av Hitis roddklubb tillsammans med **Rune Fihlman** som lovade stå för faciliteterna. Min huvudsakliga uppgift var att lära medlemmarna ro i föreningens kyrkbåtar. Föreningen ordnade tävlingar sista veckoslutet i juli och rodden blev känd i regionen. Coronan stoppade tyvärr tävlandet och efter det har den delen ebbat ut men träningarna fortsätter.

Rodd räddar liv

För att hedra Leifs 80 år gästade Roddklubben Leif och fru **Rosmari** på Orrgrundet givetvis med föreningens kyrkbåt som fylldes av roende damer och herrar. Det var en fin utfärd mellan holmar och skär där rutten snuddade förbi den gamla prästgården i Stubbnäs och vidare söderut tills vi kom fram mitt emot Moa strand på Rosalalandet. Det var här som vi kom överens om en kommande intervju.

Något senare var jag på plats igen och denna gång med **RoHits** ständige fotograf. Det var då Rosmari berättade hur det var när Leif var ute på isen för att vittja sina bragder inte långt från Orrgrundet. Isen brast och Leif hamnade i det iskalla vattnet. Jag hörde ropet på hjälp berättar Rosmari och då tog jag det långa repet vi har vid stranden. Han fick tag i repet och kämpade på för att komma upp. Mina krafter räckte inte till och dessutom gled jag på isen. Det såg illa ut. Han kämpade på i kanske 20 minuter och krafterna höll på att sina. Till slut virade jag repet runt en trädstam vid stranden och då kunde jag hålla greppet och med en sista ansträngning kom Leif upp ur vattnet som var på god väg att sluka honom.

Leif och Rosmari

Utan en fysik av stål hade Leif knappast orkat kämpa och utan en klok hustru som tog till repet för att rädda hade denna intervju blivit ogjord. En god fysik är nyckeln till hälsa och välmående, det visste redan antikens greker. Som sagt Leif rör ungefär 600 kilometer per sommar vilket motsvarar 55 varv runt Hitislandet som är knappt elva kilometer. Ta efter ni åttioåringar och yngre med

LYCKLIG DEN ÅLDRING SOM HAR EN TÅLMODIG PUBLIK – Minnen och uttryck från mitt barndoms 30 -tal

Det sägs och skrivs, åldringar lever på sina minnen, i visan Barndomshemmet besjungs till och med detta ”jag är gammal nu och lever blott på mina minnen”. Lyckligtvis är dessa för det mesta i positiv bemärkelse och börjar ofta med ”det var bättre förr i tiden”. Jag har nedan samlat några av mina minnen från min barndoms vinter och sommar 1939.

Vinterhalvåret

Böckling, Fläsk som inte hoppar i pannan och häst is

Havregrynsgrot och fiskrätter håller liv i den gamling som bött med mycket vatten mellan sig och tandläkaren.

Jag minns då vi en vår fick 89 abborrar i ett ryssjehuvud. Tommosen från Rosala hade färderat tre par ryssjor. Det var på den gamla goda tiden. Wiberg var fiskuppköpare och trodde inte sina ögon då vi ville att han skulle köpa våra abborrar. Jag minns också Båtviks Bobbo som kom tuffande kanske 6-7 knop till Högsåra, det var också en vacker vårdag. Han hade med sig en hel låda gyllene glänsande böcklingar, nästan varma. Dom låg radade i en ny trälåda av gran, som ett vackert tygmönster. Vi satt på berget ovanför Lisars köksingång Bobbo, Alice och jag. Alice hade en brungräddad limpa som hennes farmor Hulda bakat. Degroten hade surnat och sötnat i en trä tina, använd av generationer. Jag ser och minns hur Alice skar limpskivor med en förskärare, inte rostfri, men svartblå - vassare än en turkisk sabel. Vi benade med fingrarna de feta böcklingarna och åt med limpan som var brun och blank. Alices klingande skratt hördes ända till Sådars, på

för den delen. Vi i roddklubben ligger flera varv efter. Dessvärre har vi blivit akterseglade av våra yngre roddarlag i föreningen. Förut vann vi, även om de med sin ungdomliga kondition och styrka överträffade oss. Efter att Leif lärde dem att ro, ligger vi ständigt efter med en eller två båtlängder ungefär.

Hitis roddklubb får tacka Leif för att han har lärt damer och herrar ro. Det bästa berömmet vi fått under träningarna är när Leif konstaterar att detta börjar likna rodd. Tills vidare har vi inte nått därhän att våra ansträngningar har belönats med bedömningen att vi nu har lärt oss ro. Till saken hör att när det långa draget är utfört glider båten som snabbast, den som har bråttom och lägger åran i vattnet före de andra bromsar flytet, i stället för att ge mer fart. Samma gäller om någon lämnar åran kvar i vattnet en minimal sekund efter de övriga, ja även då bromsas det fina flytet. Allt ska gå unisont som endast kan notas in med gedigen träning. På den vägen är vi fortfarande. Frågan är hur jag vet allt detta? Svaret är enkelt: Leif har lärt oss det i roddklubben.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså smat ur Leif Degerths arkiv

andra sidan byviken där Gurli och hennes syster Alice bodde. Så som två strandtyllare kom dom hoppande över viken med kjolarna dragna till öronen. ”Är Bobbo här” hördes dom skrattropande fråga. Alla älskade vi Bobbo och hans böcklingar.

Det sägs att fiskare ljuger hur dom vill och att armarna inte räcker till. Jag minns ett minne om fisk om den gamla goda tiden då man köpte kryddad vassbuk i träkärl. Fjärdingar och minst åttingar, inte i små plastbyttor eller plåtburkar - de kallades anjovis. Inte ens då anjovisen påstods ligga i sherrylag och namnet var Amiral kunde de jämföras med de av farbror Eskils i Kasnäs som var kryddade i tunna. Det var en halvvägs resa med möte mitt på fjärden. Sol, snö på isen, passligt så att kirmon inte svängde. Pappa körde, hästen lunkade, jag satt och höll i en välvtättad fjärding. Mitt på fjärden möttes vi med farbror Eskil. Hans häst drog en framkälke, där tronade en välfylld vassbukstunna som han lutade sig mot. Fisken var rund, blank, laken var röd av sandel som han inte hade knusslat med. Farbror Eskil bytte från körhandskar till gummihandskar och öste fisk och lake i vår fjärding.

Den vintern kallade mamma vassbuken halva vägen fisk. Ett uttryck som mamma ofta använde var ”vi skall försöka mötas på halva vägen om man är osams”. Vi var aldrig osams med Farbror Eskil på Långgärdan i Kasnäs, däremot var vi ofta bjudna till deras hem på middag. Världens godaste bruna bönor med fläsk, som inte var fläsk som ”hoppade i pannan”. Medium anrättningar tillredes inte på den gamla goda tiden. Jag minns en annan middagsbjudning ute på Vänö, hos Alfhild Pellas. Under

Stina och Amanda i Stinas kök 2023

vinterhalvåret var hon lärarinna i vår folkskola på Högsåra. Nu var det sommar och hon bjöd oss på rundstekt abborre. Den var flädd, panerad, stekt i smör och underbart god. Det är inte lätt att få abborre och fisken bör ha en lämplig storlek, inte för stor och inte för liten. Till efterrätt bjöd hon oss på odonkräm med vispgrädde, rätten påstås vara synnerligen lämplig för herrar. Att fjälla fisk var annars vanligt förr i världen, fisk till stekta rätter och i soppor fjällades. Det skyddade smakämnen inne i fiskköttet. Min familj tillhörde gruppen hushållsfiskare men det betyder inte att vi inte vet hur hårt en yrkesfiskare har i sitt arbete. Både på den goda tiden och i nutid - man kan inte välja väder och vind.

Sjöfågel var delikatess

Fiskrätter i alla åra men sjöfågel för skärgårdens husmödrar var ett efterlängtat ombyte vid matlagning. Jag minns hur min egen farmor född 1862 berättade om en sjöfågelfestmiddag på Vänö. Marssolen sken över blankisen på fjärden, farmor och farfar spände sina bässkridskor på fötterna, farfar tog tjölvan, de var bjudna till Vänö och skinnade över isarna. Det gick som en dans. Dom bjöds på sjöfågelsoppa där fettet låg som ett lock över soppan. Farmor åt och åt och åt. Farfar kände sig generad över sin hustrus glupskhet, han vände sig till värden – ”jaa Erika borde ha gift sig med en Vänögubbe. Så här gott har vi inte ätit på länge och det märks. Och jag är ingen skytt”. Redan vid stranden på väg hem märkte farmor att hon inte mådde bra. Farfar spände fast hennes skridskor så hårt att det värkte i tårna. I jämnhöjd med Hemören märkte farmor att hennes magvärk tilltog mer

och mer. Farfar hade fått räcka tjölvens skaft så hon fick tag i det och farfar fick bogsera hem farmor över fjärden. Hemkommen sa farfar ”hördu Rika du brukar säga och lära att man skall sluta äta då det smakar som bäst”. Varpå farmor hade svarat ”jo det gäller allt i livet”.

Liksom farfar inte var någon fågeljägare, var inte heller hans söner, då vårskyttet kom igång väntade pappa på Bötsö William. Han kom i potatissättningstid med en säck fylld eller mindre fylld med sjöfågel och ville byta till sättpotatis. Fastbundna två och två plockade William ur säcken ådfåglar och svärter. Skrakorna fick leva, han ville hålla dem och vittja ägg. William försäkrade att fåglarna han hämtat var färska. För säkerhets skull hade han satt lite salt i näven ”så ni tränger inte fundera på den saken”. Skans Anni från Holma lärde hur fåglar plockas, sveds och tvättas med varmt vatten, rysstväl och rotborste. För att sedan redas.

På den gamla goda tiden betydde vinter; häst is, skolgång och notdragning. Notvarpen fanns alltid från år till år på samma plats och djup. Det var strömming som gällde. Vid notbrunnen vittjades varpet. Fångsten såldes till uppköpare som i god tid samlats vid notplatsen, fångsten såldes enligt högst bjudande. Notägare och hjälpkarlar fick sig tilldelat matfisk i rimlig mängd. Aldrig förr såg jag min far, varken före eller efter den gamla goda tiden, stöka med matlagning innan han blev änklings. Men då Styrsviksnötens fångst delats ut på hundtorget mitt i byn då gick han ut och sökte vedklabbar som skulle ge den bästa glöden i kakelugnen där han skulle halstra fisken. Han halstrade fisk så länge tills glöden fältnat. Pappa halstrade och vi andra fick sitta till bords och äta så mycket vi ville. Fisken var jämnstor, fet och mycket, mycket god.

Vintern och häst is förr i världen var en möjlighet och kontakter för den som inte ägde motorbåt att utnyttja på sommaren. Vår by hade inte barn att upprätthålla en fullständig folkskola om inte barn från Vänö, Holma, Tunnhamn, Kasnäs, Kagskela och Lövä besökt vår skola. För byn var det en lycka att få ha en skola, för ytteröarnas barn var det mindre roligt då de var inackorderade här och där i byn. För dem är nutid lyckligare än den gamla

Stina Enbergs arkiv 2023

goda tiden då de var tvungna att skiljas från sina föräldrar i 7-års ålder.

SOMMARHALVÅRET

SS Ahkera, tjärade fotsulor och kusinsommaren

Över de flesta sommarminnen lyser solen, skimrar havsvattnet kristallklart, botten syns på många meters djup. Byn befolkades av sommargäster, vackert klädda. Käckt för utfärder, sakligt till frukosten och elegant till middagen. All mat serverades på pensionatet, utfärdsborgar fylldes efter önskan och kvällste vid tånjbar tid. Alla i byn som hade utrymme hyrde ut rum. Alla gäster var synnerligen välvilligt inställda till byborna och byns utveckling, det gällde speciellt byns ungdomar och brandkår. Många gäster kom år efter år. Pensionatsrörelsen var för byn en stor arbetsgivare och uppköpare av råvaror, som mjölk, fisk, potatis och grönsaker. Kaffebrödet bakades på hemmaplan men matbrödet köptes från Tiputalln. I pensionatets närhet fanns en iskällare, där förvarades stora isblock som togs upp på vintern, cirka 1,5 m gånger 70 cm som sågades ut från isen på fjärden. Helst skall det vara söt is. Men de tog isen utanför Lotsberget. Allt kött var nedgrävt i sågspån mellan isblocken och nåde den som hämtade in sågspån i pensionatsköket. Biffar maldes tre gånger för hand. Från iskällaren tog man också is till tillverkningen av glass som handvevades och serverades efter söndagsmiddagen. En stor portion dekorerad med smultron, plockade från åkerrenar i Kasnäs. Smultronen från utkobarna väster med kunde nämligen ibland vara beska och torra av sol och vind. Då sommarsången var över bjöd pensionatsvärdinnan alla bybor som hjälpt henne på avslutningsmiddag. Hon bjöd på tomatsoppa med oststänger, stek med legymer och glass.

Pensionatsvärdinnan, fröken Mattson, ansågs vara en kräsen kund och en saklig arbetsgivare. Vår bys läge vid farleden Åbo – Helsingfors bidrog till att sommargästerna lätt kunde komma ut till ön. Kustångbåtarna kunde utnyttjas och att börja semestern på en av dem ansågs vara ett nöje. Båtarna var modernt och bekvämt inredda med restaurangrättigheter där nätt klädda flickor var servererskor. En av båtarna hette SS Ahkera. Den hade en elegant aktersalong där möblerna var beklädda med röd plysch. Våra Åbokusiner utnyttjade alltid ångbåten när skolorna slutat då den kom från Åbo. Det var alltid lika spännande att gå ner till ångbåtsbryggan, vänta på ångbåten och Åbo kusinerna. Så fort landgången från båten var utsatt till bryggan kom kusinerna Maja (f. 1927) och Göran (f. 1928) iland. Jämnåriga med oss (jag f. 1929 och lillebror Anders f. 1930). Det var spännande då de kom iland, en sommar hade de fått armbandsklockor, men mest spännande var det då de kom iland och lutade sig mot varsin cykel - då var det alldeles otroligt. Farmor var glad då de kom, de bodde hela sommaren hos sin mormor, vår farmor. Hon sade ”ja ja om ett hem välsignas med många barn måste några bli utvandrare för brödkakans skull”. Göran var alltid först ut från båten, de hade stadskläder på sig och vita gummitossor. Vi var barfota, och följande dag var också de barfota. Varje sommar då vi träffade farbror Ersen så sa han ”om ni ungar nu sku ha vett att

Stina och Anders leker i sandlådan 1936

försiktigt doppa fotsulorna i tjära och sen i fin sand får ni sulor som går att springa på, till och med i skogen”. Vi svarade att vi springer bara längs vägen ner till stranden där vi simmar.

Finska marinen intog Högsåra

Jag kan inte minnas då Maja och jag lärde oss simma. Anders och Göran som var magra som stickor, lekte fiskare i strandskvalpet och med hög benföring försökte de fånga Ljöror till en långrev som de skulle laga. Den som simmade bäst var Alfhild från Rosala, hon var litet äldre än Maja och hjälpredda på Lislars, hon var mycket glad och söt. Vid vår brygga fanns ett Sotilaskoti (Soldathem) där marinens gossar fick dricka kaffe med munkar och läsa tidningar. På fjärden låg till ankars slagskeppen Ilmarinen och Väinämöinen. Det var för deras skull Sotilaskoti hade ordnats i gamla Salomonsons hus. Då sjömansgossarna kom till lands med sin barkass vid farfars brygga blev en del sittandes och tittade på oss flickor som fjantade runt deras båt.

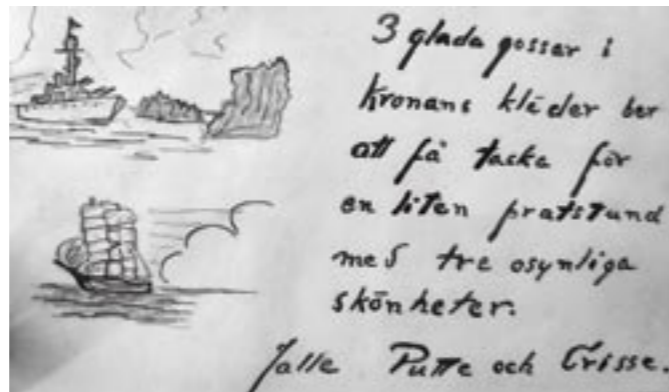
Ibland simmade vi ut till Sjöbjörnarnas boj, en vitmålad trätunna förankrad mitt i byviken. Låg där någon båt förtöjd vid bojen simmade vi inte ut. En sjöbjörn är för övrigt en stilig farbror som äger en segelbåt. Då han går iland är han klädd i vita byxor och blå rock, på huvudet en vegamössa med vitt schakoll. Deras damer har blåa långbyxor och vita tröjor. Deras mössor är vita med uppvikt brett. Vanligtvis umgicks vi inte med sommargästflickor men det hände ibland att de kom ner till vår brygga då sjömansgossarna kom iland. De sade att de ville öva sitt finska språk. En dag kom Beata ner till farfars brygga, hennes pappa ägde en sommarvilla nära stranden. Han var en stor vän av vår by, bland annat ordnade han en riktig konstnär (Salokivi) att färgsätta vårt ungdomsföreningshus Sunnanland. Han skrev också en hyllningsdikt till vår förening och mamman tonsatte den, den är så vacker att man nästan börjar rysa när den sjungs. Han bidrog även till Hitis folkdräkts utformning. Beata räknades som halv sommargäst. Beata var tvungen att använda glasögon och hon var strängt förbjuden att använda dem då hon simma. Vi brukade hjälpa henne att komma ihåg detta. Hon var klädd i baddräkt av ylle, liksom kusin Maja.

Vi barfotabarn hade kostymer av bomull som töjer och slamsar. Man visste ju inte om man hade dem på då man kom upp ur vattnet. Beata marscherade ut på bryggan mellan flottistgossarna. Tyvärr märkte ingen då Beata klev upp på farfars båt tak med glasögonen på och hoppade i, hon kunde inte dyka och hon var tyngre än Maja. Beata fastnade med båda fötterna i dyn, ett stort dymoln i vattenområde syntes men inte Beata. Vetskrämda gjorde sig alla beredda att hoppa i efter Beata, men plötsligt dök hon upp, hon hade själv klarat sig att komma lös från botten, ”men min glasögon är borta” pustade hon. Då tog Maja befälet över alla som fanns på bryggan, på både på finska och svenska, ”stopp ingen närmar sig hoppstället innan vattnet klarnat, sedan är det jag som försiktigt simmar dit, dyker och hämtar Beatas glasögon.” Vilket hon gjorde, alternativet slog oss inte ens.

Det kändes litet snopet då allt var över, sjömansgossarna gick till sin kantine och plötsligt var alla som bortblåsta. Men jag var glad över att farfar inte var bland oss, han gillade inte att någon klev eller hoppade från båtstaket. Inte heller att vi klev in i hans fina motorbåt och där väntade ner kajutans dynor och madrass av läder. Hans båt hette Saga och var hans ögonsten. Den var byggd 1924 uppe på vår kohusvind av Stomtarn från Hitis. Det var Stomtarns första båtbygge på kravell, ruffens höjd hade farmor bestämt, det skulle vara hennes sitthöjd, samt höjden på hennes kyrkhatt, plus 15cm.

Krig i antågande

Minnet av den sista kusinsommaren var 1939, plötsligt kom ordet krig i vårt liv och medvetande. Mamma skötte byns post, en dag då hon tömde postsäcken hörde jag henne viska till pappa ”nu har det igen kommit ett brev från poststyrelsen och du har fått ett från sjöfartsstyrelsen, hur kommer detta att sluta, kommer det att bli krig?”. Jag berättade för Anders och Göran vad jag hört. Göran 11 år började skratta högljutt, ”nej nej här behöver vi inte vara rädda för fienden, det är bara i historieböckerna och indiantidningarna det är krig. Ingen anfaller oss, runt hela vår ö ligger finska flottan. Slagskeppet Ilmarinen och Väinämöinen ligger vid Allasborg, de är riktiga pansarbåtar. Kanonbåtar och torpedbåtar ligger till ankars i alla vikar. Tre flygplan med pontoner är uppdragna vid Norrön. Ammunitionsskeppet Clas Horn ligger i Betjevikars och Suomen Joutsen inrett till sjukhus ligger

Sjöflottisternas tackhälsning till Stina med vänner.

vid Killingholm. Kommer ni inte ihåg då hela byn var bjudna till Suomen Joutsen och till en av pansarbåtarna.

”Det är fan till kanoner som de har och hela byn svämmar över av flottister som kommer till farfars brygga. Vi behöver inte vara rädda för krig.” Vi hade till och med sett då Anna och Kerstin gick med sjömansgossar i armkrok och dansade på strandängen i Särkilax. Men alla sjömansgossar måste tidigt fara tillbaka och vara ombord på sina båtar. Vid lugnt väder kunde man höra hornmusik från Ilmarinen, det kallades aftontapto. Men en kväll fick flottisterna vara sent i byn, då fick de hålla fest i Sunnanland. De hade sågat låtsasventiler i en stor fanerskiva och målat den grå som pansarbåtarnas färg. Från varje ventil var där en glad gosse som sjöng, efteråt var det dans, men då måste vi gå hem.

Hösten 1939 var byns grisar feta och tjocka av allt matavfall som flottisterna hämtade iland i stora kannor till dem som ville ha. Överst simmade tändstickor och fimpar, men dem skummade man bort. Efter den sommaren kom kriget, den 30 november på Anders namnsdag såg vi hur flottan försökte skjuta ner flygplan men inte lyckades. Liknande händelser skedde på flera ställen i vårt land. Och då mörkret föll fick byns kvinnor och barn promenera till ångbåtsbryggan för byn skulle evakueras. Krig föder tvångsmognad, rädsla och hat. Men slutligen också ett hopp om att kriget stannar i en gammal historiebok och indiantidningarna.

STINA ENBERG (född 1929) nedskrivet tillsammans med barnbarn Amanda Enberg

Hitis FBK Brandbåten historia

Allt har sin historia, så även Hitis FBK:s brandbåt. Då jag våren 2008 under en södernresa blev uppringd av ordförande **Torbjörn Holmström** blev jag smått överraskad, är det så skyndsamt att jag inte hinner hem för att hjälpa till med transporten av min båt från Skåldö till Hitis? Båten var ju en del av min dåvarande skärgårdsidentitet, jag ville vara med! Efter en kort diskussion kom vi överens om att ”kör då”. Jag visste ju att de nya ägarna var mycket båterfarna, jag ringde varvet och berättade vad det var fråga om.

Jag köpte båten 1986 av båtbyggaren **Olle Wiik** som ägde båtvarvet Ab Wico-Boat Oy i Strömfors vid gränsen till Lovisa. Båten var hans minsta arbetsbåt i en bred serie av FINN-speed robusta trimaraner för olika nyttoändamål, ända upp till ca 20 meters ambulans- och brandbåtar. Den var byggd år 1984 och hade tjänat som varvets förevisningsbåt. Jag var då chef för Strömfors Bruk vars centrala industriella anläggning var Nordens största elinstallationsmaterialfabrik, en liten del av det Ahlströms familjebolag. Min ursprungliga avsikt var att främst använda den för utflykter till Svartviran och Långviran vilka ligger 10 km söder om Abborfsvikens mynning. Hamnplats för nyförvärvet blev brukets kaj

längst in i viken, strax under kraftverket i Abborfors som syns från riksväg 7 (E 18) mot Kotka och Vaalimaa vid den ryska gränsen.

Kajplatsen var opraktisk, ingen visste vad som kan hända om kraftverket måste öppna slussportarna. Uppenbarligare än den risken var dock tankningen. Jag hade ett 200 liters bensinfat på släpkärran som fylldes på den lokala servicestationen och tömdes med slang i båtens tank. När en kommersiell båtbygga byggdes i Lovisa hyrde jag en plats där. Båten kom även till användning för fiskeresor. Bland annat åkte vi i väg med en av våra österrikiska agenter ”spännande” nära den sovjetiska gränsen mot Hogland. För att göra båten bekvämare och mera praktisk försågs sittutrymmet framme med långsgående sidobänkar med låsbara lock. Samt en den tidens rätt primitiva radar för småbåtar.

Båten på uppdrag i Hangö och Skåldö

Allt varar inte i oändlighet. Småningom kom jag att bli ”headhuntad” till chefskapet för Hangöudds Utvecklingsbolag Ab, som betjänade den tidens fem kommuner i västligaste Nyland med kontor i Hangö. Det kunde jag inte motstå med tanke på att jag firat

Reinhold Enqvist.

somrar i Hangö sedan 1950-talet. Grållan flyttade 1989 till Hangö, först till Hangöbyhamnen och senare till Kråkudden. Namnet justerades då till formen Gråtesque, hon var ju ingen skönhet. Från 1991 tjänstgjorde hon som banläggargång under Hangöregattan för kölbåtarna under flera år, och även vid andra kappseglingar ordnade av HSF. Ett tekniskt underverk, en liten Garmin 45 GPS, möjliggjorde en tidigare oanad precision vid utplaceringen av banornas vändmärken.

Under en körning i Nagu 1994 gick propelleraxeln av där kylvattnet pumpades ut. Så det blev lastbil hem. Motorn var en 200 hk OMC Seadrive (utombordare) vilka ofta hamnade ut för motsvarande temperaturgradienthavrier. Eftersom det inte gick enkelt att på den tiden montera en motsvarande ny utombordsmotor blev det ett hål i taket för att i stället få in en 205 hk Volvo Penta V6.

I samband med en av färderna till Bengtskär hjälpte jag föreningen Pro Bengtskär r.f. att föra ut förbränningsolja och andra förnödenheter. Efter jobbäventyret i Hangö blev jag chef för PKT-sätiö/SMI-stiftelsen i Helsingfors. Båten och fritidsbostaden blev dock kvar i Hangö. Den perioden tog slut i och med att ett nytt jobb hägrade i Oslo 1998. Gråtesque tillbringade sedan fyra somrar på varvet varefter de trevliga utfärderna återupptogs. Men 2004 flyttades hemhamnen till Sommarö på Skåldö för att möjliggöra utfärder i skärgårdsmiljö.

Gråtesque upphöjs till räddningsbåt i Hitis

När det sedan visade sig att varken vi eller barnen hade tillräckligt med tid och intresse för båtinnehav beslöt jag mig för att försöka hitta ett nytt väl passande hem för denna trotjänare. Genom att annonsera i Vene hoppades jag på napp av någon lämplig köpare. Bland annat visste jag att några byggbolag var i behov av en lämplig transportkapacitet. Det visade sig dock att de absolut ville ha aluminiumbåtar. När sedan Torbjörn från Hitis

ringde mig och sade att just en sådan båt önskade de sig, men priset gjorde ett köp omöjligt, visste jag att där fanns en lämplig ny hemort. De kände till båttypen då en fiskare i trakten hade en lika stor WicoBoat FINN-speed 715 men med en kortare hytt. Efter att ha sovit en natt ringde jag tillbaka och meddelade att jag skänker båten till Hitis FBK. Villkoret var att de betalar vinterns förvaringskostnad, och att min hustru och jag blir bjudna på brandkårsfest. Och så blev det också.

Jag ringde min vän **Silvio Hjelt** (mångårig ordförande för Grankulla FBK) som gladdes stort eftersom han fått överrätta utmärkelsen Finlands Avtalsbrandkårers Förbunds "Årets Frivilligbrandkår 2007" i Hitis. Bekräftelsen på att jag "handlat rätt". En tid efter båtflyttet åkte vi till Hitis för att bekanta oss med båtens nya hem. Medan jag förevisade en del detaljer ombord som kunde vara bra att känna till stod Helena på bryggan tillsammans med kårens kvinnliga vicechef. Hon berättade att nu kunde de få in två bårar in i båten, tidigare hade de bara en öppen Buster. Och dessutom, den var snabbare än FBK båten i Dalsbruk! Senare under sommaren besökte vi Hitis igen för att delta i den trevliga Brandkårsfesten.

För min del avslutades kontakten till båten i och med en trevlig artikel i Åbo Underrättelser 13.5.2008 där jag blev omtalad som en "vänlig själ" som möjliggjort en skänk från ovan. Men visst fick jag se henne småningom byta färg och förses med all den utrustning en officiell brandbåt kräver.

Text: Reinhold Enqvist

Foto: Bernt Örså samt ur Reinhold Enqvists arkiv

Personporträtt: Reinhold

Född: 21 mars 1942 i Tammerfors

Bor: Grankulla

Familj: Hustru Helena och två utflugna barn med våra barnbarn

Favoritträtt: Främst fisk i olika former

Favoritdryck: Gärna chenin-, eller pinot blanc till fisken men pinot noir till påskalammet

Favoritläsning: Historia om människor, platser och saker

Karaktärisera dig själv: Nyfiken Åbo-ingenjör som älskar förändringar och problemlösning

Kulturen blomstrar i Hitis-Rosala skola

Lärare och framförallt föräldrar brukar ha bestämda åsikter hur undervisning ska skötas. Det kan gälla gruppstorlek som antingen är för liten eller stor samt hur elever bemöts av lärare och sina skolkamrater. Vi ska ta en inblick i hur detta fungerar i mikroformat. I skolan i Rosala finns i detta nu sju, snart nio barn som engagerar lärare, assistent, timlärare, förskollärare, dagvårdare och köksansvarig. Något liknande kan inte en stor skola erbjuda.

Skolan i Rosala har stått i blickpunkten flera gånger och åtgärder har försökt vidtas för att få fler elever till skolan, men utfallet har inte varit vad man önskat. Småskolan byggdes om för att en barnfamilj skulle flytta in i regi av Åbolands skärgårdsstiftelse (se *RoHit* 2022). Dessvärre har det inte gått som planerat, en familj flyttade in och ut hösten 2022 och sedan dess står det nyrenoverade huset tomt. Samma fenomen har upprepat sig i trakten där barnfamiljer flyttat in och ut, skolan står inte skyldig till detta utan det är andra faktorer som fått bestämma som vare sig lärare eller elever rår på. En diskussion med läraren **Sanna Järf** i lärarrummet öppnar för oss hur livet i en liten skola ser ut.

En perfekt skola för barn med specialbehov

–En utmaning i en liten skola är att det inte går att ha grupparbeten i klasser med bara en elev. Däremot finns

det andra former av gruppdynamik som håller den sociala samhörigheten högt i kurs. Vi är likt en familj där personalen, föräldrar och barnen bildar en gemenskap. Vi känner varandra väl och kontakten till föräldrarna är god och de blandar sig inte heller i hur vi sköter undervisningen. Med dem kan vi föra konstruktiva samtal. Mina rektorskollegor träffar jag en gång i månaden, ibland är det bra att få stöd av sina kollegor.

–Förra hösten hade jag två barn som talade engelska, en av dem är kvar och svenskan löper väl. Vi har även barn som är i behov av specialomsorg. Tack vare dessa barn är skolan mer än väl motiverad. Vi har klarat uppgiften väl mycket tack vare att vi är en liten skola med en lugn miljö. Efter skolgång hos oss har eleverna klarat sig i högstadiet där grupperna är större. Flera av våra elever är eller har varit aktiva i kommunens ungdomsparlament, andra har gjort karriär inom forskning eller andra krävande arbetsuppgifter.

–Kulturen står högt i kurs vilket reflekterar mina intressen. Vi har en skolorkester som heter Daywish och så spelar vi teater. Pjäserna skriver jag och nu senast spelade vi "Julen i skärgården" där en utländsk reporter besökte Rosala i jultid. Pjäserna är vanligen kopplade till temat för skolåret som i år handlar om skärgård. Året innan var temat "Jorden runt". Konst har en framträdande roll i undervisningen där eleverna målar, ritar och producerar hantverk. Skolan har haft lyckan att få besök av konstnären **Pive Toivonen** och hantverkaren **Minna Mollgren**.

–Gympalektionerna sker för det mesta utomhus. Om det finns snö på marken åker barnen skidor och fridrott i dess olika former hör till. Viktigt att barnen rör på sig och får vara ute i det fria. Däremot blir det problem med att utöva lagsport med så få elever. Fotboll och innebandy i Vikingaborg sysslar vi gärna med bara vi får ihop två lag.

Skolan renoveras

–Inget har renoverats i skolan förutom köket på åtskilliga år. Arbetskyddet var på plats och påpekade flera brister som kommunen är skyldig att åtgärda. Vi har varit försiktiga med att kräva något men vi blev tillsagda att sluta vara ödmjuka. Vår skola ska ha samma standard som kommunens övriga skolor understryker arbetskyddet.

–Ett treårigt renoveringsprojekt inleds i sommar där våtutrymmena står först i tur. Toaletterna inklusive golv och väggar ska förnyas. En ny brunn har vi fått som förbättrat vattenkvaliteten. Oljeeldningen är ersatt med luftvärmepump. Daghemmet som verkar i samma byggnad har fått en inhägnad och ett tak på gården för sovande barn.

–En miniarena är på kommande ute på gården. Det är ett föräldrainslag som kommunen hört av sig till. Med detta förbättras den lilla fotbollsplanen som föräldrar skapat med talkokrafter. Därtill har föräldrar ställt upp i flera omgångar med att måla väggar och tak i skolklassen.

Renoveringen tyder på en framtidstro. Den som undrar hur kommunen satsar på en liten skola som den i Rosala ska minnas att utgifterna är en sak, inkomsterna en annan. Kimitoön är en skärgårdskommun eftersom en del av befolkningen bor i skärgården utan fast vägförbindelse. Det är svårt att uppnå kriterierna efter att Lövö bro byggdes. Utan skärgårdsbefolkningen skulle kommunen gå miste om närmare två miljoner euro i statsbidrag. Allt kan inte hamna på landbacken, kommunen måste visa att något görs i skärgården. Skolan är ett sådant synligt exempel och ett utmärkt val att satsa på givet att det finns barn att undervisa.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Sanna
Född: i juni
Bor: i Genböle by i Dragsfjärd
Familj: två vuxna söner
Favoriträtt: Sonjas (köksans) kebab
Favoritdryck: kaffe?
Favoritläsning: feelgood-storyn och fantasy
Karaktärisera dig själv: typisk kräfta

Holmströms lanthandel överraskar

Förväntningarna på en lanthandel är att den är lokal och erbjuder de varor som ortsbefolkningen behöver allt från dynggrepp till korvpaket. Betjäningen förväntas likaså vara av det lokala slaget. Verkligheten är något annorlunda beträffande utbud men framför allt beträffande den personal som står till kundernas tjänst i Hitis.

Den svenskbygd dit Åbolands skärgård hör av hävd blir kunder bemötta på allehanda sätt. Inte ovanligt får man ett ”täh” till svar om en fråga ställs på vårt nationalspråk svenska. Förutom våra nationalspråk får kunden betjäning på franska, italienska, tyska ja och engelska inte att förglömma i Holmströms lanthandel. Mångsidig språkkunskap är inte högprioriterad i Finland, huvudsaken att det går på fullständig finska. Beställning av en kopp kaffe i Helsingfors med omnejd blir lätt ett problem när baristan inte begriper vad det svenska låneordet kaffe är för något. I Hitis är man minsann bildade, åtminstone i lanthandeln, för där blir man betjänad på sex olika språk.

Detta med mångsidig språkkunskap förenad med ett professionellt grepp vid betjäning väckte mitt intresse för att vid lämplig tidpunkt tala med **Cornelia Roos** som gav sitt något förvånande ja där hon satt bakom kassadisen. Det tog sin lilla tid innan det blev dags, men däremellan hann jag upplysa henne om fördelen att börja

ro i roddklubbens dam båt, vilket visade vara ett lyckat drag i ordets rätta betydelse.

Med näsa för det väldoftande goda

–Jag är fritidsboende i tredje generation men eftersom vi har stuga på holmen Gubben mitt emot holmen Gumman har jag vistats där och haft litet att göra med folk i byarna. Nu ville jag väldigt gärna vistas i Hitis men jag är van att sommarjobba och utan jobb vill jag inte vara. Nu var jag ute i god tid och jobbet i butiken började redan mot slutet av maj.

–Jag studerar kemiteknik vid Tekniska högskolan (Aalto universitetet) i Esbo och avsikten är att bli kandidat men ingenjörsexamen är jag inte helt på det klara med om jag ska ta. Mitt intresse för parfymer är gammalt vilket underlättas av mitt goda doftminne. Intresset för dofter av det goda slaget har fört mig till yrkesstudier i kosmetik och marknadsföring som leder till estenomexamen.

–Min tanke är att fullfölja studierna på distans från Hitis bara jag får tag på en förmånlig hyresbostad.

–Vid sidan av studierna har jag bland annat jobbat på spritmonopolet Alko i mer än fyra år. Där blev jag utbildad vinkännare. Jag gillade att betjäna kunder i smak kombinerat med olika maträtter. Förutom Alko har jag även jobbat på butik på Svinö som hör till Sommaröarkipelagen i Esbo. Där jobbade jag på deltid

under tre år och tidvis vikarierade jag köpmannen.

Med båt på jobb

–I Hitis har jag kommit snabbt in i rutinerna som i det stora hela är bekant sedan tidigare. Till det nya kommer posttrafiken som jag inte har sysslat med tidigare. Färden till jobbet går med vår lilla Buster båt. Tursamt finns butiksbyggnaden nära och om det kniper får jag övernatta i butiksbyggnaden. I Hitis försöker jag finna mig själv och bli bekväm med ensamheten. Båtlivet har inte heller varit särskilt bekant och även det har jag fått lära mig.

–Min farmor är hemma från Schweiz och vårt hemspråk är franska. Kunskaper i franska är en fördel när jag har att göra med franska parfymföretag. I Hitis har jag även haft nytta av franska genom att min kollega i butiken är från Frankrike. Ett sammanträffande får man väl lov att säga. Kollegan intervjuas i en annan artikel i denna tidning, (red. anmärkning).

–Min skolgång har jag gått i anrika Bemböle skola som nu är nedlagd. Den har verkat i 99 år. Det var en fin skola med ca 80 elever och vi var 14 på min klass. Alla kände alla.

Ja de som anser Bembölingarna som enligt sägen är dumma får sig nu en tankeställare. Beslutsfattarna i Esbo får snarare stå för detta och dessbättre är nu en privat skola under beredning i den fina skolbyggnaden som står tom. Cornelia förde med sig en frisk fläkt av ungdom till skärgården som den så väl behöver. Dessvärre är man dålig på att bereda hyreslägenheter åt arbetskraften trots många skrivelser och utredningar om skärgårdens avfolkning som pågått i omkring etthundra år. Ord och gärning är som bekant två skilda fenomen. Den ena säger, den andra agerar, eller låter bli

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

En fläkt av Frankrike i Hitis

Skärgården har alltid varit internationell tack vare havet som förenat folk från olika länder och kulturer. Inflödet av intryck, seder, prydnadsvaror av olika slag i hemmen och inlånade ord har präglat skärgården även om det numera inte har samma betydelse som förut. Helt borta är ändå inte den stora

världen från lilla Hitis som fått en medarbetare från Frankrike.

I Hitis butik, var annanstans, hittar jag Nils Forssell med det svenska namnet, men namnet bedrar för han är en fransman rakt igenom. Det framkom vid ett butiksbesök

där han och **Cornelia Roos** (se artikeln bredvid) talade franska med varandra till butiksägarens förtret då hon inte hängde med. De fick lov att inför henne övergå till engelska. Det var förra sommaren och då bestämde vi att föra en diskussion kring jul om han fortfarande är kvar i Hitis. Visst var han det och vad var bättre än det att vi slog oss ned i den lilla restaurangen Vikinne som hör ihop med butiken. Det var kring trettondagen när mörkret här i nord är som mörkast men Nils sinne var dessbättre inte mörkt.

Bordeaux förbyttes till Hitis

–Min pappa är från Finland och mamma är fransyska. Han flyttade till Frankrike med sina föräldrar som femtonåring. Dessvärre talade pappa aldrig svenska med mig och det är ett språk jag nu får lära mig. Mina föräldrar flyttade till Småland där min far har anställning i en fabrik inte långt från Gislaved där de bor. De har planer på att flytta till Finland.

–Min farfars far köpte några holmar i Hitis skärgård på 1940-talet. Det är förklaringen till att jag tillbringat mina somrar ute på Hästskär där vår stuga ligger. Genom att jag tillbringade all min tid på holmen blev jag aldrig bekant med barn och ungdomar i Hitis. Nu håller den biten på att förändras med raska steg.

–Jag växte upp i Strasbourg inte långt från den tyska gränsen. Vid vuxen ålder började jag studera musik vid universitetet i Bordeaux. Klassisk musik är något som intresserar mig och därtill spelar jag saxofon. Efter magisterexamen flyttade jag till stugan på Hästskär för att fira sommarledigt. Egentligen ville jag flytta till Finland men jag var väl lite vilsen.

–Jag kollade facebook ute på stugan och såg att **Birgitta Holmström** behövde hjälp i butiken. Jag blev anställd tills vidare. Jag möter en massa folk som jag inte gjort tidigare. Vintern är väldigt olik sommaren i Hitis. Tyst är det och få människor syns till. Jag har lyckats med att få ett socialt liv, vilket förvånar mig. Däremot är vi få i min ålder, men åldern i Hitis har inte någon betydelse i socialt umgänge.

–Boendet är ett problem. Ute på holmen kan jag inte bo på vintern. Många hus i byn står tomma och i få kan man bo året om. Nu är den frågan löst fram till våren efter många om och men. På sommaren kan jag flytta ut till

holmen igen. För tillfället har jag inga andra planer än att stanna kvar. Det är ett långt kliv att flytta från Bordeaux till Hitis. Jag har alltid bott i stora städer och nu känns det plötsligt okei att bo i skärgården. Många saker är komplicerade som att gå på bio medan det naturnära med växter, djur och hav finns överallt.

A lala säger jag för människan är en social varelse oberoende var hon befinner sig och som känt kan en människa vara väldigt ensam i en storstad. Ensam är man också om det är folktomt där man bor och lever. Inte konstigt att vi återkommande får höra om en levande skärgård. Det internationella inslaget får gärna lyftas fram och där kan en hel del göras av företagare som envisas med kravet att de anställda ska kunna finska. Världen och framför allt Finland har förändrats på ett år. Vi är nu mer sammansvetsade med de skandinaviska länderna än på evigheter och därutöver med våra västliga allierade. Ett nytänk är inte bara välkommet, det är ett måste.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt: Nils
Född: Le 23 avril 1992 à Dreux (28)
Bor: Hitis
Favoriträtt: Bœuf bourguignon
Favoritdryck: Café noir
Favoritläsning: La Chartreuse de Parme

Simskola i Kasnäs
med start 03.07 i Garpholmsviken

Simskola i Högsåra
med start 10.07 vid Örnells strand

Simskola i Biskopsö
med start 10.07 vid Biskopsö strand

Simskola i Hitis
med start 17.07 vid Österudden

Simskola i Rosala
med start 24.07 i Klöbbviken

Anmälan, datum och tider: <https://folkhalsan.fi/aktivitet/barn-och-ungdomar/simskolor>

Bästa rökta fisken i Hangö

Hangö har långa fina anor från fiske och tillredning av fisk i dess olika former från industriell förädling, trålfiske och kustfiske. Av allt detta är bara spillrorna kvar. Ingen brist på vatten utanför Hangö udd men fisken trivs dåligt i vattnet där bottenfaunan håller på att dö. Fiskhamnen i Hangö by står inte helt öde trots tuffare tider. I ett rökeri vid kajen sprids goda dofter av rökt fisk som får vilken inbiten korvslukare som helst att haja till. Knappast kan snubben motstå frestelsen att byta den mjöliga korven mot färsk förädlad fisk från hemnavatten.

Vildfisk anses numera vara en lyxprodukt eftersom den blivit svår att få tag på för traditionella kustfiskare. Ute på havet drar trålare förbi och suger upp strömming som förvandlas till fiskmjöl. Fisk till middagsbordet är för det mesta odlad i kassar antingen i Finland eller i Norge. Den omtalade vildfisken utgör en mindre del av totalutbudet av matfisk. I Hangö by står en fin ny hall för fiskförädling tom, en bit därifrån står några bodar och där hittar jag **Anders Malén** som förevisar sitt rökeri för mig.

–Jag är brandman här i Hangö vilket gör det möjligt att vid sidan av jobbet syssla med fiske. Vi på brandstationen är ett dygn på jobb i stöten och därefter är vi tre dygn lediga. Lite vila efter skiftet på stationen och sen bär det ut på sjön för att vittja bragderna. Intresset för fiske har funnits länge hos mig men sakta mak ökade intresset och från och med millennieskiftet övergick min hobby till det professionella.

Fiske i Hitis vatten

Vid diskussionen med Anders kommer det fram att han fiskar en hel del i vatten som tillhörde forna Hitis kommun. Det vill säga utanför Dödören mot Morgonland och ända ut till Bengtskär. Fisken är saligen ovetande om att han rör sig från ett välfärdsområde till ett annat särskilt som välfärden med åldrande population inte stämmer in på fiskens livslängd. Gammalgäddan och andra fiskarter

uppnår sällan pensionsåldern innan det är dags att lämna livet i det blöta.

–Jag inledde mitt fiske med en gammal laxbåt som jag köpte 1996. Min nuvarande båt som heter Bris är den fjärde i ordningen. I båten finns full utrustning såsom radar och ekolod som är nödvändig vid fiske. I Hangö finns fyra eller fem registrerade fiskare varav tre är aktiva.

–Fiske av sik fungerar bäst mellan Dödören och Morgonland. När vattnet kyls ned söker jag mig till vattnen utanför Silversand. På senhösten övergår jag till att lägga ut laxkrokar. Byråkratin ställer till det för fiske av lax som därtill är oerhört känslig för små temperaturförändringar. På senhösten ligger båten Bris i Östra hamnen för att snabbare komma ut till havs. Fisket av lax sker mitt i Finska viken och det tar mellan två och tre timmar att komma fram till krokarna. I regel fiskar jag själv men ute på öppna havet utan land i sikte har jag någon med mig. Sik, abborre och lax är jag ute efter, strömmingen däremot får vara.

–Staden byggde en kaj med vågbrytare samt kran här i Hangö by som stod klar 2010. Här har jag båten i tryggt i hamn förutom under den kalla perioden när Bris ligger i Östra hamnen. Satsningen i stadens rökerihall som står tom här bredvid blev aldrig lönsam. Där har vi fiskare inget att göra. Vad som ska ske med hallen vet jag inte men många turer och planer har sett dagens ljus utan att bli förverkligade.

Inget rökförbud i rökeriet

–Jag köpte rökeriet 2020 som jag renoverade och lät installera ett kylrum. Med detta fick jag bättre lönsamhet jämfört med tidigare när jag sålde till uppköpare. Förädlad fisk direkt till konsumenten är definitivt ett bättre alternativ. Här röker jag sik, abborre och lax. Fredag kvällar är vikta för att röka varefter fisken förvaras över natten i kylrummet. Lördag morgnar klockan nio öppnar jag försäljningen och kön är lång med hugade kunder

som redan står och väntar en god stund innan jag öppnar dörren. Det här är en lika bra plats som torget men framför allt behändigare då jag kan sälja direkt från bordet där fisken tillreds.

–Dessvärre stänger staden av vattnet i november för att förhindra tillfrysning. Det var inte genomtänkt att förbise vattenförsörjningen när hamnen byggdes. Jag får inte röka fisk utan rinnande vatten. Efterfrågan är stor särskilt vid jul men då tvingas jag sälja fisken till uppköpare. I början av april öppnas vattenkranen på nytt och då står köerna långa igen.

Javisst, jag har stått i kön och väntat på min tur och kan intyga att folk står med sina kassar i ett ledband som ringlar sig utanför rökeriet. Ryktet gör gällande att här säljs stans bästa rökta fisk. Var och en som har vägarna förbi får själva avgöra. Allt handlar sist och slutligen om fiskelyckan. Utan fångst blir inget rökt. Vildfisk är som sagt något av en lyx av i dag. Våra förfäder skulle knappast förstå hur den fisk som fanns i överflöd i våra vatten för några decennier sedan nu har blivit en bristvara

och som därtill ges epitetet lyx. Tänk på det nästa gång ni står med kassen i hand för att handla den eftersökta rökta fisken.

Text: Jan Sundberg
Foto: Daniel Söderling

Personporträtt: Anders
Född: 1973 i Hangö
Bor: Villa i Hangö
Familj: Fru, tre vuxna barn och hund
Favoritträtt: Husmanskost
Favoritdryck: Vanligt vatten
Favoritläsning: Dagstidningar
Karakterisera dig själv: Lugn person som trivs i naturen och på sjön

Idun i bakgrunden.

Idun från Oslo fjord i Rosala vatten

Fartyg har feminina namn och Idun är inget undantag. Ungdomens och kärlekens gudinna i de nordiska gudasagorna hette Idun. Ombord finns en tonåring som jag har för avsikt att tala med. Hur ser sjömanslivet i hemnavatten ut för en ung man hemma i Rosala. Har livet på sjön en dragningskraft när mycket annat erbjuds dagens ungdom.

Det är full ruljans i Rosala hamn en måndag morgon

i juli. Båda fartygen Sissel och Idun är i färd med att åka ut på uppdrag. Rederiet Wilson charter har fartyget Linnéa i reserv och Minandra kör beställningstrafik för mindre grupper. Sissel är norska och lilla syster Idun likaså. Idun är nyinköpt när rederiet i Oslo sålde alla sina båtar. De är ersatta med fartyg som drivs med elmotorer. Elektrifiering är högt i kurs i Norge och det gäller såväl bilar som båtar i närtrafik.

Ombord på Sissel är **Daniel Wilson** skeppare och dottern

Skeppare Svante Wilson.

Lotta är däcksperson. Idun i sin tur har **Svante Wilson** som befälhavare och **Johan Santalahti** är däcksmän. Det är Johan som är föremål för mitt intresse och därför embarkerar jag Idun som är en ny bekantskap för mig. Johan är upptagen med att lossa förtöjningen och att ställa i ordning kaféet. Vi är på väg till Kasnäs för att ta emot passagerare som ska besöka Örö. Idun går i skytteltrafik mellan Kasnäs och Örö. Vi gör tre starter från Kasnäs och lika många från Örö berättar skepparen Svante. Fartyget avgår utan passagerare från hemmahamnen Rosala vid niotiden och tillbaka är vi vid 19 tiden. Medan jag diskuterar med Svante kan jag inte låta bli den utmärkta utsikten som Idun bjuder på i bryggan där skepparen håller i spakarna. Förmodligen var den goda sikten ett måste särskilt vid den livligt trafikerade leden mellan Aker Brygge och Bygdøy med sina museala sevärdheter som hör till en av Iduns färdmål. I något liknande ärende trafikerar Idun även nu där det museala på Örö är föremål för turisternas nyfikenhet.

Kimito gymnasium erbjuder marina studier

När väl vi färdats en stund på vår väg mot Kasnäs har

Johan ställt saker och ting i sin ordning och nu har han tid att sätta sig och diskutera med mig. Johan är hemma i Rosala och visst verkar detta vara ett sommarjobb som många maritint intresserade ungdomar gärna skulle jobba med. För Johan är detta inte ett vilket som sommarjobb eftersom hans studieinriktning är kopplat till sjöfart.

–Jag studerar vid den marina linjen vid Kimito gymnasium. Utbildningslinjen inleddes 2021 och då hakade jag på. Eftersom jag är skärgårdsbo är jag van vid sjöliv och genom att gymnasiet erbjöd studier i sjöfart ville jag utvidga mina kunskaper. Två riktningar står till buds inom den marina linjen: en teknisk och en marinbiologisk. Jag valde den tekniska där vi blir undervisade i hur båtar ska skötas beträffande skrov och motor. Gemensamt för inriktningarna är navigation och hållbar havsmiljö i Östersjön. Kursen ger kunskap i lagstiftning som gäller på sjön, identifiering av prickar, bojar och fyrar, traditionell navigation med papperssjökort och elektronisk navigation.

–Kommunen satsar en hel del på gymnasiets specialisering och vill gärna se att ungdomar intresserade av sjöfart söker sig till skolan från andra orter. Skolan samarbetar med D-Marin i Dalsbruk som är den stora aktören i båtservice på orten. Samarbetet med jakten Eugenia ger oss praktisk kunskap i att segla ett fartyg med allt vad det innebär. Eftersom utbildningsalternativet är en nyhet får vi elever agera försöksgrupp. Jag hoppas resultatet blir lyckat och jag skulle gärna se att vi får ett diplom efter avlagd examen. Även om dagarna kan bli långa trivs jag bra med studierna som kräver flexibilitet av oss elever.

–Dessvärre räknas inte sjöpraktiken med i studierna. Rederiet har utbildat mig att kunna agera man över bordsituationer, hantera sjukdomsfall och bekämpa brand ombord samt hur hantera besvärliga passagerare som stör sina medpassagerare och äventyrar sjösäkerheten. Det här är min tredje säsong på Wilsons fartyg.

Med tanke på vad Johan lärt sig om sjösäkerhet som

räknas vore det väl motiverat att sjöpraktiken och dess innehåll får ett omnämnande när diplom eller betyg delas ut efter avslutade studier. Praktik är högt värdesatt i sjöfartsutbildningar i såväl Åbo som Mariehamn. Möjligen kunde gymnasiet sträva till att ge behörighet att framföra fartyg i skärgårdstrafik. Intresset för Kimito gymnasium skulle möjligen öka bland ungdomar som gillar sjöliv.

Iduns väg från Oslo till Rosala

När Idun väl kom till Kasnäs för att ta emot passagerare klev jag i land och gick ombord på Sissel som fylldes med passagerare på väg till Bengtskär via Rosala. Sissel får transportera passagerare på öppna havet vilket inte Idun får eftersom hon har en grindliknande port för embarkering och debarkering i fören. Praktiskt med tanke på stora passagerarmängder i fjorden men kanske inte det bästa när stormen överraskar. Nu har jag tillfälle att tala med Daniel och sätter mig bredvid honom bland alla instrument som moderna skepp numera är utrustade med.

–Vi köpte Idun på hösten 2021. I Norge finns ett stort utbud av passagerarbåtar till salu. Därtill är de norska båtarna i regel välskötta och utrustningsnivån är god och detta gäller även Idun som är byggd 1989. Den norska kusten är lång och därför besökte vi Bodö och Lofoten i norr i jakt på lämplig båt men den rätta hittade vi i Oslo. Idun har trafikerat med start från Oslo centrum till öar och holmar utanför staden. Ute på holmarna finns små tomter med enkla hus där arbetare i tiderna erbjöds möjlighet till rekreation i skärgårdsmiljö. Denna verksamhet lever kvar och till Iduns uppdrag hörde bland annat att trafikera dessa öar och holmar.

–När väl affären var gjord var det dags att föra fartyget hem till Rosala. Vår färd från Oslo startade i december och vi var framme efter tolv dygn varav två dygn tillbringade vi i land i väntan på bättre väder. Rutten planerades i förväg och vi följde skyddade farleder om möjligt. Vädet avgjorde var vi tog i land. Starten skedde vi solens uppgång och vi körde till mörkrets antåg. Vi övernattade inte i båten utan föredrog hotell på landbacken. Farlederna var väl utprickade och det var lätt att få hamnplats och övernattnig.

–Färden gick längs med kusten och första stoppet skedde i Strömstad som ligger tätt vid den norska gränsen men på svenska sidan. Utanför Skåne blåste det och samma fick vi erfara utanför Mörby Långa på Öland. Vid stannade vid Falsterbo kanal och i Västervik i Småland. Därifrån gick färden norrut till Stockholms skärgård med övernattnig på Möja och därifrån mot Kapellskär över Ålands hav mot Åland och därifrån kurs mot Rosala. I oljestaten Norge krävs en bränsleagent för att lyckas med tankning och betalning, i Sverige går samma procedur smidigare. Väl framme i Rosala byggde vi en kiosk ombord, i övrigt fungerar fartyget väl på Örörutten. Passagerarutrymmet är ljust och erbjuder perfekt utsikt. Plats finns för cyklar och bagage.

Falsterbo kanal är i den mening intressant att den byggdes under kriget när tyskarna minerade kusten utanför

Daniel Wilson.

Falsterbonäset vilket gjorde det omöjligt för svenska fartyg att passera. För att slippa minor byggdes kanalen men som numera används mest i fritidsbruk. Närheten till Danmark och Öresundsbron gör Falsterbo med sin kanal till en maritim träffpunkt i hjärtat av Skandinavien.

Som denna lilla beskrivning av färden från Oslo förtäljer går teori och praktik hand i hand ute på sjön. Skrivbordsnavigation är viktigt men en sjöfarare blir man inte vid köksbordet. Här gäller handledd sjöpraktik som ger färdigheter som kommer väl till pass vid oväntade situationer. Respekt för sjön och vädrets nycker hör till sjömanskap och när allt detta är sagt önskar jag med emfas att gymnasiets satsning på den maritima linjen ger utdelning beträffande elevtillströmning. Den svenska befolkningen i Finland är ett kust- och skärgårdsfolk där sjöfart hör till kulturen. Johan och hans kompisar har insett värdet av vad gymnasiet erbjuder av denna kultur med tillhörande kunskap. Lycka till på färden.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Däcksmän Johan Santalahti

Personporträtt: Johan
Född: Rosala 2005
Bor: Kimito (sommaren i Rosala med familjen)
Familj: Pappa och styvmamma
Favoritträtt: Någon god sommarmat
Favoritdryck: Något uppfriskande och kallt
Favoritläsning: Krigsromaner
Karaktärisera dig själv: Positiv, glad, vänlig och social

Redare och lotskutterförare

Folk i skärgården har fått lära sig att vara mångsidiga. Det man inte kan om sjöliv har man lätt att lära sig. Inte konstigt att folk med dessa kvalifikationer eftersökta till krävande arbetsuppgifter. Framförallt gäller detta arbetsuppgifter kopplade till sjöfart vare sig det gäller skoltransporter på köl eller att tryggt föra lotsar till stora handelsfartyg.

Min avsikt var att diskutera med **Niklas Löfberg** om hans rederi som sköter om transporter i Hitis östra skärgård. Någon diskussion blev det inte av varken i Dalsbruk eller ute i Hitis skärgård. Han meddelade mig i telefon att nu på sommaren är han kutterförare på lotsverket i Hangö. Det var inget större problem, först en intervju i Hangö by och därefter i väg mot Tulludden. Där blev det stopp vid bommen till Frihamnen. Efter ett telefonsamtal kom Niklas med bil efter mig och min fotograf i Hangö **Daniel Söderling**. Bäst att ha en tvättäkta Hangöbo med sig när jag ska in på förbjudna områden. På vägen till lotsstationen passerade vi nybyggda tågagnar för virkestransport från Ryssland i en lång rad. Där står de och rostar medan **Putins** trupper härjar, dödar, stjälar och våldtar i Rysslands grannland Ukraina. Handeln västerut

är sanktionerad och i stället har Ryssland hamnat i famnen på Kina som vet hur man tar för sig. Ja det var mina små reflektioner på väg mot vägens ände ute på Tulludden.

Lotsbyggnaden står majestätiskt längst ute på udden. Vi går upp för trapporna till köket med ett så kallat dagrum. Högst uppe där Sjöbevakningen tidigare höll utkik finns nuförtiden ett gym och personalen som tränar där har en magnifik utsikt över inloppet till Finska viken. Gäddtarmen ligger ett stenkast ifrån på det klippiga skäret. Ute på balkongen fick vi ett annat Hangö perspektiv som inter erbjuds envar. Väl tillbaka i vardagsrummet (dagrummet) om det är tillåtet att använda den benämningen slog vi oss ned för en pratstund.

–Det var en kompis i Dalsbruk som ville ha mig till semestervikarie som kutterförare. Mitt första vikariejobb inledde jag 2012. Till jobbet hör att föra lotsar ombord på fartyg som trafikerar Hangö. Vi är två ombord förutom lotsen. En kör och den andra sköter säkerheten när lotsen ska ta sig upp eller ned från lejdaren. Det gäller att klibba sig fast vid fartyget för att lotsen ska kunna ta sig tryggt ombord. Farten är kring tio knop, det vill säga samma som de stora RoRo fartyg som ska lotsas.

–Vi turas om med att köra båten och att ansvara för

säkerheten. Förut fanns ingen som säkrade lotsens vådliga klättring längs fartygens höga skrov och dödsfall förekom, vilket nu är minimerat. Lotsarna embarkerar här i närheten. Däremot måste de avhämtas om de inte lotsar båtarna till Hangö. Då åker jag bil till Skuru uppe i Pojo viken eller till Nådendal.

Det går att reda sig som redare

–Jag är uppvuxen i Rosala och där har jag gått min skolgång. Därefter har jag utbildat mig till bilmekaniker och därefter har jag byggt på studierna i Åbo för att bli skeppare i inrikesjöfart samt därtill slutförde jag även maskinskötarutbildningen. Jag jobbade flera år i Hangö frihamn där jag monterade utrustning på importerade bilar. I Hangö fick jag tips om att bli arbetsledare på båtservice företaget D-Marin i Dalsbruk 2006. Jobbet gick ut på allt som har att göra med båtars vinterförvaring och tillhörande reparationer och service.

–Efter fyra år på D-Marin lämnade jag in en offert på att sköta svävartrafiken i Hitis östra skärgård. Min far hade en svävare som jag var minoritetsägare i och som jag sedan köpte upp resten när det blev klart att uppdraget var mitt. Till entreprenaden hörde att transportera skolbarn till Dalsbruk. Det är helt annorlunda att navigera på vintern och när det snöar virvlar snön upp framför farkosten.

–Det tar sin tid att lära sig köra en svävare. Fören pekar åt ett håll och färden 180 " åt ett annat håll. I snöyra är sikten lika med noll. Mörker är ingen fara. Högsta hastigheten är 60 knop men låg hastighet är en balansgång för då börjar svävaren lätt gira. Den första vintern körde jag enbart med svävaren för det var en bra vinter med fina isar. Däremot kör jag ogärna på vatten för vågorna ställer till med besvär. För att klara menföret var jag tvungen att skaffa en båt det går att köra i is. I början av vintern är det ofta is i vikarna fastän fjärdarna står öppna, då går det inte att köra svävare. En sådan hittade jag på Kökar som tillhörde kustbevakningen. Hytten var liten och alla ville trängas in där. Salongen hade små ventiler och där ville barnen inte vara. I fyra vintrar skötte jag vintertrafiken med båt och svävare. Efter det blev det dags att skaffa en båt som uppfyller kraven för sommartrafik. En sådan fanns inte som begagnad så jag beställde en ny båt (Alva) från varvet Naviga i Lochteå.

Nya båtar och nya rutter

–Senare blev det dags att göra sig av med den gamla

Utsikten från gymmet..

sjöbevakningsbåten och i stället köpte jag den gamla lotskuttern Gustland som är ursprungligen från Sverige men blev min via en sejour på Åland. Hon är byggd 1950 och har en salong som har fönster och plats för ett tiotal. Hon klarar av menföresisar utan besvär.

–Skoltransporterna följer en rutt från Dalsbruk till Stora Ångesön, Vänoxa by, Vänoxa slätten, sedan Biskopsö och därefter tillbaka till Dalsbruk. Vill det sig illa då isarna är som hårdast tar färden fyra timmar. Därför startar jag redan klockan fyra på morgonen och i Dalsbruk är vi klockan åtta. Samma rutt upprepas kl. 15 då barnen ska hem. Maximalt kan jag ta ombord tolv passagerare och vid menförestid brukar det var fullt. När isarna bär tar det inte mer än en timme för hela färden med svävaren.

–Sjöbussen Ocean var till salu 2015 och då passade jag på att köpa henne av **Hanna** och **Paul Wilson** i Rosala. Med den kör vi turister till Bengtskärr och kompletterar därmed Wilson charters Sissel under högsäsong. **Jens Isaksson** är skeppare på Ocean och när jag är här på lotsstationen kör **Magnus Uggeldal** Alva.

Rederiverksamheten har sakta mak vuxit och det gäller att satsa rätt. Båtar är en dyr investering som ska köras varsamt i vådliga vatten där blindskär förrådiskt väntar på sitt byte. Samtidigt är det mer än viktigt att folk i den östra skärgården garanteras trygg transport året om och alldeles särskilt när den egna båten inte klarar isiga hinder. Dalsbruk är den naturliga hamnen där färderna börjar och slutar, något annat kan inte komma på fråga trots att isförhållandena är lättare att forcera i Kasnäs. Transporten av turister till Bengtskärr från Kasnäs är i en helt annan klass för sig. Färderna görs för nöjet och helst i soligt sjöväder som är raka motsatsen till vad Gustland får kämpa sig fram i mörker och besvärliga isförhållanden. Då är det väl bäst att sväva i väg och låta gamla Gustland ta en behövlig vintersemester.

Text: Jan Sundberg

Foto: Daniel Söderling

Personporträtt: Niklas

Född: 1981

Bor: i Dalsbruk

Familj: Fru och två hundar

Favoritträtt: Pizza brukar vara det trygga valet

Favoritdryck: Kaffe tackar jag sällan nej till

Favoritläsning: Nuförtiden blir det mest bättidningar

Befälet på Ocean har hög kompetens

Sjöbussen Ocean som tillhör Niklas Löfbergs rederi hör till de mindre båtarna i skärgårdstrafiken från Kasnäs men skepparen ombord har avlagt studierna för att bli sjökaptan. Praktiken fattas och praktik får man när färden går mellan kobbar och skär i vår skärgård. Frågan är varför detta val och inte bryggan på ett stort RoRo fartyg ute på världshaven?

När Ocean lägger till vid kajen i Rosala på väg till Bengtskärs med turister passar jag på att kliva ombord och för att föra en pratstund med skepparen **Jens Isaksson**. Det visar sig att han sköter turister, angör bryggor utan hopp i land kalle och kör båten själv. Ingen hjälpreda till hands och det verkar inte vara något problem alls. Däremot passar jobbet uppbarligen väl i hans livssituation för Högsåra ligger nära och där trivs han.

–Jag bor för det mesta i Högsåra. Mormor är därifrån och jag är uppvuxen i Karis. Vi har ett eget hus i Högsåra som är vinterbonat. Där vistas jag så mycket det är möjligt. Det är en utmärkt kombination att köra rutten Kasnäs-Rosala-Bengtskärs-Kasnäs och att bo på Högsåra. Jag planerar att flytta helt och hållet till Högsåra. När jag seglar ute på världshaven är Högsåra min bas dit jag alltid återvänder.

Passagerarna ställer samma frågor

–Min sjöfartsutbildning inleddes med vaktstyrman vid yrkesutbildningen Axxell i Åbo som pågick i tre år plus ett år med praktik. Därefter inledde jag studier vid Yrkehögskolan Novia i Åbo som tog tre och ett halvt år

exklusive praktik. Studierna till styrman, överstyrman och kapten varvas med praktik. För att få ut mitt kaptensbrev behöver jag praktik och det skaffar jag på vinterhalvåret när trafiken med Ocean har upphört. Jag har seglat på Nordsjön och Medelhavet med fraktfartyg.

–Mitt uppdrag på Ocean börjar i mitten av maj till mitten av september. Båten har kapacitet att ta 33 passagerare ombord och då är det onödigt att köra med Sissel till Bengtskärs. Om mängden överstiger 60 kör vi med båda båtarna. Ibland kör vi med tre båtar men passagerarmängden har minskat något från vad den var 2021.

–Passagerarna ställer samma frågor varje år och det här är min femte sommar ombord. Frågorna handlar om hur djupt vattnet är, hur fort fartyget går, hurudan maskinen är, min behörighet och vågornas höjd. Jag har svaren klara. Båten är praktiskt taget varje dag i trafik och arbetsdagen pendlar mellan åtta och nio timmar. Hemmahamnen är Kasnäs och därifrån tar jag mig till Högsåra med bil eller med min båt. Det händer att jag även kör Alva i Hitis östra skärgård. Några problem med navigation har jag inte.

Nej fattas bara. Jens har bättre utbildning än någon annan som trafikerar turisttrafiken i trakten. Samtliga kan givetvis sitt jobb men med behörighet som förslår för Ocean och därutöver för ”oceanångare” är något som endast ett fåtal utvalda har behörighet att framföra. Bra att veta att trafiken till Bengtskärs och Öro sköts av sakkunnigt sjöfolk.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Kimitoöns gymnasium satsar på marinkunskap

Efter årskurs nio i grundskolan är det dags att söka sig vidare till en utbildning på andra stadiet. Då kan man bland annat välja att söka sig till en yrkesutbildning eller till ett gymnasium. För ungdomar från mindre öar som Hitis och Rosala brukar de unga söka sig till både olika yrkesutbildningar och gymnasier runt om i Finland. Många av utskärsungdomarna i Kimitoön fortsätter ofta sin skolgång i kommunens eget svenskspråkiga gymnasium, som är beläget i Kimito.

Precis som många andra små gymnasier kämpar också Kimitoöns gymnasium med ett sjunkande elevantal. Hösten 2021 infördes en ny marin linje vid Kimitoöns gymnasium, för att försöka locka fler studeranden till gymnasiet. Jag har fått en intervju med **Bob Karlsson** som är rektor för Kimitoöns gymnasium. Karlsson förklarar att den marina inriktningen omfattar gemensamma studier i bland annat navigation och hållbar utveckling, samt att lära sig hur man rör sig i skärgården på ett hållbart sätt. Sedan väljer man mellan att rikta in sig på marinteknik eller marinbiologi. Studier inom marinteknik omfattar bland annat studier inom motorteknik, båtbygge och ellära, medan marinbiologin mer kan beskrivas som en djupdykning inom den marina delen av biologi.

Undervisningen i praktiken

Inom den marina linjen gör man flera olika studiebesök till olika platser som är relevanta för marinteknik och marinbiologi. Till exempel har den marina linjen bland annat varit på studiebesök i Korpo ström, Dalsbruks båtservice, samt besökt den årliga båtmässan i Helsingfors. Det kommer också flera olika gästföreläsare till skolan och föreläser.

Det här gör att studierna inom marinteknik och marinbiologi är lite mer varierande än andra ämnen i skolan, som matematik och modersmål. Visserligen förekommer det också ”vanlig” klassrumsundervisning som några av skolans ämneslärare sköter. Dessutom åker också den marina linjen på utfärder ibland, till exempel gjorde man hösten 2022 en seglats med Eugenia till Öro. Hittills har ungefär 20 studeranden i årskurserna

ett och två valt den marina linjen. Det här ser Karlsson som ett bra tecken, han poängterar också att det finns ett begränsat antal platser på den marina linjen, i och med att olika seglatser och andra studiebesök i så fall inte alltid skulle vara möjliga att genomföra.

Kimitoön en skärgårdskommun omringad av vatten

När jag frågar varför det är viktigt att få kunskap inom marinteknik och marinbiologi svarar Karlsson att Kimitoöns kommun är en skärgårdskommun som är omringad av vatten och att de flesta som studerar vid Kimitoöns gymnasium är från kommunen och att det är viktigt att ha kunskap om sin närmiljö och om skärgården, men också att man inom den marina linjen vill väcka intresse för aktuella frågor om sjöfart och Östersjöns välmående. Dessutom vill man också visa vilka möjligheter det finns inom marinteknik och marinbiologi, till exempel vad det finns för möjligheter till fortsatta utbildningar och vilka olika jobb man senare kan jobba med.

Ett utvecklingsarbete som ständigt pågår

När jag frågar Karlsson om han är nöjd med starten för den marina linjen svarar han att han nog är nöjd med starten. Det är många av skolans studerande som valt den marina inriktningen och de olika besöken och utfärderna har varit lyckade. Dock poängterar Karlsson att man fortfarande befinner sig i ett tidigt skede och att man i skolan ständigt funderar på hur man kan utveckla den marina linjen, hurdan innehållet ska vara för att det ska bli en bra helhet. Ett konkret mål som finns för tillfället är att de studerande på den marina linjen ska kunna tentera skärgårdskepparkursen, ännu behöver de som vill gå kursen gå den och tentera den vid Kimitoöns vuxeninstitut.

Något Karlsson ännu efterlyser är en bredare dialog med de studerandena, för att få deras synpunkter för att kunna fortsätta att utveckla den marina linjen.

Text: Filip Danielsson

Foto: Leif Weckström

RoHit har seglat i hamn

När jag gick i lågstadiet i Rosala sjöng man alltid ”Nu går sista visan” som sista programpunkt på skolavslutningen. Sången är kort men hinner lyfta fram allt viktigt som behöver sägas vid ett avsked:

”Nu går sista visan. Dig vill vi sjunga för. Vi behöver varandra, du och jag och dom andra, som står utanför. Låt den sista stråfen bli till en sång vi minns. Tack för att jag får ha dig tack för att alla finns.”

Elever och lärare stod i ring och sjöng och jag minns känslan av vemod och värme på samma gång. Ett sommarlov som stod för dörren, men också vetskapen om att något tog slut. Det är sorgligt när saker tar slut, men det är också fint att minnas tillbaka och glädjas över resan man gjort. Och ett slut innebär också ofta början på något nytt.

Så även för tidningen RoHit. ”Så länge det finns vind i seglen seglar RoHit-skutan vidare”, sa **Jan Sundberg** år 2012. Men vad händer då skutan slutar segla? RoHit utkommer i år med sitt sista nummer. Tidningen du håller i din hand är den sista. Hur summerar man 21 år av en tidning som lyft upp människor, historier, levnadsöden och hyllat och analyserat det finaste vi har, nämligen

skärgården? Tidningen har inte skrivit sig själv. Det ligger många timmars frivilligarbete bakom artiklarna och bilderna. Jag träffar Janne Sundberg och **Bernt Örså**, två eldsjälar som gjort en fantastisk kulturgärning och ett avtryck i skärgårdens historia. Vi knyter ihop säcken, pratar om resan och om framtiden.

Skärgården har under en längre tid stått under stora förändringar. Hur har den förändrats under de 20 åren som RoHit har funnits? Janne har ett längre perspektiv än så. ”Intervjuerna i RoHit går så långt tillbaka i tiden. Jag anser att det har skett ett paradigmskifte där människor i skärgården tidigare riktade blicken utåt, mot havet. Det gav näringen och brödfödan: fiske och sjöfart, lotsväsende, sjöbevakning, fyrvaktare. Havet var vår åker, sa **Valborg Venberg** från Vänö. Så var det! Nästan allt detta är borta idag. Det har skett en folkvandring bort från skärgården och nu blickar man mot fastlandet i stället.”

Bernt, som är fast boende i skärgården, instämmer. ”Förr i tiden var skärgården till för skärgårdsbor. Nu är det för båtfolk och turister som tar över mark.”

Syftet med tidningen RoHit var från början att fungera som en sammanhållande länk mellan byarna, lyfta upp

bygdehistoria och vara ett informationsorgan. Med facit i hand blev det så mycket mer. När man bläddrar igenom alla tidningar slås man av vilken otrolig kulturgärning hela redaktionen har gjort. Är detta något som Janne och Bernt känner av?

”Definitivt är man stolt”, menar Bernt. ”Nog måste man kunna klappa sig på axeln och konstatera att vi har gjort ett hiskeligt fint arbete. Det har varit viktigt att dokumentera alla dessa personer och personligheter som finns i skärgården men även att beskriva skärgårdens utveckling och avveckling.”

Bernts fru **Tina Örså** inflikar att tidningens styrka också ligger i det djupt mänskliga. ”Det fantastiska med RoHit är att så många har fått komma till tals. Tänk vad fint för alla intervjuobjekt att någon faktiskt är intresserad av deras ungdom, tankar och erfarenheter. Det är en speciell sak att få sin historia nedtecknad och att finnas på bild i en tidning. Idag skulle det vara för sent att starta en tidning som RoHit. För många historier har gått förlostade eftersom människorna som bär på historierna är borta.”

Detta intygar även Janne och minns många intervjusituationer. ”Många (speciellt äldre kvinnor) kunde inleda berättelser med ”jag vill inte skryta”. Kanske för att de upplevde att det förknippas med det om ens historia i en tidning.

Men varför slutar RoHit sin resa i och med detta nummer? Vinden har mojnät, konstaterar Janne. ”Många som säljer tidningen har försvunnit. Teman kommer att finnas kvar, ämnen att skriva om. Men det börjar kännas. Man kan inte segla på i evigheter. Behovet finns fortfarande, men man ska också engagera sig med hull och hår. Det kommer att komma stunder då jag kommer att känna att jag vill ta till pennan. Kanske jag gör det även i framtiden, vem vet?”

Bernt håller med och konstaterar att även läsarkretsen har minskat. Men han känner sig också stolt över arbetet som har gjorts. ”Att ha ägnat en tredjedel av sitt liv åt detta fina projekt känns bra. Det är inget nederlag, utan något att vara stolt över. Jag känner att vi avslutar med flaggan i topp medan det ännu finns vind i seglen.

Kommer RoHit-duon att sakna något? Eller kommer det rentav kännas skönt att få lite ledigt? Janne menar att det kommer kännas skönt att få lediga kvällar. Att inte behöva sitta och jobba under kvällarna för att det ska bli en tidning. Däremot kommer han att sakna att åka ut och prata med folk. Det har varit trevligt att få en anledning att lossa båten Glada Laxen och åka ut på äventyr.

Jannes fru, **Christina Sundberg** instämmer. Hon har på nära håll fått följa med det enorma jobbet med RoHit som alltid börjar efter julen med att skriva ut intervjuerna. ”Det är ett enormt arbete”, konstaterar hon. ”Man kanske tror att det är att skriva lite grann, fotografera lite, men det tar länge. Det tar en hel vår. Plus en hel sommar, för då ska intervjuerna göras. Och folk förstår kanske inte alltid att Bernt och Janne gör allt arbete gratis.”

Tina och Christina, som har suttit med i passagerarsätet under alla år, kommer också att sakna livsstilen som RoHit har medfört. Tillsammans har de fått se en massa spännande ställen och möten som man aldrig hade upplevt utan RoHit. Morgonland hör till favoriterna bland redaktionsresorna. Eller att få vara med om en matfotografering på Klovaskär. Även mer dramatiska resor har fastnat i minnet, som skräckresan med skyhöga vågor utanför Bengtskärr, eller en traumatisk Hangöresa med motorstopp ute på havet utan fungerande telefonförbindelse eller dricksvatten. Man kan konstatera att redaktionen har arbetat i ur och skur.

Vi avslutar intervjun med att blicka framåt. Engagemanget som Janne och Bernt besitter kanske kan ta vägen någon annanstans. Finns det planer om något nytt projekt?

Det ena ger ofta det andra, menar Janne. ”Jag är ingen journalist, jag är en samhällsvetare. Det har varit en fördel att kunna se den stora bilden och att se samband och lärdomarna har kommit sakta mak under resans gång. Jag har fått kommentaren under åren att jag borde skriva en bok om skärgården. Jag vet inte vad jag svarade när jag fick höra det för första gången, men min känsla var att jag inte kunde tillräckligt mycket då. Men genom att skriva lär man sig. Nu har det kommit 21 nummer av RoHit när årets tidning utkommer. Under den resans lopp har jag fått lära mig en hel del. Om jag skulle skriva en bok skulle jag stå på helt andra ben nu än för drygt 20 år sedan. Jag vill se mönster, helheter, göra analyser. Hur skärgården en gång var och vad den blev.”

Det ska bli spännande att se vad framtiden för med sig. I skrivande stund står sommaren för dörren. En sista sommar med ett pinfärskt nummer av RoHit i hängmattan. Det ska vi njuta av och låta redaktionen ställa till med en avskedsfest. Hyllad den som hyllas bör! Ett stort tack till alla eldsjälar, frivilliga redaktörer och intervjuobjekt som under åren har sett till att en tidning har varit möjlig. Men framför allt ett fyrfaldigt leve för Janne och Bernt, som har hållit i takt pinnen under alla dessa år! Tack för alla sköna lässtunder!

RoHit; vi kommer att sakna dig!

Text: Fanny Örså
Foto: Bernt Örså

Elin's hus nykalkad 2019

Södermans i Sandviken

I Sandviken på Rosala kan man än idag se ett litet vitkalkat stenhus som avtecknar sig på stranden när man kommer ifrån havet. Numera är den korrugerade takplåten rostig och kalkputsen flagnar. Om väggarna skulle kunna berätta om allt det liv som strömmat in och ut ur det lilla torpet skulle den berättelsen vara något längre än den här korta betraktelsen.

Som liten pojke kommer jag ihåg att stugan fungerade som ett landmärke när man var ute till havs och började skönja land. "Farmors hus", ropade jag. Det var det första man kunde urskilja och då visste man att kursen hem var rätt. Den kritvita stugan var den första som kröp fram ur dimman. Det var också den som syntes bäst just när solen gick ner eller när månljuset sköljde ner över fjärden. Storfjärden eller Stoorfjääl, som farmor Elin uttryckte det.

Änka med tio barn

Ja, om väggarna kunde förtälja, men jag ska i varje fall berätta en del av det jag fått höra under min uppväxttid. Min farmor hette **Elin Anette Söderman** som flicka och hon växte upp i det lilla torpet tillsammans med mor **Ida Mathilda Söderman** och far **Johan Engelbert Söderman**, samt nio syskon.

Torpet hörde på den tiden till Mickelsa gård vilket innebar att dagsverken hörde till arrangemanget. Johan Södermans anfäder hette Abborr i efternamn, men inte gick det för sig att komma till Rosala och heta Abborr på den tiden. Någonstans i slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet bytte Abborrarna sitt efternamn till Söderman, det var ju ändå söderifrån som släkten kommit.

Ida och Johan fick alltså tio barn som växte upp i den lilla stugan, men 1915 dog Johan och Ida blev då änka med tio barn. Sex år senare gifte hon om sig med **Emil Gottfrid Söderholm**.

Barnaskaran som blev faderlös bestod av följande syskon: **Jenny, Axa, Ida, Lydia, Anni, Elin, Thor, William, Leander** och **John Söderman**. John utbildade sig till sjökaptan och slutade sina dagar som kaptan på tankfartyget Josefina Thordén som havererade utanför Färöarna 1941 efter att ha beskjutits av tyskt flyg.

John hade två söner: **Jacob** och **Daniel**, varav den förstnämnda blev justitieminister, landshövding, riksdagens justitieombudsman och EU-ombudsman. För att nu nämna några av de befattningar som Jacob har haft.

Hans bror Daniel Söderman jobbade med numerisk väderleksförutsägelse vid Finlands Meteorologiska Institut och var stationerad på Malta.

Tragedin med Josefina Thordén

Det sägs att det en gång knackade på hos farmor i början av 1970-talet. Utanför stod en sommarreporter från Åbo Underrättelser, och Elin passade då på att presentera sig som justitieministerns faster. Sommarreportern tog inte det hela på allvar, men lär ha fått en uppsträckning tillbaka på redaktionen. Han borde förstås ha tagit tillfället i akt och intervjuat fastern.

Berättelsen om M/S Josefina Thordén och tragedin som berörde flera Rosalasläkter på den tiden kunde säkerligen sommarreportern fått höra den där gången i början av 1970-talet. Jag kan ännu minnas de gånger som farmor pekade på den gulnade raminfattade tavlan hon hade att hänga på väggen i sin sovkammare. Josefina Thorden bredde ut sig över tavlan, men i det vänstra nedre hörnet fanns en insprängd liten bild i profil av kaptenen med vit kaptenmössa. Hon suckade och pekade på sin bror John och så berättade hon hur han fått sätta livet till när Josefina Thordén sjönk.

Huset rymde Rosalas telefoncentral

Det finns en hel del att berätta om de olika syskonen. Elin födde en son 1940 som fick namnet **Roger** med efternamnet **Lindberg**. Pappan, således min farfar, var hemma från Nagu, men han dog i sviterna av lungsjuka när min far var i 2-årsåldern. Elin kunde efter sin mors död 1948 köpa barndomshemmet och torpet av Mickelsa. Hon var yngst i barnaskaran och den som var kvar och tog hand om sin mor Ida under slutet av hennes levnad.

Det var också under den tiden kring 1950 som stockhuset göts in för att på så sätt förlänga dess levnadstid. Stockarna var slitna och glesa. Sydostvinden från Storfjärden pinade redan in i springorna och de helgjutna väggarna gav nu ett effektivt vindskydd. Samtidigt gjordes takvinkel något lägre och stugan fick ett nytt plåttak.

På den tiden hade man ett par uthus samt höns, gris, hund och katt. Elin gjorde dagsverken åt gårdarna Mickelsa

Elin's hus Midsommaren 1949.

Från vänster: Roger Lindberg, Marianne Söderman (Thors dotter), Elin Lindberg, Erik Nylund (med Rogers hund Tusse), Judith Söderman (Thors fru), Carita Söderman (Thors dotter)

och Nissa. Det kunde handla om att ta upp potatis och ta hand om djur. Så småningom kom det lilla kalkfärgade huset att inhysa Rosalas första telefoncentral vilket avsevärt förbättrade livskvaliteten för ensamförsörjaren Elin. Hennes syskon hade i princip alla sökt sin utkomst till havs. Det var endast Elin som i ett tidigt skede sade ett bestämt nej till det framtidsperspektivet. Lydia valde också att jobba på land. Hon tjänstgjorde som hushållerska och hade tjänst på en gård i Tenala. Lydia gick dock ett olyckligt öde till mötes redan som ung. Hon fick sätta livet till 1937 då hon dränktes av en man som arbetade på samma gård och ville komma över hennes ringa tillgångar.

De övriga syskonen sökte sin lycka på havet. FÅA, det Finska Ångfartygs AB grundades redan i slutet av 1800-talet och var en stor arbetsgivare under hela 1900-talet. Rederiet hade regelbunden utlandstrafik och på 1960-talet blomstrade passagerartrafiken över Östersjön. Jenni, Anni och Axa provade alla på sjölivet. Axa Concordia jobbade hela sitt vuxna liv till sjöss som kallsränka och steward. Alla bröderna gick till sjöss och när de ledsnade på livet till havs tog flera av dem värvning i Helsingfors hamn.

Sommarlivet kring Sandviken

Trots att de flesta av syskonen bosatte sig i Helsingfors lyckades flera av Elins systrar köpa mark av Mickelsa och kunde idka sommarboende kring Sandviken. Jenny och Anni bodde närmast Elin, Ida bodde i Kas gård medan Axa bodde i Hitis. William köpte ett av Fjärdskären som ligger sydost om Sandviken och på synavstånd från barndomshemmet.

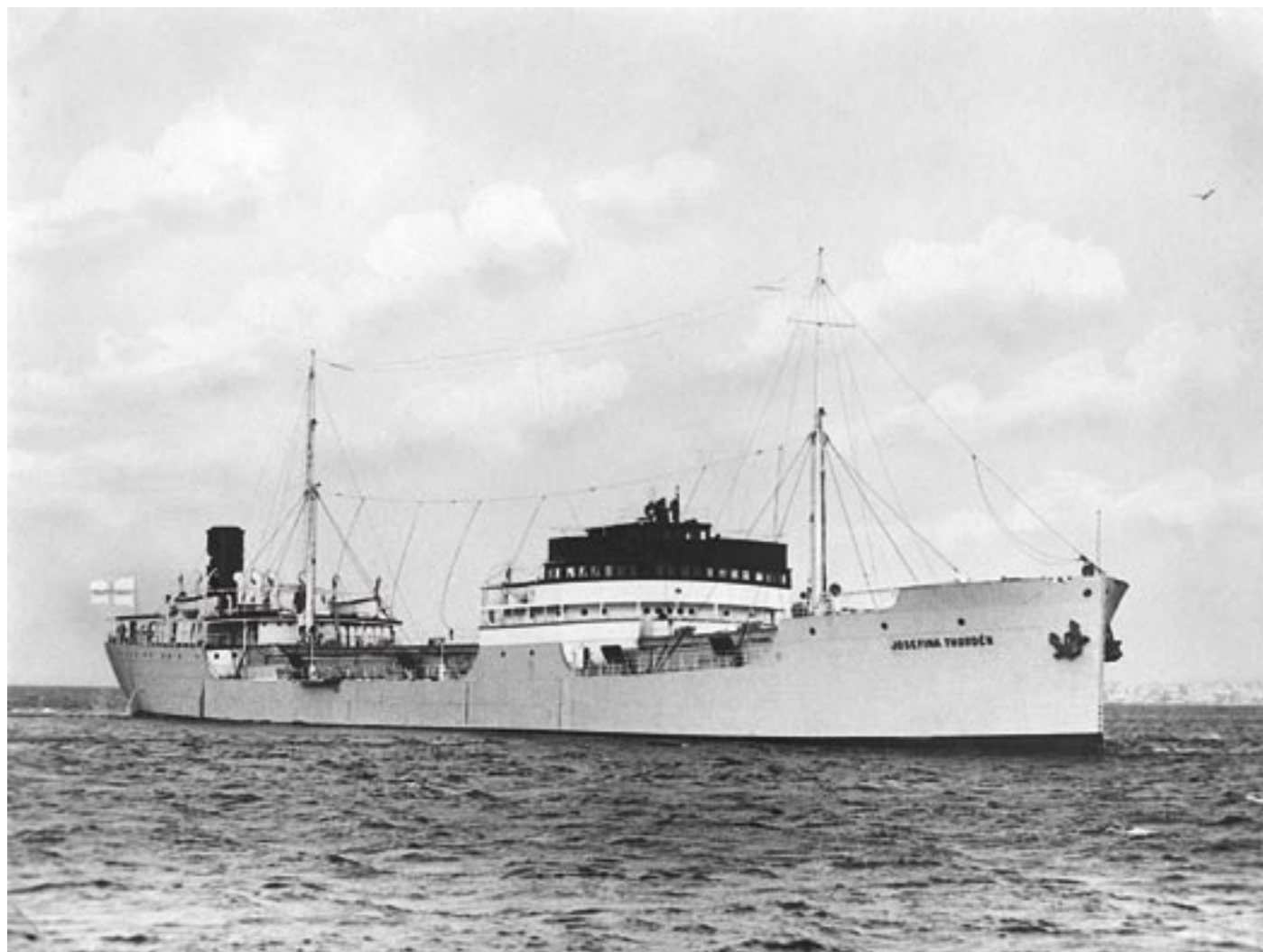
Leander hade två söner, varav den ena var **Tom Söderman** som bland andra uppdrag jobbade som pressattaché och ambassadör på Island. Även han kunde köpa ett sommarviste i Sandviken. Det stället innehas idag av Toms son **Aslak Söderman**.

Så här i backspeglarna kan man konstatera att den lilla vitkalkade stugan producerade en stor syskonskara av vilka nästan alla valde att söka lyckan till sjöss. Följande generation dit min pappa Roger hör, genererade sedan titlarna minister, landshövding, ambassadör och en väderguru av stora mått för att nämna de högsta befattningarna.

Som liten pojke var min sommarvistelse hos farmor Elin och det var en bra tid i livet. En lite förunderlig värld med dess brokiga persongalleri och märkliga språk, men bra. En trygg värld med många bekanta och havet ständigt närvarande. Det syntes från det lilla rummet som var mitt rum i den vitkalkade stugan. Rummet hade ett stort fönster ut mot Storfjärden och stilla sommarkvällar kunde man höra ljudet av fartyg som dunkade långt ut till havs.

I dag är stugan i dåligt skick och det är knappast lönt att renovera den längre, men den har med råge fullgjort sitt uppdrag.

Text & foto: Magnus Lindberg

Tre sjömän från Rosala omkom utanför Färöarna 1941

Tankern Josefina Thordén bombades av ett tyskt flygplan i maj 1941 norr om Färöarna. Femton besättningsmän avled varav tre var från Rosala inklusive fartygets kapten John Söderman. Vem var han och vad vet vi om familjen som drabbades och hur ser minnesstoden ut i Torshavn där bland annat kaptenens och de två övriga Rosalabornas namn Kaino Boström och Leo Sjöberg finns inristade?

Om tankern Josefina Thordén har det skrivits en hel del och hennes färd från Galveston i Texas till Petsamo vid ishavs havet lastad med flygfotogen och bensin. Vi ska inte här återge allt som har skrivits om denna olyckliga färd men däremot försöker vi ge en mer personlig vinkling till det inträffade. Finland var i ett desperat behov av bränsle och förnödenheter under freden mellan vinterkriget och fortsättningskriget som inleddes i slutet av juni 1941. Även Sverige använde sig av Petsamo för import av varor och långa lastbilskolonner färdades från Sverige upp längs skrangliga vägar till Petsamo.

Vid den tiden var USA inte i krig med Tyskland och Finland var på god väg att alliera sig med det kommande tyska anfallskriget mot Sovjet. Finländska skepp seglade under neutral flagg och de finska färgerna var målade tydligt på Josefina Thordéns däck. Oljehamnen Galveston

ligger strax utanför Houston i Texas förbunden med bro för bil- och tågtrafik. Vid mitt besök där för många år sedan kunde jag konstatera att den långsmala ön djupt inne i den mexikanska bukten hade ett långt förflutet som hamnplats. Hela den långsmala ön fungerar som en vågbrytare för orkaner men 1900 svepte en orkan fram som sopade bort byggnader och tusentals människor. Stad är väl att ta i men javisst den har sin säregna prägel. På muséet i den lilla staden kan man ta del av immigration med flera kopplingar till det skandinaviska. Exporten dominerade men även import förekom såsom svensk tjära som det stod på ett av faten. Här i hamnen lastades Josefina Thordén på sin långa riskfyllda färd. Att segla i bensinlast under brinnande krig är inget för veklingar, men bensin var en stor bristvara i Finland och det var sjömännens sak att frakta det eftersökta.

Trots att Finland var på god väg att medverka på den nordliga flanken i Tysklands anfallskrig mot Sovjet anfölls fartyget. Stridspiloten i det tyska planet som antagligen flög in från det ockuperade Norge var inte underrättad om vad som var på gång, än mindre brydde han sig om att respektera en "neutral" stats handelsskepp. I stället sköt han och bombade fartyget som fattade explosionsartad brand. Många dog ombord av beskjutningen och bombardemanget, de överlevande klev i räddningsbåtar

som var av aluminium utom den sista av trä där kaptenen John Söderman fanns svårt sårad. Vattnet brann av kringflytande bensin och han omkom med femton andra. De övriga arton var svårt brännskadade och räddades av en brittisk trälare som fanns i närheten. Fartyget bogserades till Nolsøy som ligger strax utanför Torshavn men var illa skadad av branden.

Besök till Färöarna

Nej den som tror att *RoHit* bekostar resor till Färöarna bedrar sig. Min resa i september till Torshavn var i arbetets tecken fylld med arbete kring en kommande bok vi skriver. Men se när det gavs lite fritid passade jag på att uppsöka den stora begravningsplatsen som ligger utanför Torshavn. Där finns ett monument över de förlista sjömännen på Josefina Thordén. Dessförinnan uppsökte jag **Jacob Söderman** yngste son till den omkomna John Söderman. Han tipsade mig ungefär var minnesstenen skulle finnas.

Det visade sig vara lättare sagt än gjort. När väl den rätta begravningsplatsen hittades på kartan var det dags att traska i väg. Det tog sin lilla tid att vandra utanför staden och visst dök platsen upp efter en god stund. Begravningsplatsen visade sig vara väldigt stor. Men tipset om att stenen ligger i den nedre delen av den lutande platsen. Efter god stund av letande fanns minnesstenen där vid den bakre muren, dessvärre har texten mörknat under årens lopp och en lätt renovering kunde vara på sin plats. Fotografier togs och för att hylla de omkomna gick jag till den närliggande byggnaden som verkade vara ett daghem. Utanför byggnaden fanns blommor som jag plockade och lade vid stenen. Ber om ursäkt för mitt spontana tilltag.

Någon ceremoni utom denna lilla uppvaktning var inte möjlig. Däremot stannade sjömännens namn, hemort och ålder i sinnet. Informationen fanns på stenen och de flesta var hemma från våra kust- och skärgårdsbygder. Med detta kvar i tankarna besökte jag Färöarnas andra stad Klaksvik. Den rätt moderna och ståtliga kyrkan fångade sällskapets uppmärksamhet. Väl inne i den tomma kyrkan satt prästen med sin kaffekokare på en av kyrkans många bänkar. Vi talade svenska han danska vilket många gör

Monumentet på kyrkogården utanför Torshavn över de förlista sjömännen på Josefina Thordén. Foto: Christina Sundberg

på Färöarna. Uppe i taket hängde en traditionellt byggd snipa eller julla som hon heter i vår skärgård. Han förklarade vad båten symboliserar. *Kyrkan är ett skepp som flyter på livets hav och vi människor är ombord i båten.* Samma eller liknande liknelser förekommer längs Norges långa kust och samma gäller längs Danmarks kuster blev jag upplyst om när jag tog frågan till tals en tid efter med invigda nordbor i Köpenhamn. Tanken slog mig att dessvärre saknades denna trygghet sjömännen ombord på Josefina Thordén men liknelsen gjorde likaväl intryck. Vi har votivskepp i kyrkor och kapell för att tacka räddade liv vid förlisning, inte helt främmande från vad jag fick se i Klaksvik. Sjöfarten och risker med den är ständigt närvarande sedan århundraden i dessa nordatlantiska trakter där stormar och krig har skördat sina otaliga offer.

Besök hos Jacob Söderman

–Min far John Söderman var styrman på oljetankern Josefina Thordén. Kaptenen ombord vägrade ta över befälet för fartyget och samma gjorde förste styrman. Ingendera ville utsätta sig för de oerhörda risker det var att färdas i en tanker under pågående krig. En fullastad tanker var att förlikna vid en brandbomb i enorma dimensioner om en granat, torped eller flygbomb träffar fartyget. John fick lov att ta över befälet han var endast 35 år.

–Pappa var hemma i Rosala Sandviken med sina nio syskon. Flera av barnen for till sjöss för att få försörjning, hemma i Rosala fanns inget jobb att erbjuda. Min far ljög sin ålder när han som ung tonåring tog hyra på sin första båt. Sin unga ålder till trots och korta skolutbildning sökte han sig till navigationsinstitutet i Mariehamn. Där utbildade han sig till styrman, överstyrman och kapten varvad med praktik på fartyg. Uppenbarligen hade han fallenhet för matematik för navigation handlar just om detta.

–John hann segla på många skepp mellan studierna och efter avlagda studier. Redan då var han med om strapatser när ett av skeppen han seglade på råkade ut för en kollision. Det blev en rättsak och min far förlorade vid sjöförklaringen. Det harmade honom och han ville absolut förkovra sig i juridik.

–Min mamma var hemma från Österbotten och kom till Helsingfors för att studera vid universitetet. Efter att hon blev filosofie magister ville hon se något av den stora världen. Hon hade hört att fartyg i vissa fall tog passagerare för att följa med som turister ombord. Sagt och gjort, min mamma kom ombord med sin kompis till det fartyg där min far var styrman. Färden gick till Medelhavet och under resans gång uppstod det tycke mellan mina föräldrar. De gifte sig fick två barn, min äldre bror och jag. På grund av livet på sjön var min pappa sällan hemma i Äggelby där vi bodde. Han skickade hem olika saker som han köpte under sina hamnbesök i olika städer.

Mamma gråt

–Jag har bara några minnesfragment av min far och

Jacob Söderman. Landshövding, riksdagsman, justitieminister, justitieombudsman m.m.

hans byxben som jag höll i. När han förolyckades var jag knappt fyra år. Vi fick veta via en radiosändning att fartyget hade angripits. När sedan rederiets svarta bil kom körande till vårt hus med dödsbudet brast mamma i gråt. Min bror och jag blev ledsna och vi ville trösta mamma. Det var i slutet av maj och vi gick ut för att plocka vitsippor som vi överräckte henne. Nu skulle hon bli glad igen tänkte vi, men med buketten i hand grät hon ännu mera.

–Min far hade nogsamt skrivit på en papperslapp där hemma alla övertidstimmar och uteblivna semesterdagar han jobbat på rederiets fartyg. Därtill var han försäkrad av rederiet för den farofyllda resan som gav en god förtjänst, men som han beslutat att en resa räcker med tanke på fru och barn. Rederiet hade inga planer på att betala ut hans lön och ersättning till den nyblivna änkan. Vår lilla familj stod inför en ekonomisk katastrof.

–Pappas syskon som nästan samtliga var sjömän bad min mamma kontakta Sjömansunionen för att be om hjälp. Min far hörde inte till unionen eftersom han tillhörde befälet men trots detta bad de henne kontakta unionens generalsekreterare **Niilo Wälläri**. Han ingav en stor respekt hos såväl redare som sjöfolk. Ett telefonsamtal under hennes besök där Wälläri lugnt redogjorde för vad rederiet hade försummat och saken var klar, en tacksam **Kezia Söderman** kunde återvända till sin familj. Händelsen väckte min uppskattning för det fackliga arbetet som gav utdelning utsatta arbetare till fromma.

Fråga till Mannerheim: vill du bli vår pappa?

–Vi var vana att ha vår pappa borta på sjön och borta var även våra kompisars pappor som var ute i krig. När väl kriget var över kom papporna hem men inte vår pappa. Det fick oss att inse i vilken situation vi hamnade jämfört med våra kompisars familjer. Vi ville också ha hjälp med att fixa skidorna i skick, att reparera cyklarna och pumpa luft i fotbollen.

–Vi tyckte mamma skulle skaffa en ny pappa åt oss, men hon bedyrade att det fanns ingen bättre pappa än deras egen som nu är borta och någon annan vill hon inte ha. Mamma tillade att Mannerheim var alla finländska barns pappa. Småningom föddes idén att skriva till Mannerheim som höll på att avsluta sin presidentperiod. Jag var inte mer än åtta år och min bror dryga året äldre och vi skrev ett brev till Mannerheim och förklarade situationen. Mannerheim svarade och förklarade i brevet att vi pojkar ska vara duktiga och att vår pappa har dött hjälte döden. Någon pappa fick vi inte, året var 1946 och brevet har jag här infälld i en tavla på väggen i mitt arbetsrum.

–När jag var justitieminister 1971 tog konsuln i Torshavn kontakt med mig för att höra sig för om en tilltänkt minnessten över de omkomna sjömännen ombord på Josefina Thordén. Jag satte i gång processen som var omständlig och byråkratisk. **Magnus Kull** var tjänsteman på Undervisningsministeriet och han tog sig an uppdraget. Både Sjömansunionen och Skeppsbevälsförbundet engagerade sig i frågan. Jag åkte till Torshavn när stenen restes 1982 och höll ett tal för de närvarande där bland annat min mamma deltog.

Jacke som är utbildad jurist har en lång politisk karriär som riksdagsledamot för Socialdemokraterna där hans insats för skärgården är bekant. Tillkomsten av den omtalade skärgårdslagen var ett av hans skötebarn. Därtill var han landshövding för Nylands län. Länen i vårt svenska rike inrättades av **Axel Oxenstierna** enligt 1634 regeringsform och visade sig effektivare förvaltningen. Länen lever kvar i Sverige men upphörde att existera i Finland 2010 och efter det har olika varianter av regionförvaltning sett dagens ljus som knappast kommer att överleva den långa livslängd som Oxenstiernas skapelse var. Jacke var även riksdagens ombudsman och flyttade sedan över som ombudsman vid Europeiska unionen där han behandlade medborgarnas klagan över fattade beslut i EU.

Text: Jan Sundberg

Fotografier:

m/s Josefina Thordén - Museiverkets Bildsamlingar.
Fotograf : okänd
Jacob Söderman - Wikimedia Commons.
commons.wikimedia.org/wiki/File:Jacob_Söderman.jpg
Fotograf: Teemu Rajala

Referenser:

Engman, Max och Kasper Westerlund (red.) (2013), Petsamo och havet. Åbo: Meddelanden från Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi
Saari, Heikki (2014), Jacke, Jacob Södermanin elämä. Helsinki: Siltala
Villstrand, Nils Erik och Kasper Westerlund (red.) (2018), Sjöfarten i krig. Åbo: Meddelanden från Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi

Skärgårdsöden som berör

Under min uppväxt kommer jag ihåg att min mamma, mitt i vårens skiraste grönska släppte vad hon hade för händerna och blev för en stund frånvarande. Då mindes hon för ett ögonblick sin bror **Kaino**, min morbror, som så tragiskt omkommit utanför Torshavn vid Färöarna. Det var den 19 maj 1941. I år är det 82 år sedan olyckan och 41 år sedan ett minnesmärke restes för att hedra dem som omkommit när Josefina Thorden bombades av tyskarna. Den lilla skärgårdsbyn Rosala drabbades hårt. **Leo Sjöberg** från Kaas, Kaino från Kaptens och **John Söderman**, också han bördig från Rosala, fick sin grav i de djupa vattnen långt från hemstranden.

Tryggare vid fronten än ombord på tankfartyg

Min mamma, **Borghild Snickars** (1914-2008) minns sin ett år yngre bror. ”Kaino föddes den 19 oktober 1915 och dog den 19 maj 1941. Då mamma, Alma Boström, blev änka (red.anm. se RoHit 2022) var hennes stöd och hjälp den 7-åriga Kaino. Kaino följde mamma och hjälpte henne på allt sätt. Tid fick han dock för sin hobby: att av vedträ göra skutor, av vilka han hade ett otal. Och mamma sa: om hon hade någon bit vitt tyg, slitet, sparades det till skutsegel. Annars rodde Kaino och jag och lade nät vid Busön nära Örö, där mamma hade sin ko på bete tillsammans med Söders. Då Kaino konfirmerades var han mogen för sjöfart trots mammas motstånd. På våren kom Gustavsson från Bolax och ville ha en skeppspojke till en galeas, med vilken han förde rödgranit för gravstenar från Kökar till Hangö. Kaino blev eld och lågor och tog

Kaino Boström

hyra, som det hette, trots mammas motstånd. Så började ett sjömansliv som avslutades i maj 1941. Först var han endast på somrarna på sjön men snart nog blev han sjöman på heltid. Han var på FÅA:s (red.anm. Finska Ångfarts Aktiebolaget) båtar. De förde virke främst till England, tillbaka hade de bland annat salt och kaffe. Så fick han plats på Josefina Thorden, som tillhörde ett rederi verksam i Finland men med rötter i Sverige, som tydligen förälskat sig i Rosala därifrån en del av besättningen kom. Kaino hade då två års navigationsskola bakom sig och var styrman med en ettårig kaptenskurs framför sig. Han tog plats på en av rederiets båtar som körde olja och bensin från Texas. Han hade då familj, **Lyylä** och sönerna **Alf** och **Bernt** och därmed försörjningsplikter. Så kom kriget. Kaino blev inkallad men det ansågs att han gjorde större nytta på oljebåten än vid fronten. Och vi gladdes, nu skulle han inte stupa. Så kom den dag i maj 1941 då Josefina Thorden var på väg från Texas till Petsamo med olja och bensin. Så kom ett tyskt plan. Planet fällde bomber över fartyget som genast fattade eld. Det sades att Kaino, tredje styrman, sov på frivakten. Intet såg man av honom på de båtar som lyckades ta sig ur eldhavet.”

Leo Sjöberg

(otryckt källa 12.9.2007)

I Hufvudstadsbladet den 6 juni 1982 redogör **Thure Malmberg**: ”I maj 1941 stävade m/s Josefina Thorden över Atlanten på väg från Texas till Petsamo med en last av 9765 ton petroleum och bensin. Fartygets besättning räknade 32 man med sjökaptanen John Söderman som befälhavare. Fartyget var försett med klart tydliga blåvita flaggor. Vardera fartygssidan var målade med tre blåvita flaggor, på däck hade målats tre blåvita flaggor. Vidare hade ett fyra meter högt stativ uppsats med den finska flaggan målade och den belystes nattetid med strålkastare därutöver flaggade den finska flaggan dag och natt i fartygets akter. (...) Den 18 maj beordrades Josefina Thorden in till Torshavn på Färöarna för inspektion. En brittisk bestyckad patrullbåt eskorterade fartyget under några timmar men försvann ur sikte ungefär 150 sjömil från Färöarna. Men på dagen den 19 maj 1941 då endast ett kort stycke återstod av färden in till Torshavn uppenbarade sig plötsligt ett tyskt tvåmotorigt flygplan som besköt med maskingevär Josefina Thorden och därefter fällde en bomb som träffade kommandobryggan och

borrhade sig ner till mellandäck där den exploderade. (...) Sjökaptan John Söderman och 14 man av hans besättning fick sin grav i Atlanten utanför Färöarna.”

Sönerna blev faderlösa

Olyckan gjorde två små pojkar faderlösa, Alf (f.1937) och Berndt (1939-2003) och en hustru Lyyli nedbruten av sorg. En händelse som påverkat många människors liv under årtionden. Vi minnesmärkesresningen 1981 deltog mina föräldrar, min syster och min morbror **Fredrik** med fru. Vid hjältegraven i Hitis finns minnesstenar för John, Leo och Kaino – och andra som förolyckats under kriget – den välskötta platsen vittnar om att många minns och stannar till inför livets oförutsägbarhet.

Och för oss som levt vidare och för våra barn och barnbarn är livet en väv av ärvda minnen av de sjömän som givit sig i väg och aldrig kommit tillbaka – så som det varit och är för generationer av skärgårdsbor och för deras efterkommande. Männerna och någon kvinna mönstrade på – en del kom hem, andra återvände aldrig. Många blev faderlösa och sorgen går i arv, berättelserna om personerna lever sina egna liv och bildar en klangbotten i våra liv.

Min dotter Heidi von Wright har i sin bok Autofiktiv dikt av Heidi von Wright (2020) tecknat ner sin mormors minnen, skärvor av liv, såsom de berättats för henne:

”Min mormor sa. Min mamma sa alltid. Min bror ligger i Nordsjön. Min man i Östersjön. Och min son i Ishavet. De drunknade. Kom bort i havet.” (ur Autofiktiv dikt av Heidi von Wright s. 41)

”Min mormor sa. Sista gången jag träffade min bror gav han mig Borta med vinden. (...) Jag hörde om anfallet på radion. I sändningen några dagar senare räknade de upp namnen på de omkomna. Jag hörde min brors namn nämnas. Jag har kvar boken. Du ska få den nästa gång vi ses.” (ur Autofiktiv dikt av Heidi von Wright, s.34)

Text: Birgitta Snickars-von Wright

Foto: Bernt Örså samt ur Rosala Byaråds fotoarkiv

Från byväg till allmän väg på 100 år

Då man ser på kartan över Hitis Rosala landet ser man många vägar men det finns bara en som går från Hitis kyrkby till byn i Rosala. Den började byggas för 100 år sedan som ett projekt under namnet Hitis kyrkby – Böle – Rosala. Hitis och Rosala är öar som troligen ligger på förlängningen av Lojo sandås.

Idagstidningarbl.a. ÅboUnderrättelser, Hangötidningen, Västra Finland och Hufvudstadsbladet skevs det om vägarbetet och man kan konstatera att Hitis kommun hade jobbat i årtal för goda kommunikationer inom kommunen och till fastlandet.

Kommunikationerna var viktiga för att transporten av fisk och lantbruksprodukter från Hitis och Rosala skulle fungera. Transporten av dessa produkter gick sjövägen till Dalsbruk och Hangö.

Men man åkte inte enbart bort från öarna utan man färdades även mellan byarna ofta sjövägen och orsaken var att det inte fanns någon farbar landsväg mellan byarna vilket naturligtvis ledde till problem i menförestider. Man ville också utveckla förbindelserna till fastlandet för att få en daglig postgång och skulle man dessutom få färja mellan fastlandet och Rosala skulle Hitis kommuns kommunikationsfråga vara löst.

Hitisborna missnöjda: vägbygget är för dyrt

Hitis kommunfullmäktige diskuterade 1924 vägbygget från kyrkbyn till Rosala och beslöt att anhålla om statsbidrag 72 000 mk för vägbygget. Kommunikationsministeriet beviljade 96 000 mk. Men redan 1925 var de

beviljade pengarna använda och kostnadskalkylen för att slutföra det återstående arbetet på vägen låg på 170 000 mk.

Vägen skulle byggas enligt givna direktiv och bredden skulle vara nio meter. I tidningarna kunde man läsa att ortsborna var missnöjda med bygget eftersom kostnaderna blev så stora. De var inte nöjda med kraven som ställdes på vägbygget. De tyckte att en smal och framkomlig väg skulle ha räckt och inte en med 8-9 meters bredd. Man kunde ha sparat pengar med ett enklare bygge för nu då vägen byggs enligt direktiv blir den dyr. Vägbygget blev därmed att kosta ytterligare 125 000 mk för kommunen utöver de beviljade bidragen.

I Hangötidningen skrev man 1928 att på grund av rikligt höstregn har vägen mellan Hitis och Rosala ej kunnat fås färdig till avsyning under 1928. Av arbetet återstod bara grusningen och gruset skulle transporterats till öarna under vintern.

I vägbygget (1924-1929) deltog förutom ortsborna även arbetare från fastlandet. Ca 20 personer arbetade som mest på vägen. I Arbetarbladet skrev man 17.6.1927 att ”Hitis kommun gick metallherrarnas ärenden. I Hitis kommun förekommer vägbyggnadsarbeten mellan kyrkbyn och Rosala samt kärruttorkningsarbeten i Kasnäs. För dessa arbeten hade kommunen fått statsunderstöd. Arbetskraft behövdes och ett 10-tal arbetare önskade flytta från Dalsbruk till Hitis till vägarbetet men arbetsledningen i Hitis ville inte ta emot fackligt organiserade arbetare.” Hitis kyrkby – Rosala vägen förklarades för byväg 1937.

Prästen behövde bro över Kyrksundet

Vägen är ca 10 km lång och går över två vattendrag var av det ena, Kyrksundet, ännu är öppet för båttrafik och det andra, Norrsundet, bara är våtmark. År 1926 kunde man läsa i Hangötidningen att den gamla bron över Kyrksundet var i dåligt skick och var i stort behov av renovering men eftersom vägen mellan Hitis och Rosala var under byggnad ville man vänta med reparationerna för att undvika onödiga kostnader. Redan i början av 1900-talet hade man byggt på ”frivillighetens väg” en bro över Kyrksundet för att få landsväg från Stubbnäs kyrkoboställe till kyrkbyn. Från var sida uppfördes en stenbro som förenades med en träbro. Man var mån om att prästen kunde ta sej till kyrkbyn.

På vägen har det gjorts många reparationsarbeten och förbättringar och detta inte utan orsak. I Hangötidningen skrev man 1949 att Hitis Sångkör måste ta sej till Rosala sjövägen p.g.a att körvägen var sönderkörd och gång- och cykelstigen höll på att smulas sönder av hästhovar och kärrhjul. I bron över Kyrksundet gapar stora hål och broräcket på den liksom på Norrsundsbron var murket och dels söndertrasat. Bron över Kyrksundet var fram till 1980 -talet en stenbro med smal öppning för båttrafik. På 80-talet byggdes en helt ny tvåfilig bro på pelare över Kyrksundet i samband med ombyggnaden av vägen men Norrsundsbron fick ge vika och blev bara landsväg. Visst skulle det vara trevligt om bron med sina broräcken kunde ha varit kvar.

Sanden på Moan stoppade cyklister

Då man färdas längs vägen mellan byarna så passerar man Stubbnäs vägskäl och Böleby. Stubbnäs har varit av stor betydelse eftersom prästgården låg där. Vintertid förlängdes vägen med isvägar till Hangö, Dalsbruk, Högsåra, Öro och Bengtskär för att nämna några och då behövdes isbroar över rännorna. Behovet av väg mellan Dalsbruk och Kasnäs var uppenbar redan i början av 1900-talet men förverkligades först på 1960-talet. År 1947 räknar man med att Kasnäsvägen skulle betjäna 4/5 delar av kommunen men Biskopsö och Vänoxa skulle bli utanför. Vid den tidpunkten bodde 1200 personer på Kyrkosundsskär (Hitis). Vägen mellan Dalsbruk och Kasnäs var viktig för kommuninvånarna därför att läkare, sjukhus, apotek och postkontor fanns i Dalsbruk.

Vägen mellan Hitis och Rosala går så att säga mitt på land men för att mark- och boskapsägare förr i tiden skulle kunna ta sig till sina ägor och inhägnader så uppstod skogs- och strandvägar. En del av vägarna finns kvar och

Bron vid Kyrkosundet.

används flitigt t.ex. Strandvägen i Hitis, Norrlandsvägen i Rosala, Moa- och Stubbnäsvägarna. Ibland gick vägen nästan förbi någons trappa eller blev som gräns mellan hus och ladugård.

Innan vägen mellan Hitis och Rosala byggdes om och fick ytbeläggning av oljejerus var det ibland en utmaning att ta sej över det sandiga avsnittet på Moan. Man fick helt enkelt cykla på en skogsstig på sidan av vägen för att klara cykelfärden. Stigen gick mellan två tallar och det gällde att inte transportera något brett gods på pakethållaren för annars satt man fast. Då man åker fram längs vägen i höjd med Gröndalen kan man se en tydlig åsrygg, en sandås.

Fram till den tiden då det började komma bilar till öarna tog man sig fram med häst, cykel, kälke eller till fots. Vintertid plumsade man fram i snön och då vägen blev lite isig så kunde man ta sparkkälken. Någon regelbunden snöplogning var det inte fråga om. Det berättas att skolbarnen i Rosala skolan motionerade och fick poäng för att de promenerade fram och åter till Anderssons backen.

Grindar skulle öppnas och stängas

På de flesta gårdar hade man husdjur främst kor och får. På några gårdar hade man också hästar. I Rosala hade man sina djur på eget område och det betydde många små inhägnader som skiljdes åt med taggtråd, gärdsgårdar, grindar och led. Det har berättats om hästar som kunde öppna led för att komma in till en grönare inhägnad eller frihet. En betydelsefull grind som många minns är ”storgrinden” mellan Böle och Rosala. Storgrinden togs bort eventuellt på 50-talet. Det fanns grindar i Rosala byn och på vägen till Norr-på-land. Man hade också djur i inhägnade på Kyrkön och det omfattade också vägen. Vägen var tillgänglig tack vare grindarna i Kapellbacken och vid Norrsundet.

Under årens lopp har det getts respons på vägens skick och hållbarhet. Många kommer ihåg det sandiga avsnittet på Moan där man hellre tog sej in i skogen med cykeln istället för att kämpa på vägen. Från att ha varit en sandig och trasig landsväg har den blivit en bred asfalterad allmän väg där bilar kan köra och mötas. Vägavsnittet Hitis - Rosala har förlängts med en färja som går mellan Långnäs och Kasnäs och Lövö bron är en förenande länk på avsnittet Kasnäs – Dalsbruk. Detta är något som Hitis kommuninvånarna såg fram emot i början av 1900-talet.

Denna artikel beskriver hur man såg utvecklingen av kommunikationerna mellan byarna i kommunen. Sakinnehållet bygger på artiklar i bl.a. ÅU, Hbl, Västra Finland och Hangötidningen under åren 1920-1950 samt berättelser som några äldre personer har bidragit med. I ÅU förekom regelbundet en spalt i ämnet ”kommunalt från Hitis”.

Text: Lillemor Wennerström

Foto: Bernt Örså samt ur Hitis Byaförenings arkiv

Några exempel på fester i Hitis under 1920-1940 talet

Teater och föredrag

Redan för ett hundra år sedan kunde man i tidningen ”Hangö” läsa att det festas bara värre i Hitis. Festprogrammen bestod vanligtvis av sång, tal, teater och dans, naturligtvis dans! Ett mycket omtyckt och länge omtalat teaterstycke, som uppfördes i Hitis redan i början av 1920-talet var komedin ”Magister Bläckstadius” eller som den också kallades ”Giftermåls-Annonser”. Sånglustspelet hade haft sitt uruppförande långt tidigare i Stockholm.

Ungdomsföreningen Hembygdens vänner i Hitis kunde under sex decennier, ”krigstiden” undantagen, arrangera sommarfester med ett program där teaterstycket absolut hörde till festens höjdpunkt. En av orsakerna till att de här populära festerna har upphört är naturligtvis det minskande befolkningsunderlaget i byn och ett svagare intresse för att delta i föreningsverksamhet. Men i början av 1920-talet var det ofta fester. Vintern 1922 skulle det ordnas ett riktigt gästbud på Öro, vårt blivande ”Gibraltar”. Hela socknen var inbjuden. Från Försvarsmaktens sida ville man på det sättet bekanta sig med ortsbefolkningen. Det utlovades ett rikhaltigt och omväxlande program och ingen inträdesavgift. Tyvärr finns det inte tillgängliga uppgifter om hur lyckad festen blev.

I samband med en midvinterfest på Furutorp 1922 deltog författaren **Hugo J. Ekholm** (senare Ekhammar), känd förkämpe för bygdesvenskheten i Finland. Hans anförande var ett värdefullt bidrag till programmet och medverkade med säkerhet till att festsalen var fylld till sista plats. Därför måste man följande dag ordna en ”andra dags fest” till vilken man speciellt bjöd in Hangöborna. Man lockade dem med gratis inträde till festen. Samtidigt upplyste man dem om att isarna var säkra, fullt hållbara ”för hela världens alla hästar på en gång” och säkrast av allt var ångbåtsrännan. Hur många som kom från Hangö vet man inte men även den här festen var välbesökt.

Sommarfest med motorbåtsävling

Hembygdens vänner i Hitis höll sin sommarfest den 20 augusti 1933 på Furutorp. Festprogrammet var lika innehållsrikt som vid motsvarande tillfällen tidigare. Ett nytt programslag bjöd man på den här gången. På eftermiddagen, samma dag, ordnade man för första gången kappkörning med fiskarbåtar i Hitis by. Initiativtagare till tävlingen var föreningens ordförande **Sigurd Axberg**. För att så många fiskarbåtar som möjligt skulle kunna delta på likartade villkor, delades de in i olika grupper enligt motorstyrkan. Ett krav var att båtarna skulle vara utrustade med antingen Wickström eller Olympia maskiner. Gruppindelningen utformades på följande sätt: till kategori I hörde 2-4 hästkrafter (hkr),

till kategori II 5-7 hkr och de häftigaste maskinerna 8-9 hkr räknades in i kategori III. Tävlingen hölls i Vikare med start från ångbåtsbryggan men någon resultatlista har inte publicerats i tidningar, som var allmänt lästa här i början av 1930-talet. Motorbåtsävlingar var vid den här tiden ingen nyhet mera. Sådana förekom på många andra platser. Fester med både dags- och kvällsprogram hörde inte heller till ovanligheten. Ordnares det större lotterier hölls de i regel på eftermiddagen, före den egentliga festens början.

Fest i fosterländsk anda

Föreningarna Hembygdens vänner, Martha och Lotta Svärd hade gemensamt ordnat en fosterländsk fest i föreningslokalen i Hitis by Mariebebådelsedagen 25 mars 1941 kl.19.00. Festen hölls till förmån för invaliderna och hade från början till slut en högstämmd fosterländsk prägel. Det gladdes även arrangörerna att festsalen var fylld till sista plats. Det högtidliga programmet inleddes av Hembygdens vännerns sångkör med psalmen ”Bevara Gud vårt fosterland”. Efter hållet hälsningstal sjöng

kören sångerna ”Svanen” och ”Slumrande toner”. Festtalet hölls av församlingens kyrkoherde, **Elis Selin**. Efter att man hade hållit en kort paus följde programmets andra del. Den inleddes med stråkmusik av tre bygdespelmän. Ytterligare bjöds festdeltagarna på deklamation men också på solosång av kantor **Tor Sundqvist**. Musiker **Väinö Rehn**, ackompanjerad av kyrkoherden spelade ett violinsolo. Efter det sjöng kören ett par sånger och på det följde en stämmingsfull tablå. Festen avslutades med recitation av dikten ”Ynglingens drömmar” (Zacharias Topelius 1857). Här följer ett utdrag ur dikten. Det är värt att notera att den fosterländska festen hölls under den så kallade ”mellankrigstiden”,

tre månader senare var fortsättningskriget ett faktum. Ett utdrag ur dikten ”Ynglingens drömmar”
”Mitt fosterland! För dig i alla öden min bästa kraft jag ödmjuk offra vill,
Eh vad du ger mig lifvet eller döden, jag följer dig, jag hör dig evigt till.
Om upp på fridens, om på stridens bana du kallar mig en dag, se här min hand!
Den skall ej svika, o mitt land, din fana. Ditt stora namn skall mig till bragder mana...
Må Gud beskydda dig, mitt fosterland.”

Källor: Annonserbladet, 20.03.1941, Hangö, 16.02.1922, 15.08.1933, Hufvudstadsbladet B-upplaga 01.04.1941

Text: Johan-Gustav Knuts

Stubbnäs från 1929 till 2023

Kyrkoherdens ankomst till Stubbnäs prästgård 1929

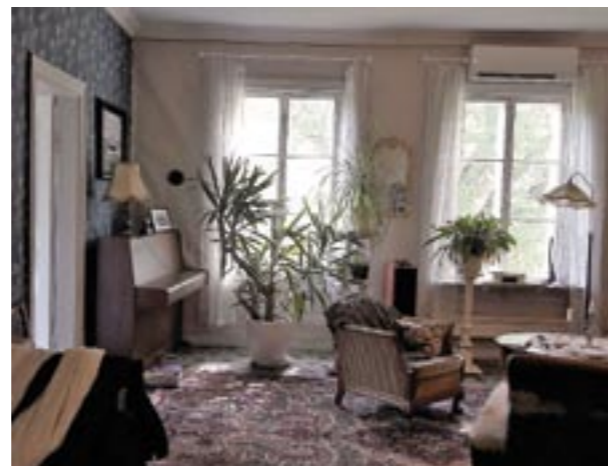
Stubbnäs har stått tomt och väntat på den nya kyrkoherden i två år. I maj 1929 korresponderar Hitisklockaren, kantorn **Frans Ferdinand Berglund** med den tillträdande kyrkoherden **Elis Selin** i Karis kring allt som ska ställas till rätta innan ankomsten. Det gäller prästgårdsarrendet som inte framskrider, medan två av förutvarande prästgårdstorpäre **Karl Bergström** och **Ivar Söderlund** bjuder i arrende för prästgårdens fiskevatten 1100 mark. Och det finns intresse för färbete på öarna men inte för att odla. Berglund skriver också till Selin att prästgården ska målas. Boställsnämnden diskuterar färgen. De är oense. Några vill att den ska vara röd, några gul och några grönskiftande. Kyrkoherdskan **Adèle** vill att prästgården ska vara vit och så blir det. Huset målas efter pingst och står klart då familjen ankommer. Flyttlasset förs till Ekenäs som avtalat. Där tar skepparen **Gustafsson** hand om det. Den 29 är det avfärd över havet för flygeln, skrivbordet och allt det andra. Följande dag ska kyrkoherden, kyrkoherdskan, döttrarna **Ebba** och **Ingrid Selin**, Adèles son **Erik Lindström** och spetsen Sessan ta middagståget till Hangö och Östra hamnen. Adèles andra son **Lars Lorenz** kommer direkt från folkskoleseminariet i Nykarleby till Dalsbruk. Sedan beger de sig över havet. Flyttlasset karras från Heltholmen. Det lär vara för grunt för Gustafssons jakt vid prästgårdsbryggan.

Familjen kommer till Stubbnäs via sundet, från havet. Sjöbodarna vid bryggan finns fortfarande kvar. Selins stannade i 24 år på Stubbnäs till 1953.

Prästgården döljer minnen

Jag körde i land vid Långnäs 2017 för att besöka min mors halvbror Lars Lorenz Lindströms grav. Gjorde en U-sväng då jag passerat vägs skylten till Stubbnäs. Steg ur bilen vid arrendatorsbyggnaden, in genom porten och knackade på vid köksdörren och bjöds stiga på. Väl mött av **Nils** och **Eeva Westerholm**, Stubbnäs värdpar. Jag fick gå runt, ta mig från köket via matsalen, förbi morfars kansli, sovkammaren, biskopsrummet, salen, mommos och döttrarnas sovkammare, ”mellangelon” med vindstrappan och tillbaka till köket. Korkmattorna på golven, trösklarna, lister och bårder, tak, fönster och dörrar, kakelugnarna och den stora köksspis. Allt fanns kvar. Jag kände igen mig trots att jag aldrig tidigare besökt Stubbnäs som mina morföräldrar lämnade året innan jag föddes.

Berglund berättar för Selins att salen har tre fönster mot sjön. Ljus, det finns ljus för blomstren funderar kyrkoherdskan. Hon tar salsgardinerna och några sticklingar nedstuckna i krukor med i flyttlasset. Pelargonerna, Adèles Geraniumsticklingar av olika färger intar sedan farstuns fönsterbräden. Palmen, nattens drottning, rosengeranium, rumsgranen och

Stubbnässalen 2022

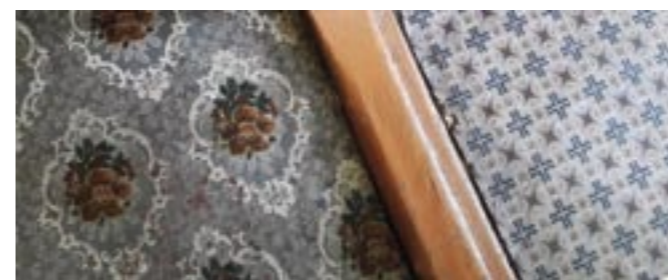
bajonettliljan flyttar med till Stubbnäs. Ljuset flödar in från havet genom de tre stora fönstren med skira vita spetsgardiner vid sidorna, från tak till golv. Alla dessa krukväxter av allehanda slag, både grönt och blommande. Den mörka blommiga korkmattan och Farfars stora persiska matta. Bakom Mormors ovala bord med vågiga kanter mot söderfönstren står kentiapalmen och solfjäderpalmen på var sin piedestal. Den enorma palmen som nådde ända upp till taket där dess blad sedan fick ge sig och böja sig neråt med en gest av vördnad och nedlåtenhet, ner över de närvarande söndagsskolelärarinnorna, bjudande dem och andra på besök att ta för sig av kaffe och kakor. Hednamissionen, syföreningen, körövningar, bönestunder, musikaftnar tillställningar för prelater, kringresande, församlingsmedlemmar och så familjen med näsan i böcker eller musicerande.

Adèles Nattens drottning och Nils Yuccapalm,

I den stora salen med den blommiga korkmattan och kakelugnarna finns fortfarande tidstypiska krukväxter uppflugna på piedestaler och bord badande i ljuset från havet. Där bland den präktiga yuccapalmen som seglat tillsammans med husbonden Nils Westerholm över de sju haven från Grönland, över Nordsjön till Medelhavet och Östersjön förstås för att sedan ta i land på Stubbnäs likt Adèles långväga växter. Elis far, maskinmästaren Matias Edward älskade att berätta om resorna med m/s Kapella över Nordsjön och ner till den Italienska stöveln då kanalerna i Venedig frös till is. Och till alla Östersjöns städer. – Jag ser framför mig Nils och Matias Edvard i samspråk skrockande över diverse seglatser. – Salen har två kakelugnar, de övriga rummen har en var, sammanlagt åtta nere och en på vinden och så den stora murade spisen med bakugnen i köket. Det var pigan, då de hade en, som bar in ved och eldade och Ebba då hon var hemma. Den som fanns till hands. Och alla spisar finns kvar.

På vandringen från rum till rum stiger man på det ena vackrare golvet efter det andra. Det finns så många bevarade linoleummattor även kallade korkmattor tillverkade av linoleumolja, krita, trämjöl och korkmjöl. Mattorna i många blommiga mönster var tidstypiska från slutet av 1890-talet till 1920-talet. Och även de finns bevarade på Stubbnäs i dag.

Kyrkoherden hade sitt kansli i östra ändan av huset. Där kunde han stänga dörren om sig och koncentrera sig på sin omfattande produktion av artiklar, böcker, musik och predikotexter utöver kansliarbetet. Då han kände sig rastlös tog han på sig mössan och handskarna och slank ut genom kanslifarstun förbi hustruns pelargon. Det kunde bli vedarbete eller så gick han åt något som behövde sågas ner. Eller så rodde han drag. Andra gånger lockades Elis av ljuden från köket. Ut ur kansliet, genom matsalen och fram till köksdörren. Nils Westerholm säger att man berättat för honom att tröskeln mellan kök och matsal är rund och nedsliten på mitten för att där stod kyrkoherden och vippade av och an! Vid den vackra trappan upp till vinden stannar jag upp. Det var här kyrkoherdskan satt och tryckte tillsammans med barnen då det drog ihop sig till storm. Kyrkoherden deltog inte i sådant. Han satt inne på kansliet och fördjupade sig i sitt

Kanslifarstun, kyrkoherden Elis, döttrarna Ebba gift Lyytinen och Ingrid, kyrkoherdskan Adèle och Sessan, 1947

Kansli och köksingångarna 2022

Trappan till vinden

Lyckligtvis är Elis framme på Stubbnäs då Hitis drabbas av decenniets åska. Det nylagda plåttaket förstärker braket över himlavalvet. Adèle stänger in

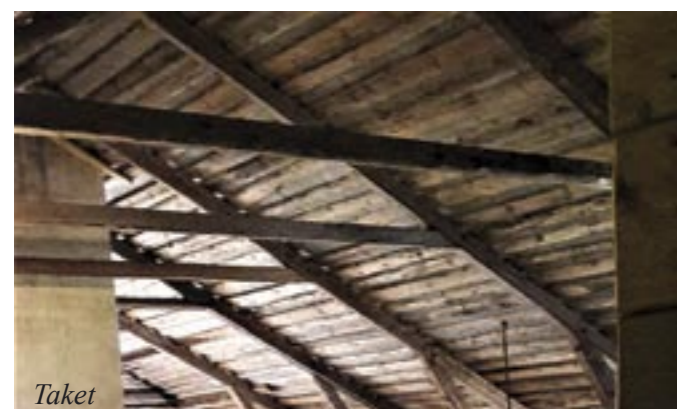
sig och flickorna i ”mellangelon”, det garderobsstora mellanrummet mellan dörrarna till sovrum och kök och vindstrappan. Ebba skulle hellre se ut över havet och räkna avståndet mellan blix och dunder. Lillasyster Ingrid gnäller, Ebba vet att det inte lönar sig. Inte med mamma och åskan. Plåttaket klarar sig men både skötar och båtar går förlorade. Adèle tackar Gud för att Elis hann hem. Efter stormen – stiltje.

Den andra augusti brakar det loss igen. Åskan slår ner i telefonstolpen utanför Stubbnäs och leds med tråden till väggen vid matsalen. Åskan bränmärker Prästgården, bränner sönder den ingående ledningen. Lyckligtvis leds blixten ner i jorden. Adèle är skräckslagen.
– Nu får vi aldrig frid för Mammans åskskräck, konstaterar sonen.

Mormor präglade livet på prästgården

Min mormor Adèle dukade till kaffe var som helst. I trädgården på bänkar, i gräset, på klipporna och vid den stora gamla Surkronan, äppelträdet vars frukt blev till världens bästa äppelnlägg. Det var nog många som lyfte på ögonbrynen. Inte var det riktigt passande beteende alla gånger tyckte man. Då det regnade bredde man ut filten på salsgolvet framför kakelugnen. Då Adèle inledde: ”En gång...” tystnade alla. Då berättade Adèle om lejon som smög runt hyddorna och oxvagnarna över den röda Namibiöknen. Särskilt då kyrkoherden reste till Runni på sin årliga hälsokur eller till Helsingfors på kyrkliga eller litterära uppdrag passade Adèle, barnen och gästande vänner på att ha lite ledigt från rutinerna mellan trädgårds- och hushållsarbetet. En kär gäst var pastorskan **Ruth af Hällström** från Karis-tiden.

Då det regnar breder Adèle och Ruth kaffefilten på salsgolvet. En gång klättrar de upp på vinden. Ruth vill vara så nära plåttaket som möjligt då regnet öser ner. Ljudet är öronbedövande. Ingrid ställer till med en regndans. Sessan hoppar vilt omkring henne. Hundens skall och sällskapets skratt försvinner i det vilda trummande på taket. Adèle lägger sig rak lång på golvet. Oj så hon har saknat skrattet och sällskapet. Tur att Elis är i Runni.

Taket

Det vackra starka taket höjer sig fortfarande över den stora öppna vinden som användes som torkvind på vintern förutom för förvaring. I borte gaveln finns det lilla rummet som kunde användas av Adèles söner och kringresande predikanter som inte fick logi i rummet bredvid salen eller i arrendatorsbyggnaden. Morgonsolen tittade in över körsbärsträdgården och lyste upp det lilla rummet med den murade spisen. Då min far **Olavi Lyytinen** var inbjuden att gästa sin blivande hustrus föräldrar sommaren 1938 fick han sova i rummet på vinden. Det gällde att röra sig på lätta fötter, för rummet låg ovanför kyrkoherdens sovrum.

Prästgården mot sjön

Runt den gamla prästgården har de flesta fruktträden såsom körsbärsträdgården och den gamla Surkronan fått ge sig, men några finns kvar. Elis samlade på sig plantor av syren då han predikade i olika byar. Några av de som står kvar härstammar troligen från Biskopsö. Något av de jättelika träden mot havet kan gott ha varit skott då det begav sig. Mitt i förändringen är huset, den gamla prästgården, sig lik med originalfönster och farstutrappor. Och därtill samma färgsättning som den som huset målades i inför den nya kyrkoherdens ankomst vid månadsskiftet maj-juni 1929. Detta bekräftas av texten på innersidan av källardörren. Westerholms har bevarat både insidan och utsidan. En riktig kulturgärning.

Text och foto: Ann-Sofie Selin

Vid källardörren med anteckningar från 1929 skymtar Elis och Adèle Selins barnbarnsbarn Albert Frisk.

Dyngbaggarna - nyttiga smådjur med urgamla anor

”Vem skulle ha trott att mytologin i det forna Egypten skulle gå igen på ängarna i Hitis” – påståendet kräver en förklaring som är allt annat än enkel. Den står att finna i biologin hos djur som livnär sig på andra djurs ekskrementer.

Låter kanske konstigt men i djurvärlden tas allting till vara. Fastän våra växtätande husdjur, kor, hästar, får, utnyttjar energin i sin mat så väl de kan, förblir en avsevärd mängd näring kvar i spillningen, dagligt talat i ”kopannkakorna” med mera. Nästan all spillning som finns i naturen blir utnyttjad i princip på samma sätt. När en ko tömt sin tarm går det bara en kort tid (någon minut eller mindre), under förutsättning att värmen på uteluften är lämplig, innan de första dyngbaggarna anländer flygande eller i vissa fall också krypande till sin ”måltid”. Hanarna och honorna möts vid ”det dukade bordet” och börjar genast avsmaka om den färskas dyngan är lämplig som den blivande avkommans föda och levnadsmiljö. Om kraven uppfylls sker parning och därefter äggläggning. Dyngbaggarna är insekter och har en utveckling som skiljer sig från däggdjuren så till vida att parningen leder till ägg ur vilka larver kläcks (1 larv per ägg). Larverna livnär sig på dyngan och när de ätit tillräckligt är det dags att bli fullvuxen som i insekternas värld oftast går via ett puppstadium, en period för omvandling till färdigt utbildade baggar. Föräldragenerationen, ”mamma och pappa,” lämnar efter äggläggningen sin avkomma att klara sig bäst de kan, näring finns i varje fall nära till hands. Alternativt börjar föräldrarna genom olika metoder underlätta sin avkommas utveckling. Inne i gödselhögen eller i marken under konstruerar föräldrarna kamrar,

håligheter, gångar dit spillning förs i form av små bollar. Honorna lägger sina ägg i bollarna och larverna har därmed lämplig föda genast när de kläcks ur äggen. En ny generation dyngbaggar har fötts då cykeln är sluten.

Man kan undra vad det ovannämnda har att göra med mytologin i det forna Egypten? Jo, Egypten är ett av de områden där man först i stor skala började bruka jorden med odling av säd och med att hålla tamdjur för mjölk- och köttproduktion. Eftersom dyngbaggarna är relativt stora insekter i centimeterklassen, ofta med iögonfallande färger kan man anta att jordbrukarna i Egypten hade lagt märke till dem. Snabbt började de förstå förutsättningarna som måste uppfyllas för att få en god skörd. Odlingsväxterna behövde färskvatten som fanns i Nilen och näringsämnen som fanns i djurspillningen. En misslyckad skörd ledde till hungersnöd och död. Böndernas arbete var därmed livsviktigt för samhällenas fortbestånd.

I skrifter, bilder och amuletter har de forna egyptierna berättat om betydelsen av dyngbaggarna. De finns medtagna som en del i de religiösa berättelserna om guden Osiris, dödsrikets gud och hans son Horus som bland annat är solens och himlens gud. De avbildas på amuletter som små skulpturer av en skalbagge som tillhör arten ”pillertrillare” (*Scarabaeus sacer*), en dyngbaggeart som förekommer i Nordafrika och det sydligaste Europa. Namnet pillertrillare kommer av att baggen knadar ihop bollar av dynga (kulor) som de samlar i en lämplig fördjupning i marken. Frakten av gödselbollen till hålan utförs på ett säreget sätt. När dyngbollen är klar rullas den med hjälp av bakbenen från tillverkningsstället till kammaren för uppbevaring - därav det svenska namnet på baggen. Liknande metodik utnyttjas av flera olika

dyngbaggearter men pillertrillandet har inte noterats hos oss.

Verksamheten har stor betydelse för jordbruket då dyngbaggarna fyller tunnlarna med gödsel primärt till gagn för sin avkomma och sekundärt för växterna. Gödningen effektivteras avsevärt på detta finurliga sätt.

Dyngbaggarna i Finland

Dyngbaggarna utgör en medelstor grupp av skalbaggar som oftast påträffas i dynga av gräsätande djurarter. Insektgruppen är relativt artrik, i hela världen finns omkring 1000 arter varav omkring 50 har påträffats i Finland. Nästan alla så kallade dyngbaggar tillhör familjen Scarabaeidae, vars sammelnamn på svenska är bladhorningar. Våra dyngbaggar fördelas på tre släkten i traditionell betraktelse, *Geotrupes* (tordyvlar) med tre arter, *Onthophagus* (horndyvlar), likaså med tre arter och *Aphodius* (dyngbaggar) med omkring 40 arter. Observera att släktet *Aphodius* indelas numera i flera olika släkten och de fem arter som vi påträffade i Hitis följer denna nomenklatur.

Gemensamt för dyngbaggarna är deras klumpiga, något avlånga och robusta kropp. De är vanligen mörkt färgade, svarta till mörkt bruna. Flera arter har dock klara färgteckningar i rött och gult på kroppens ovansida. Frambenen är skovelformade vilket är nödvändigt då baggarna gräver sig fram i den sega dyngan och i gångsystemen som de bygger under "kopannkakorna" på marken. Dyngbaggarna kännetecknas också av att de har en antennklubb där klubban egentligen består av ensidigt utvidgade segment som tillsammans bildar klubban. Antennklubbans uppgift är att fungera som

Ängen vid kyrkan där vår inventering utfördes sommaren 2022. Fotograf Olof Biström

ett luktorgan ("näsa") som hjälper baggarna att hitta sin mat. Dyngbaggarna är speciellt allmänna på öppna, torra gräsmarker (betesmarker) där gräsätande djur betar. Betesmarkerna som avgränsats av människan är vanligen omgärdade med stängsel för att djuren skall hållas samlade vilket innebär att också ekskrementerna samlas på vissa ställen i stället för att spridas vida omkring i terrängen. Om betesmarkerna är länge i bruk leder detta till att en koncentration av dyngbaggar uppstår.

En undersökning av dyngbaggarna

Dyngbaggefaunan i Finland är väl undersökt och sålunda är artsammansättningen hos oss också känd. Under de senaste årtiondena har det skett endast ett fåtal förändringar i den finländska faunan. De flesta arterna är väletablerade sedan länge och bara ett fåtal nya arter för Finlands fauna har upptäckts. Inom gruppen har dock vissa förändringar kommit i dagen. Några arter har helt försvunnit och anses numera som utdöda. Det är också möjligt att kvaliteten på dyngbaggarnas föda har förändrats och detta kan ha lett till att vissa tidigare allmänna arter har blivit sällsynta. Ett praktiskt exempel på detta är då boskapen behandlas med mediciner vars inverkan också kommer fram i ekskrementerna (baggarnas mat) på ett negativt sätt.

I dynga levande insekter kan grovt indelas i två huvudgrupper, nämligen i de primära dyngbaggarna, som livnar sig på avföring och de sekundära, som vanligtvis är rovdjur och kommer till dyngan för att hitta lämpliga bytesdjur, till exempel dyngbaggarnas larver.

Vi har för avsikt att utföra en inventering av dyngbaggarna på Hitisängarna där ett regelbundet betande har pågått lite mera än 20 år. Inspirationen till undersökningen härstammar från liknande undersökningar som pågått en tid på Öro. För undersökningen på Öro ansvarar doktoranden **Heli Vainio** från Helsingfors universitet. I sina provtagningar på ön har hon erhållit högtintressanta resultat, bland annat har hon påträffat två skalbaggsarter som är nya för Finlands fauna. Vi har för avsikt att

Ett exemplar av pillertrillare från Cypern. Exemplet tillhör samlingarna vid Zoologiska museet i Helsingfors. Fotograf Pekka Malinen.

Detaljbild av en fallgropsfälla som är försedd med ett regnskydd av hård papp. Fotograf Olof Biström

jämföra våra resultat med undersökningen på Öro.

Som provtagningsmetodik har vi utnyttjat fallgropsfällor (så kallade pitfall fällor) försedda med kogödsel som lockar till sig insekter från omgivningen. Fällan består av ett plastkärl som grävs ner i marken och förses med en saltlösning på botten. Lösningen består av vatten och koksalt samt en skvätt tvål för att minska på ytspänningen i vattenlösningen. Då fällan är färdigt gillrad placeras den i gropen så djupt att kärlets kanter inte sticker upp ovanför markytan. Därefter placeras man ett metallnät med tillräckligt stora maskor så att bytesdjuren ryms genom dem. Ovanför metallnätet kan man vid behov placera glest ett litet knippe gräs vilket håller tillbaka gödseln och hindrar den från att falla ner i fällan. På metallnätet placeras en lämplig mängd av den färsk spillningen. Dynga från betesmarker bör undvikas eftersom den vanligen redan är kontaminerad, det vill säga dyngbaggar i naturen har redan funnit gödseln innan oss. Fällorna kan utplaceras på våren för att avlägsnas på hösten innan den första snön kommer. Fällorna bör vittjas med ungefär två-tre veckors mellanrum. Vid varje kontroll tas hela bytet till vara och placeras i täta plastkärl

Habitus bilder av dyngbaggarna som påträffades på betesängen i Hitis sommaren 2022, från vänster *Teuchestes fossor*, *Acrossus rufipes*, *Acrossus depressus*, *Bodilopsis rufa* och *Aphodius pedellus*. Tidigare fördes alla fem arter till släktet *Aphodius*. Fotograf Pekka Malinen.

med lock. Efter kontrollen gillras fällan på nytt och det insamlade materialet placeras i 70% alkohol och sparas till vinterhalvåret för genomgång.

Dyngbaggar fångas på ängar i Hitis

Vår provtagning på Hitis ängarna inleddes den åttonde augusti och pågick till den 15 oktober då vi tog bort fällorna och avslutade provtagningen för år 2022. Tre fallgropsfällor var i aktiv fångst under hela provtagningen och fångsterna sorterades och dyngbaggarna separerades och artbestämdes under vintern 2022-2023. Sammanlagt fem arter av dyngbaggar fördelade på de insamlade 86 exemplaren observerades. Totalt 74 exemplar av aftondyngbaggen (*Acrossus rufipes*) insamlades och arten var i denna inventering definitivt den allmänaste. Dess utbredning täcker nästan hela landet förutom de allra nordligaste områdena i Lappland och den lapska armen. Arten är i fråga om sina ekologiska krav anspråkslös och den förekommer ymnigt i kodynga. De övriga fyra arterna var stor dyngbagge (*Teuchestes fossor*, 2 exx.), plattad dyngbagge (*Acrossus depressus*, 2 exx.) och rödvingad dyngbagge (*Aphodius pedellus*, 2 exx.) och rostbrun dyngbagge (*Bodilopsis rufa*, 5 exx.). Den stora dyngbaggen är rätt allmän i landets södra halva och föredrar både häst- och kodynga. Den plattade dyngbaggen är allmän i nästan hela landet med undantag av det nordligaste Lappland. I huvudsak verkar arten trivas bäst i skuggiga skogsmiljöer men den kan också påträffas på betesmarker. Den rostbruna dyngbaggen förekommer i landets södra del och trivs bäst i kodynga men godkänner också spillning från andra gräsätande däggdjur. Den rödvingade dyngbaggen är vår mångsidigaste art (en ubikvist) som trivs i både i öppna miljöer och skogsmark. Dess utbredning täcker nästan hela landet förutom de allra nordligaste trakterna.

Dyngbaggarna kan relativt enkelt artbestämmas med hjälp av **Tomas Roslins** och **Kari Heliövaaras** bok, 2007: Suomen lantakuoriaiset. Opas santiaisista lantiaisiin. Yliopistopaino, 244 sidor, Helsingfors. En alternativ bok på svenska är **Bengt-Olof Landin** 1957: Svensk Insektfauna. Skalbaggar: Coleoptera 9. Fam. Scarabaeidae. Stockholm, 155 sidor.

Vi vill framföra våra hjärtliga tack till följande personer som bidragit till att inventeringen kunde genomföras: **Heli Vainio** som idkar forskning av dyngbaggarnas biologi på grannön Öro. Hon har vänligen delgett oss viktiga praktiska råd för vårt projekt på Hitisängarna. **Hanna Wilson** som ansvarar för projektet med betning av ängarna i Hitis by beviljade vänligen tillstånd att genomföra provtagning under sommaren 2022. **Christer Gustafsson**, en av ägarna till betesparcellerna i Hitis by gav oss lov att genomföra provtagning på områden i hans ägo och slutligen jordbrukaren **Kai-Ove Pomrén** med hustru från Pederså i Kimito som levererade färsk kospilling för vår undersökning. Ytterligare tack till **Jörgen Holmström**, Hitis byaförening om uppgifter rörande Hitisängarnas närhistoria.

Text: Olof och Gun Biström, Mossberget, Rosala

Foto: Mikael von Numers

Begränsa fiskodling och andra punktutsläpp i skärgården!

Äntligen sommar, sol och bad! Även denna sommar kommer vi att uppleva algbloomningar, grumligt och illaluktande vatten, syrefria bottenar, igenväxande vikar, trådalstäckta klippstränder, slemmiga nät, och diskussioner om vad som borde göras för att råda bot på övergödningen av våra skärgårdsvatten.

Skärgårdens havsmiljö är unik men hotad

Skärgårdshavet inklusive Åland är världens största och örikaste arkipelag med tiotusentals öar utspridda i ett mosaikartat landskap. Skärgårdshavet i vid betydelse är också den viktigaste källan till rekreation för hundratusentals båtfarare, besökare och stugägare. Ur ett ekologiskt perspektiv är skärgårdsmiljön det mest värdefulla och unika Finland har att erbjuda med specialanpassningar hos växter och djur där land och hav möts, där söt- och saltvatten blandas, och där dynamiken i systemet påverkar hela produktionen i havet. Dessvärre är kusthavet kraftigt stressat av oss människor och i akut behov av skydd från ytterligare exploatering.

Särskilt illa har skärgårdens undervattensmiljö drabbats av regionala och lokala utsläpp av näringsämnen. I sydvästra Finland har man inte fått bukt med tillrinningen från land (jord- och skogsbruk) och man har inte heller velat inse skadeverkan av fiskodling mitt i Skärgårdshavets kärnområden, inklusive nationalparken. Genom utbyggd miljökadlig verksamhet riskeras nationalparkens

egentliga syfte. Skärgårdshavet är det enda området i Östersjön där mängderna och halterna näringsämnen (fosfor och kväve) fortsatt öka ända sedan 1990-talet, och samtidigt den enda regionen i Finland som står kvar på HELCOMs (www.helcom.fi) lista över s.k. miljö-hotspots för punktbelastning. Ingen vidare utdelning, alltså, för de finansiella satsningar som gjorts inom havs- och vattenvård för att förbättra Skärgårdshavets ekologiska tillstånd.

Belastningen måste minska

Man kan med fog fråga sig varför det är så tabubelagt att ifrågasätta exempelvis fiskodlingen som näringsgren i Skärgårdshavet, då vi vet att belastningen och skadeverkan är betydande. Fiskodlingsbranschen hävdar gärna att utsläppen av näringsämnen i skärgårdens vattenmiljö per kg odlad fisk minskat med ungefär hälften sedan de tider då regelverken för utsläpp var mer eller mindre obefintliga. Samtidigt har dock de enskilda odlingarnas volym ökat, och miljöns tillstånd i kustvattnen i trakter med fiskodling har förvärrats. Eftersom Regionförvaltningsverket ogärna beviljar nya lov för odling inom områden med dålig ekologisk status är det svårare att inleda ny verksamhet i Skärgårdshavet. Därför är det en oroväckande trend att nya tillstånd nu i stället beviljas inom områden med god ekologisk status.

Tar vi åländska odlingar som exempel, motsvarade

fosforbelastningen från dem år 2018 71.000 personers utsläpp, dvs. 2,4 gånger Ålands hela befolkning. Kalkylen gjordes med Finlands miljöcentral Östersjö-räknare <https://www.syke.fi/itamerilaskuri>. Utöver näringsämnen fosfor och kväve är det skäl att beakta övriga skadliga ämnen så som metaller, giftfärger, mikroplaster och antibiotika, som alla också direkt belastar den omgivande vattenmiljön i samband med fiskodling i kassar i skärgården.

Vetenskapliga studier görs aldrig som partsinlagor, utan vetenskapen ger underlag för sakdebatter i svåra frågor som tyvärr lätt blir polariserade och inflammerade. Åsikter likställs dessvärre lättvindigt med faktabaserad kunskap. Som regel ifrågasätter man inte en kirurgs kompetens om man ska fixa ett sargat knä. Varför alltså förringa forskningens resultat då dessa inte stämmer överens med det man helst vill höra?

Ge havets ekosystem en chans att repa sig!

En stor utmaning med att försöka förbättra skärgårdens vattenmiljö är kortsiktiga partsintressen och motstridiga önskemål. Alla vill bli av med cyanobakterier, trådalger och syrebrist. Men samtidigt vill man även odla ännu mera fisk i känsliga miljöer där det inte är ekologiskt försvarbart. Man undergräver ekosystemets förmåga till självläkning. Självläkningsförmågan är förvånansvärt god, men det finns gränser för vad havet tål. Då man talar om hur mycket eller lite av hela Östersjöns belastning den finländska akvakulturen står för, är det som att anse att ett medelstort lokalt oljespill är betydelselöst för hela Östersjön, och sen inte satsa på sanering, då faktum är att

ett spill givetvis påverkar där det skett. Exakt så fungerar fosfor och kväve i våra närområden!

Fiskodlingen bör, om den ska finnas kvar, bli landbaserad och följa samma principer om avlopp och rening som annan industri. Den enda landbaserade odlingen på Åland har dock hittills haft stora utmaningar med både drift och lönsamhet. Virus- och bakteriesjukdomar kan slå ut all fisk, och medicinering främst i form av antibiotika påverkar vattenmiljön oavsett om odlingen är landbaserad eller sker i öppna kassar till havs.

Det är en myt att man genom att öka fisket på strömming och vassbuk till foder för odlad fisk motverkar övergödningen. De naturliga fiskbestånden är inte lokala, och de är dessutom redan kraftigt skattade. Trots det omfattande överfisket i hela Östersjön, har näringsämneshalterna inte sjunkit. Tillskottet av näring till vattenmiljön regleras inte den vägen, utan det måste ske vid utsläppskällorna. Det blir bakvänt då samhället å ena sidan satsar miljonbelopp på att sprida gips eller kalk på åkermark på land för att binda fosfor i jordarna, sedan samtidigt tillåter ökad punktbelastning i den känsliga skärgårdsmiljön, till och med i Skärgårdshavets nationalpark. På sikt vinner vi och kommande generationer alla på en skärgårdsmiljö i god ekologisk balans.

Bästa läsare: Njut av sommaren, ät vild fisk och lokalt odlade grönsaker!

Erik Bonsdorff, Tony Cederberg, Sonja Salovius-Laurén, och Conny Sjöqvist

Sandö. Foto: Conny Sjöqvist

Händelsekalender

- 21.6 Rosala, Midsommarstången majas vid branddepån, kl. 17.00, arr. SVRB
- 21.6 Hitis, Midsommarstången kläs på kyrkbacken, kl. 18.00, arr. SVRB
- 23.6 Hitis, Midsommarstången reses kl. 14.00, arr. HVH
- 23.6 Rosala, Midsommarstången reses kl. 15.00, kaffeservering & lotteri, arr. SVRB
- 23.6 Högsåra, Midsommarfest vid Kejsarhamnen, kl. 15.00, arr. DUV
- 23.6 Högsåra, Midsommarafon med Skärgårdstrubaduren, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 24.6 - 13.8 Vänö, Konstutställningen "Skaparglädje" i Kulturhset, arr: Vänö Konstvännen
- 24.6 Hitis, Jonas Näslund underhåller på Backom Café, kl. 18.00
- 24.6 Högsåra, Jonas Sebastian, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 28.6 Hitis, Roddklubbens träningar börjar
- 1.7 Hitis, FBK:s medlemsfest på Furutorp
- 1.7 Högsåra, Sköna vibbar med JJR Trio, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 6.7 Rosala, Allsång i Klobbviken med Thomas Lundin & Calle Pettersson, arr. RoHit
- 6.7 Kasnäs, Baltic Jazz tjuvstart med Archipelago Sea Jazz All Stars
- 7.7 Hitis, Karaoke med Benny på Backom Café kl. 18.00
- 7.7 Högsåra, Pretty Young Band, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 8.7 Högsåra, Carolina Wendelin & Bold Breze Trio, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 11.7 Hitis, Furutorp. Skärgårdsteatern förevisar "I lax och lust", kl. 19.00
- 11.7 Högsåra, Benny Törnroos & Calle Pettersson, kl. 15.00 & 18.00, arr: Farmors Café
- 14.7 Högsåra, Skärgårdstrubaduren, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 14.7 Högsåra, Spruce, kl. 18.00, arr: Farmors Café
- 15.7 Högsåra, Los Tollos, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 17.7 - 19.7 Böle, Tennisskola. arr: Peti & Puuro
- 18.7 Hitis, Knattedisco på Furutorp, arr: HVH
- 19.7 Biskopsö, Allsång på Pensionat Andrea, kl. 16.00, arr: Kimitoöns Församling

- 20.7 Högsåra, Vernissage i Sunnanland. Lokal konst. arr: DUV & Marthorna
- 21.7 Högsåra, Åländsk trubadurduo Emil och Johan, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 21.7 Hitis, Minimaraton, arr: Hitis FBK
Hitis, Mikromaraton, arr: Hitis Idrottsskola
- 22.7 Hitis, Jussi Lindberg underhåller på Backom Café kl. 17.00
- 22.7 Högsåra, Åländsk trubadurduo Emil och Johan, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 22 - 23.7 Rosala, Vikingadagar på Rosala Vikingacentrum
- 25.7 Högsåra, Sunnanland. Skärgårdsteatern förevisar "I lax och lust", kl. 19.00
- 26.7 Hitis, Smaka på skärgården på Furutorp, arr: HVH
- 27.7 Högsåra, Allsång i Jungfrusunds museum, arr: Kimitoöns Församling
- 28.7 Vänö, Allsång vid Strandhugget kl. 16.00, arr: Kimitoöns Församling
- 28.7 - 30.7 Böle, Tennisskola. arr: Peti & Puuro
- 28.7 Högsåra, Högsåra Hipsters, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 29.7 Högsåra, Skärgårdstrubaduren, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 2.8 Hitis, Allsång på Café Kardemumma, arr: Kimitoöns Församling
- 4.8 Högsåra, The WaLe's, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 5.8 Hitis, Hitisrodde, arr: Hitis Roddklubb
- 5.8 Hitis, Peter Luoma underhåller på Backom Café kl. 18.00
- 5.8 Högsåra, The WaLe's, kl. 18.00, arr: Rumpän Bar
- 19.8 Hitis, Trubaduren Ben underhåller på Backom Café kl. 18.00
- 26.8 Forneldarnas natt.
Hitis, Holmströms Lanthandel, forneldarnas marknad
Rosala Vikingacentrum, öppet hus med program
Hitis, Backom Café, Kristian Lumme underhåller
Högsåra, Sunnanland

NÄRMARE INFORMATION OM EVENEMANG, TIDPUNKTER OCH
ARRANGÖRER STÅR ATT FINNA PÅ BYARNAS ANSLAGSTAVLOR
ELLER PÅ FÖRENINGARNAS OCH FÖRETAGENS
HEM- OCH FACEBOOKSIDOR

Sammanställd av Tina Örså

Vi rör i takt
med djupa andetag
över djupa vatten,
tysta och leende.

Vågor rullar genom vågor.
Stormigt hav, sedan lugnt.
Tärnorna navigerar knyckigt
genom vinden.
Vad undviker de?

Vi tar i land.
I gummistövlar hoppar vi
bland klippblock över sprickor.

För att hitta fram är
kompass nödvändig.
Kikaren hänger kring halsen.

Vi tar farväl.
Vi rör vidare.

Sommardikt av Heidi von Wright